

Iida Enqvist

Toivoton tapaus vai tulevaisuuden toivo?

Työttömien nuorten kokemuksia identiteeteistään ja ajatuksia tulevaisuudestaan

---

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (YAMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö

19.10.2016

Tekijä(t) Otsikko	Iida Enqvist Toivoton tapaus vai tulevaisuuden toivo? Työttömien nuorten kokemuksia identiteeteistään ja ajatuksia tulevaisuudestaan
Sivumäärä Aika	99 sivua + 3 liitettä 19.10.2016
Tutkinto	Sosiaalialan ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Koulutusohjelma	Sosiaaliala
Suuntautumisvaihtoehto	
Ohjaaja(t)	lehtori Eija Raatikainen
<p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää millaisia työttömien nuorten käsitykset itsestään ovat. Kiinnostuksen kohteena olivat lisäksi työttömien nuorten kokemukset asiakkaana olemisesta ja heidän ajatukset lähitulevaisuudestaan. Aihetta tarkasteltiin psykologian ja sosiaalitieteiden identiteetti-käsitteen näkökulmasta narratiivista lähestymistapaa käyttäen. Työ toteutettiin laadullisella tutkimusotteella sosiaalisen konstruktionismin periaatteita hyödyntäen. Tavoitteena oli ymmärtää nuorten omakohtaisten kertomusten avulla heidän identiteettejään ja elämäntilanteitaan. Opinnäytetyön tarpeeseen, ajankohtaisuuteen ja merkittävyyteen liittyi erityisesti se, että työn ja opiskelun ulkopuolella olevat alle 25-vuotiaat nuoret ovat erilaisten määritysten kohteena lainsäädännössä, politiikassa, mediassa ja asiakkaina palvelujärjestelmässä.</p> <p>Aineisto kerättiin temahaastattelulla, se koostui seitsemän 19–25-vuotiaan työttömän, kuntouttavassa työtoiminnassa olevan nuoren haastattelusta ja sen analysoinnissa käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Nuorten kertomukset itsestään työttöminä ja asiakkaina jäsenyivät monin ja jopa vastakkaisin tavoin. He kuvasivat itseään tavallisina nuorina, eivät syrjäytyneinä, ja elämänpolun poikkeamaa normatiivisesta välivaiheena. Identiteettiä leimaavina poikkeuksina esiintyi työttömyys, sosiaalipummius ja näköalattomuus. Nuoret toivat esiin sekä nykyhetken kiinnittymistä että tulevaisuuteen suuntaamista.</p> <p>Nuorten työttömien identiteetti on keskeinen myös jatkuvana kehittämiskohteena, koska sillä on yhteys asiakastyöhön ja ihmisten kohtaamiseen. Opinnäytetyöllä vastattiin tarpeeseen kehittää moniammatillista työtä nuorten parissa. Nuorten kokonaisvaltaiseen tukemiseen kuuluu identiteettikysymysten huomioon ottaminen osana asiakastyötä. Työntekijä voi tukea nuorta myönteiseen itsemäärittelyyn sekä omaan identiteettityöhönsä, luoda tulevaisuususkoa ja auttaa nuorta tulevaisuuteen kerrotun oman tarinan tuottamisessa.</p> <p>Nuoruus väli-ikä ja työttömyys elämäntilanteena, työn ja opiskelun välissä olemisena, voi olla merkittävä ”välitila”, jossa nuori aktiivisesti etsii itseään, paikkaansa yhteiskunnassa ja rakentaa identiteettiään. Nuorten palveluissa tulisi kiinnittää huomiota leimaamattomuuteen ja käytettävään kieleen. Kun tietoinen identiteetin tarkastelu on osa ohjaustyötä voi palveluprosessi itsessään olla se, joka on nuoren identiteettiä vahvistava ja eheyttävä.</p>	
Avainsanat	nuoruus, työttömyys, identiteetti, syrjäytyminen, aktiivinen sosiaalipolitiikka, kuntouttava työtoiminta

Author(s) Title	lida Enqvist A hopeless case or a hope of the future? Unemployed young people's experiences of their identity and their ideas of the future
Number of Pages Date	99 pages + 3 appendices 19 Nov 2016
Degree	Master of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	
Instructor(s)	Eija Raatikainen, Principal Lecturer
<p>The purpose of this Master's thesis was to find out and describe the ideas of unemployed young people of themselves and their experiences as being a customer as well as their opinions of the near future. The topic is discussed from the perspective of the identity concept using a narrative approach. The thesis uses a qualitative research method and the principles of social constructionism.</p> <p>The discussion on social exclusion as a social phenomenon, customership in social and employment services, and rehabilitating work experience as an example of active social policy provide the framework for the identity. The purpose of the thesis was to understand the young people's identities and life situations through their own personal stories.</p> <p>The data has been collected by using theme interviews of seven young unemployed people aged 19-25 who were activated in rehabilitating work experience. The data was analysed by using content analysis. The young people who were interviewed considered themselves as ordinary young people and for them, unemployment was just a phase in their lives. They did not experience social exclusion and expressed both living one day at a time but also looking towards the future.</p> <p>The need, topicality and significance of this thesis is emphasized by the fact that young people outside work and studies are targets for various regulations in legislation, politics, media and service system. The identity of young unemployed people as a subject for a Master's thesis is also important as a development point linked to customer service work and human encounters. The thesis also meets the need to develop interprofessionality.</p> <p>It is important to consider the identity as part of customer service work and to enforce and support positive interpretations and hopes for the future. The young age can be a significant intermediate stage when young people actively build their identity, and the service process can significantly strengthen and unify the identity.</p>	
Keywords	youth, unemployment, identity, social exclusion, active social policy, rehabilitating work experience

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Nuoruus – väli-ikä	11
2.1	Kuka on nuori?	11
2.2	Nuoruusikä ja identiteetti elämäntieteessä	12
2.3	Nuori aikuisuus elämäntieteessä	14
3	Yhteiskunnan reuna – odotushuone vai parveke?	16
3.1	Työn ja koulutuksen ulkopuolella oleva nuori	16
3.2	Näkökulmia nuorten syrjäytymiseen	17
3.3	Syrjäytymisen ulottuvuudet ja normatiivinen syrjäytyminen	19
3.4	Aktiivinen sosiaalipolitiikka ja sen kritiikki	22
3.5	Alle 25-vuotias nuori yhteiskunnallisen pakkokannustamisen kohteena	24
3.6	Kuntouttava työtoiminta, nuorisotakuu ja nuorisopalvelutakuu	26
4	Identiteetti – aikamme tee-se-itse minuus	28
4.1	Pakkoyksilöllistyminen riskiyhteiskunnassa	28
4.2	Kuka minä olen?	29
4.3	Postmoderni subjekti ja pirstoutunut identiteetti	31
4.4	Narratiivinen identiteetti – tarina minusta	32
4.5	Työtön marginaalissa, kategorisoituna ja asiakasluokituksissa	35
4.5.1	Toiseus ja toiseksi tekemisen valta	37
4.5.2	Stigma eli häpeäleima	37
4.5.3	Vastapuhe	38
5	Opinnäytetyön toteuttaminen	39
5.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	39
5.2	Opinnäytetyön kohdejoukko	40
5.3	Sosiaalinen konstruktionismi ja laadullinen tutkimus	41
5.4	Narratiivinen lähestymistapa	42
5.5	Teemahaastattelu ja aineiston kerääminen	44
5.6	Aineiston analyysi	47
6	Tulokset	51
6.1	Tavallinen nuori, vaikka työttömänä	51

6.1.1	Hyvät ja huonot työttömät	53
6.1.2	Samanlaisena ja erilaisena kuntouttavassa työtoiminnassa	55
6.2	Nuori sosiaali- ja työllisyyspalveluiden asiakkaana	58
6.2.1	Irti sosiaalipummin leimasta	59
6.2.2	Nuoret toivovat henkilökohtaista asiakassuhdetta ja ymmärrystä	61
6.2.3	Asiakasprosesseista nuoren elämän prosesseihin	64
6.3	Tulevaisuuteen kerrottuja tarinoita	64
7	Johtopäätökset	68
7.1	Vastakohtapareja ja työttömien marginaalin marginaali	68
7.2	Passiivinen pakkoautettava vai aktiivinen palveluiden käyttäjä?	71
7.3	Nykyhetkeen kiinnittymistä ja tulevaisuuteen suuntaamista	75
8	Pohdinta	78
8.1	Eettisiä näkökulmia	78
8.2	Luotettavuuden arviointia	79
8.3	Työttömien nuorten identiteettikysymysten huomioiminen	81
8.4	Leimaamaton asiakastyö ja itsemäärittelyoikeus	85
8.5	Kehittäminen ja kehittyminen työelämässä	87
	Lähteet	89
	Liitteet	
	Liite 1. Tutkimuslupa	
	Liite 2. Saatekirje ja suostumus opinnäytetyöhön osallistuville nuorille	
	Liite 3. Teemahaastattelurunko	

1 Johdanto

Perinteisesti pohjoismaisessa ja suomalaisessa yhteiskunnassa on ollut vahva työn tekemisen ja itse pärjäämisen eetos kunnan kansalaisen mittana. Työ on ihmiselle luonnollista toimintaa, joka luo identiteetin, vahvistaa omanarvontuntoa, jäsentää yksilön paikkaa sekä mahdollistaa osallistumisen ja itsensä toteuttamisen yhteiskunnassa (Calderón 2013: 264). Identiteettityö muuttuvassa (työ)elämässä on välttämätöntä (Mahlakaarto 2010: 18). Työnteon lisäksi kouluttautuminen on arvostettua. Oppivelvollisuuden jälkeen koulutusputken odotetaan jatkuvan ja siten opiskelun keskeyttäminen ja sen tai työn ulkopuolella oleminen on poikkeus yhteiskuntamme normista (Kuronen 2010: 15). Nuoren jääminen työn ja koulutuksen ulkopuolelle on ristiriidassa nuoruuden kehityksen tarkoituksen ja yhteisön lupauksen kanssa, minkä Almqvist (2004: 124) näkee uhkana mielenterveydelle. Osa- ja määräaikaiset työsuhteet aikaansaavat psykologista epävarmuutta ja hankaluutta tulevaisuuden suunnitteluun. Nuorelle työttömyyttä pidetään psykologisesti haavoittavampana kokemuksena kuin aikuiselle. Nuorena koettu työttömyys saattaa leimata myöhemmän elämän. (Helve 2002: 62.)

Työ arvona sinänsä ja yksilön arvon mittarina voi nähdä perustuvan länsimaisen yhteiskunnan kulttuuriseen myyttiin (Hänninen 2000: 50), jolloin työttömyys näyttäytyy kulttuurisena marginaalina. Työn tai työttömyyden ja identiteetin välinen suhde on vastavuoroinen: molemmat muovaavat toisiaan (Julkunen 2008: 9–22; Mahlakaarto 2010: 15). Kulttuurissa, jossa ihmisen identiteetti, paikka yhteiskunnassa ja hänen nauttimansa arvostus määrittyy ensisijaisesti työn kautta, työttömyys on koettu hyvin häpeällisenä asiana (Viljanen 2011: 65–66). Työttömyys kolauttaa identiteettiä, varsinkin pitkittyessään (Niemelä 2002b: 68). Jos ammatti, työpaikka ja palkka jäsentävät keskeisesti ihmisen asemaa, jopa arvoa, sekä identiteettiä, miten jäsentyy työtön?

Palkkatyö, perhe, opiskelu ja erilaiset kulutuksen muodot ovat ihmisten välisen yhteisyyden tärkeimmät instituutiot ja siteet yksilön ja nyky-yhteiskunnan välillä. Ulkoiset rajoitukset aiheuttavat yksilöllisten toimintamahdollisuuksien kaventumista ja sitä kautta yksilöä ja yhteiskuntaa yhdistävien siteiden heikkenemistä. Nuorten syrjäytymiseen tai sen uhkaan vaikuttavat monet tekijät, kuten kouluttautuminen, työllistyminen, toimeentulo, terveys ja ihmissuhteet. (Järvinen – Jahnukainen 2001: 129, 137; Notkola – Pitkänen – Tuusa 2013: 54; Raunio 2006: 76–79, 83–90; Sipilä 1985: 72–75.)

Nuoresta, joka on työn ja opiskelun ulkopuolella, saatetaan puhua syrjäytyneenä (mm. Myrskylä 2011: 24), vaikka käsite ei ole yksiselitteinen, sitä pidetään leimaavana ja syrjäytyneitä syyllistävää puhetta on kritisoitu (mm. Pohjola 2001: 187). Työttömän katsotaan olevan keskukseen nähden reunalla, marginaalissa. Nuorten työttömyyttä ja syrjäytymistä koskeva julkinen keskustelu on usein ongelmakeskeistä puhetta yhteiskunnasta yleisellä tasolla, yksittäisten ihmisten kokemusten jäädessä vähemmälle huomiolle (mm. Juppi 2011). Luottamukseen perustuva kieli ja toiminta sekä marginaaliluorten kuuleminen on yhteinen yhteiskunnallinen haaste, joka liittyy keskusteluun tasa-arvosta ja hyvinvoinnin tasaamisesta (Perttula 2015: 108; Pohjola 2001: 202–203).

Hall (1999: 40–41, 81, 153) näkee, että kieli ja identiteetti ovat sosiaalisen luonteensa vuoksi samankaltaisia. Erot ovat välttämättömiä merkityksen kannalta. Tiedämme, kuka on työtön suhteessa työlliseen, joka hän ei voi olla (mukaillen Hall 1999: 41). Työtön nuori rakentaa identiteettiään ja etsii paikkaansa tilanteessa, jossa valtakulttuuri on asettanut hänelle määritelmiä, kategorioita, oletuksia, tavoitteita ja jopa leimoja yhteiskunnallisen aseman vuoksi.

Normatiivinen syrjäytyminen on yhteiskunnan normaaliuden rikkomista, poikkeavaksi leimautumista ja siihen liittyvän identiteetin muodostumista (Jyrkämä 1986: 40). Nuorten syrjäytymistä koskevassa yhteiskunnallisessa ja tieteellisessä keskustelussa normatiivinen syrjäytyminen ja identiteettiin liittyvät kysymykset ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Tässä opinnäytetyössä huomioin tarpeen tuoda esiin tätä ulottuvuutta.

Tarve tarkastella työn ja opiskelun ulkopuolella olevan nuoren käsitystä itsestään liittyy tarpeeseen ymmärtää yhteiskunnallista kontekstia, jossa työtön nuori tuottaa tarinaansa, rakentaa identiteettiään ja tulevaisuuttaan. Niin ikään tarvetta on yhteiskunnan instituutioiden kriittiseen tarkasteluun niiden tarjoamien identiteettien näkökulmasta. Tarve nostaa esiin työttömiä nuoria leimaavan ongelmalähtöisen kielen ja syrjäytymiskeskustelun problematiikkaa, liittyy osaltaan asiakkaan leimaamista välttävän, matalan kynnyksen palveluiden toiminnan perustelemiseen. Nuorten työttömien identiteetti opinnäytetyön aiheena on merkittävä siksikin, että sillä on yhteys asiakastyöhön ja ihmisten kohtaamiseen. Kohtaamisilla auttamistyön ammattilaisten kanssa on seurauksia asiakkailla (Kulmala 2006: 50). Nuorelle merkittävää on lisääntyvä ymmärrys omaa itseä kohtaan sekä prosessin identiteettiä vahvistavasta vaikutuksesta.

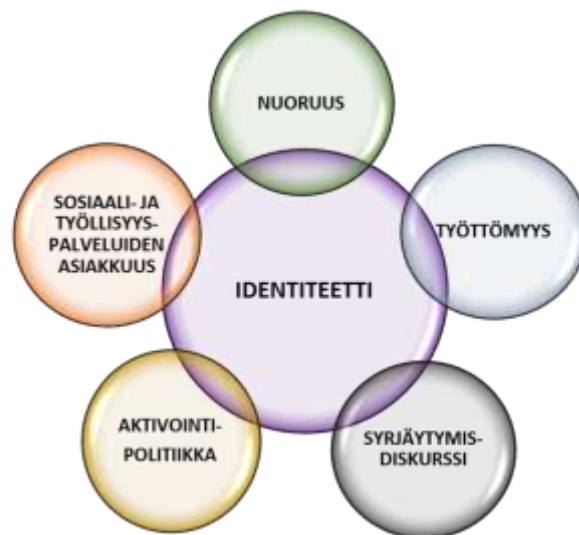
Työn taustaan liittyy asiakastyössä tehdyistä havainnoista sekä moniammatillisen tiimin keskusteluissa syntynyt mielenkiinto työttömien nuorten identiteettiä kohtaan. Nuorten palvelupisteen työntekijöiden havainto käytännön työssä on ollut, että nuoren käsitys itsestään vaikuttaa hänen toimintaansa sekä tapaansa ajatella myös tulevaisuudestaan. Intuitioni aiheen merkityksestä sai vahvistusta kirjallisuudesta sekä organisaation kiinnostuksesta. Opinnäytetyön tarkastelutapa ja viitekehys nousee ammatillisista käytännöistä (Vilkkä 2005: 24). Opinnäytetyö antaa mahdollisuuden asiantuntijuuden vahvistumiselle moniammatillisessa kontekstissa ja on aiheeltaan käytännönläheinen, työelämälähtöinen sekä ajankohtainen (Vilkkä 2005: 13, 39; Pärnä 2012: 21).

Riihimäen kaupungin Nuorten palvelupiste Nuppi on moniammatillinen ohjaus-, arviointi- ja neuvontapalvelu 13–25-vuotiaille nuorille. Nupissa tehdään yhteistyötä nuoren vanhempien ja muiden läheisten kanssa sekä laajaa verkostoyhteistyötä. Matalan kynnyksen palvelun tavoitteena on asiakaslähtöinen, nuoren psyykkisen, fyysisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin kokonaisvaltainen tukeminen sekä syrjäytymisen ehkäisy. Nuori saa Nupista yksilöllistä ja joustavaa palvelua sekä nimetyn omatyöntekijän riittävää ohjausta ja tukea elämäntilanteen ja nuoruuden haasteisiin. Työ on nuoren kuntoutumisen, itsenäistymisen ja elämänhallinnan tukemista palveluohjauksellisin menetelmin. (Nuppi 2015; vrt. Notkola ym. 2013: 65; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014: 6§, 42§.) Suh-taudun ilmiöihin kokonaisvaltaisesti, kuvaillen ja pyrkien ymmärtämään prosesseja ja lisäämään ymmärrystä ihmisistä heidän sosiaalisessa kontekstissaan.

Nupin tiimissä työskentelevät palveluohjaaja, ehkäisevä päihdetyöntekijä, terveydenhoitaja ja psykiatrinen sairaanhoitaja. Sosiaali- ja terveystieteiden tiimipohjaista, asiakaslähtöistä ja yhteisöllistä asiantuntijatyötä kutsutaan moniammatilliseksi yhteistyöksi. Vaikeissa elämäntilanteissa olevien nuorten kanssa työskentelevät useat eri ammattikunnat, eri työskentely-, ajattelu- ja arviointitavoin ja osin ilman yhteistä kieltä. Moniammatillisen tiimin työssä vallitsevia diskursseja on sekä sosiaali- että terveydenhuollon puolelta, puhutaan esimerkiksi asiakkaista ja potilaista. Pyrin omasta nuorten palveluohjaajan ammatti-identiteetistäni käsin näkemään yhteisiä rajapintoja ja yhteistä työtä laaja-alaisesti. Kehittämistarve moniammatillisessa tiimissä liittyy yhteisen työn näkyvämmäksi tekemiseen ja yhteisen ymmärryksen syvenemiseen. Ilmiön kiinnostavuus, käytännön havainnot siitä ja dialogi, jota asiakaslähtöinen ja kokonaisvaltainen työ edellyttää, ovat yhteisiä. Identiteetti käsitteenä voi yhdistää sosiaali- ja terveystieteiden diskursseja ja auttaa yhteisen moniammatillisen todellisuuden luomisessa. (Isoherranen 2012: 12, 19, 22, 27–28; Pärnä 2012: 4, 108, 110.)

Opinnäytetyön tarkoituksena on, edellä kuvattuihin tarpeisiin ja taustaan pohjautuen, selvittää millaisia ovat työttömien nuorten käsitykset itsestään. Lisäksi kiinnostuksen kohteena ovat työttömien nuorten kokemukset asiakkaana olemisesta ja heidän ajatukset lähitulevaisuudestaan. Tarkastelen aihetta psykologian ja sosiaalitieteiden identiteetti-käsitteen näkökulmasta narratiivista lähestymistapaa käyttäen. Opinnäytetyö on toteutettu laadullisella tutkimusotteella, sosiaalisen konstruktionismin periaatteita hyödyntäen. Tavoitteena on tutkivalla ja kehittäväällä otteella kartoittaa työttömien nuorten itsensä määrittelyjä sekä ymmärtää nuorten omakohtaisten kertomusten avulla heidän identiteettejään ja elämäntilannettaan. Työttömän nuoren elämäntilanteessa syrjäytymiskeskustelu yhteiskunnallisena ilmiönä, asiakkuus sosiaali- ja työllisyyspalveluissa sekä kuntouttava työtoiminta aktivointipolitiikan ilmentäjänä tarjoavat identiteetille viitekehyksen (Kuvio 1). Nuoruus elämäkulun, itsensä etsimisen ja identiteetin rakentamisen vaiheena, on tulokulmana aiheeseen.

Kuvio 1. Työn paikannus.

Ilman opiskelu- tai työpaikkaa jääminen voi aiheuttaa aiemmin jatkuvuutta sisältäneeseen elämäntarinaan ja identiteettiin katkoksen, ja kertominen on yksi tapa käsitellä katkosta ja selviytyä tilanteessa (Aaltonen – Leimumäki 2010: 133). Kerronnan avulla nuori voi saada ymmärrystä omalle kokemukselleen ja vahvistaa sen avulla identiteettiään tai saada aineksia tarinansa uudelleensuuntaamiseen (Hänninen 2000: 75). Tulevaisuuteen kerrottu tarina voi auttaa nuorta jäsentämään elämäänsä. Koska nuorten tulevaisuususkon merkittävä sekä henkilökohtaisesti että yhteiskunnallisesti, työn taustalla vaikuttaa näkemys tulevaisuusorientoitumisesta.

Nuoren kertoma tarina eli narratiivi on sekä henkilökohtainen ja ainutkertainen että yleinen esittäessään yleisemmän ”totuuden” tai mahdollisuuden inhimillisestä kokemuksesta yksittäistapauksen kautta. Identiteettitarinat, joita ihmiset jakavat, ovat luonteeltaan jossakin määrin aina myös kollektiivisia, liittyvät julkisiin tarinoihin ja voivat avata uusia näkökulmia. (Hänninen 1999: 20; Mahlakaarto 2010: 68; Squire 2008: 42–44.) Tämän olen todennut myös harrastuksessani tarinateatterissa, jossa joku yleisöstä jakaa henkilökohtaisen tarinansa katsottavaksi näyttämöllä, jolloin yleisö pääsee osalliseksi jaetusta tarinasta. Tärkeänä taitona ihmisläheisessä työssä koen ammatillisen empatian, eläytymisen kertojan tarinaan ja kokemuksiin (vrt. Granfelt 2004: 140).

Työttömät nuoret elävät voimakkaasti luokiteltujen ja arvolutautuneiden ilmiöiden keskellä. Arvot välittyvät diskursseista, joilla on seurauksia ja vaikutuksia sosiaalisiin käytäntöihin (Hall 1999: 98–99, 105). Koska identiteetti muodostuu suhteessa niihin tapoihin, joilla yksilöä kuvaillaan tai puhutellaan ympäröivissä järjestelmissä (Hall 1999: 21–23), niiden kriittinen tarkastelu on paikallaan, asiakastyössäkin. Koska haasteena on, että työttömien nuorten itsemääritys hukkuvat yleistäviin kategorioihin, jäävät työntekijän tavoittamattomiin tai asiakas- tai aktivointiprosessin jalkoihin, on niitä merkittävää tehdä näkyviksi. Nuorten näkökulman, omakohtaisten kokemusten ja itseään koskevien käsitysten tavoittamiseksi valitsin laadullisen tutkimusotteen, sovelsin narratiivista lähestymistapaa ja keräsin aineiston teemahaastattelun avulla.

Ajankohtaista painoarvoa opinnäytetyölle lisää se, että nuorten problematiikka, syrjäytymisen ehkäisy ja nuorisotyöttömyyden vähentäminen on edelleen yksi politiikan keskeisistä tavoitteista (Suurpää 2009: 64; Valtioneuvoston kanslia 2015: 17). Vaikka makrotason ongelmia ei ratkaista mikrotasolla, siellä on mahdollista lisätä yksilöiden hyvinvointia ja osallisuutta, kuten oikeutta omaan identiteettiin (Kiilakoski 2007: 13–14).

Samanaikaisesti kukoistavassa ja onnettomassa maailmassamme hajaannuksen ja syrjäytymisen ankaruus uhkaa inhimillisen identiteetin tunteen olemassaoloa (Calderón 2013: 257). Yhteiskunnan instituutiot, rakenteet, toimintatavat ja kulttuuriset mallitarinat voi nähdä työttömän nuoren peilinä, jota katsoessaan hän määrittelee ja tulkitsee itseään (Hyvärinen 2006: 7; vrt. Notkola ym. 2013: 62). Yhteiskunnallisissa rakenteissa tapahtuvat muutokset heijastuvat ja vaikuttavat yksilöiden elämäntilanteeseen. Yksilön elämä heijastaa yhteiskunnallista tilannetta. Näiden välisen yhteyden ymmärtäminen on keskeistä asiakastyössä sekä sosiaalialan asiantuntijuudessa.

2 Nuoruus – väli-ikä

2.1 Kuka on nuori?

Nuoruus käsitteenä vaihtelee tieteenalasta, lähestymistavasta ja näkökulmasta riippuen. Nuoruuden voi ymmärtää kulttuurisena kategoriana, jota yhteiskunnalliset instituutiot, lakisääteiset rajoitukset ja sosiaaliset toiminnot merkityksellistävät (Korkiamäki 2013: 51). Erityisesti lainsäädännössä nuoruutta määritellään iän kautta. Nuorisolaissa (72/2006: 2§) tarkoitetaan nuorella alle 29-vuotiaita, ilman määriteltyä alaikärajaa ja Sosiaalihuoltolaissa (1301/2014: 3§) 18–24-vuotiasta henkilöä. Lastensuojelulaissa (417/2007: 6§) lapsi on alle 18-vuotias ja nuori 18–20-vuotias. Laki julkisesta työvoimasta ja yrityspalvelusta (916/2012) ei määrittele nuorta, kuten Laki julkisesta työvoimapalvelusta (1295/2002: 7§) alle 25-vuotiaaksi työttömäksi työnhakijaksi. Iän mukaisia määrittelyperusteita on useita: kronologinen, institutionaalinen, sosiaalinen, kehityksellinen, ruumiillinen, kokemuksellinen, subjektiivinen, persoonallinen, funktionaalinen, rituaalinen ja symbolinen ikä (Tikkanen 2012: 16). Tässä työssä käytän 18–25-vuotiaista henkilöistä sanoja nuori ja nuori aikuinen, kuten he itseään aineistossa kuvasivat.

Yleiskategoriat ja yleistävät kuvat eivät anna tilaa yksilöllisyydelle (Kulmala 2006: 24). Yleistysten kautta nuoret homogenisoituvat yleiskategoriaksi, jota luonnehditaan usein epäluottamusta tuottavan ongelmakielen kautta. Huoli- ja riskipuheissa vaarana on ongelmien ja vaikeuksien yksipuolinen korostuminen. Eri aikakausina nuoriin liitetty puhe oman yhteiskuntansa ongelmaryhmänä on paradoksaalista. (Pohjola 2001: 189–190.) Nuoria on nähty tyypillisesti joko kurittomina, kontrollin tarpeessa olevana ”uhkana” tai suojelua vaativina ”uhattuina”, viattomina uhreina (Korkiamäki 2013: 16; Raitakari – Virokannas 2009: 6). Samoin yhteiskuntaa on tulkittu toisaalta syrjäytymisen aiheuttajana että uhrina ja kärsijänä (Juppi 2011: 217–218). Nuoria koskeva tietoisuus ja tietäminen rakentuvat helposti nuoren sukupolven oman kokemusmaailman yli ja ohi (Suurpää 2009: 4). Nuorten on sanottu kokevan asioita toisin kuin aikuiset ja usein myös toisin kuin aikuiset kuvittelevat heidän kokevan asioita (Korkiamäki 2013: 57). Aikuisuuden ja täysivaltaisen yhteiskunnan jäsenyyden kriteerinä on perinteisesti ollut työelämään kiinnittyminen, lapsuuden kodista muuttaminen ja perheen perustaminen eli sosiaalisesti määrittynyt aikuisuus (Komonen 2001: 30; Notkola ym. 2013: 57). Este aikuistumiselle voi liittyä yhteiskuntaan tai itsenäistyvän nuoren identiteettiin.

2.2 Nuoruusikä ja identiteetti elämänkaaripsykologiassa

Yleinen tapa ymmärtää elämäntulkua on elämänkaarijattelu, jossa ihmisen elämää tarkastellaan kehitysvaiheiden, riskien ja kriisien kautta (Saastamoinen 2006b: 172). Ihmisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen kehityksen yhtäaikainen ymmärtäminen on haastavaa kaikissa kehitysvaiheissa, mutta nuoren kohdalla se on erityisen tärkeää. Nuoruusiän kehityksestä on monia eri teorioita ja sekä universaaleja että kontekstuaalisia ulottuvuuksia (mm. Rantanen 2004: 46–48). Nuoruusikä, eli lapsuuden ja aikuisuuden väliin sijoittuva psyykinen kehitysvaihe, voidaan karkeasti jakaa (mm. Almqvist 2004: 117) ikävuosiin: varhaisnuoruus 12–14-vuotiaana, varsinainen nuoruus 15–17-vuotiaana ja myöhäisnuoruus tai varhaisaikuisuus 18–22-vuotiaana. Arnett (2004: 8–10) kuvaa myöhäisnuoruutta, ikävuosia 18–25, orastavaksi aikuisuudeksi (emerging adulthood), jossa keskeisintä on identiteetin etsiminen, ja jolle ominaista ovat itsekeskeisyys, epävakaus, moninaiset mahdollisuudet, tulevaisuuden suunnitelmien muuttuminen sekä väli-ikä, eli tunne nuoruuden ja aikuisuuden välissä olemisesta.

Nuoruutta luonnehtivat persoonallisuuden kehityksen keskeneräisyys, psyykkisen tilan normatiivisesti laaja vaihtelu ja rikkautenakin pidetty kypsymättömyys. Nuoren häiriintyneen ja iänmukaisen oireilun välinen ero voi olla vähäinen, ja tulisi arvioinnin vaatavuuden vuoksi perustua kokonaisvaltaiseen ja moniammatilliseen työskentelyyn. (Aalberg – Siimes 2007: 11–12, Notkola ym. 2013: 102; Pohjola 2001: 198.) Aikuisuuden kynnyksellä oleva nuori elää kriisivaihetta, jota seuraa toimiva identiteetti ja suotuisan paikan löytäminen yhteiskunnassa tai monenlaisia ongelmia (Rautio 2006: 18–19).

Erik H. Erikson (1982) on ihmisen kehitystä ja elämänkaarta koskevassa psykologisessa kehitysteoriassaan yhdistänyt kokonaisuudeksi toisiaan seuraavien kahdeksan kehitysvaiheen biologiset, psyykkiset ja sosiaaliset tapahtumat (Almqvist 2004: 117). Kunkin ikäkauden kehityshaaste saa aikaan kehityskriisin, jonka läpikäymisen seurauksena ihmiselle syntyvät vahvuudet tai heikkoudet. Nuoruusiässä keskeiset ulottuvuudet ovat identiteetti tai identiteettihajaannus sekä varhaisaikuisuudessa läheisyys ja solidaarisuus tai eristäytyminen. (Erikson 1968; Kinnunen 2011: 25–26.) Identiteettihajaannuksessa nuori ei kykene kokoamaan minuttaan eheäksi ja nuoruusiän kehityksellisen tavoitteen mukaiseksi, vaan nuoren minuus ilmenee pirstaleisena ja selkiintymättömänä. Tällöin nuoren suhde itseensä, ikätovereihin, vanhempiin ja tulevaisuuteen on hämärän peitossa ja toimintakyky voi olla lamaantunut. (Almqvist 2004: 125.)

Ihmisen mielenterveys rakentuu osana persoonallisuuden ja identiteetin kehitystä. Psykkinen sairaus voi häiritä nuoren identiteetin kehittymistä. Nuoruus on tärkeä elämänvaihe juuri siksi, että persoonallisuus on muotoutumassa ja nuori etsii omaa identiteettiänsä. Tosin identiteetti voi rakentua vielä aikuisenakin (Fadjukoff 2007), ja kehityksen kulussa on paljon yksilöllisiä eroja. Aikuisella elämänkriisi voi aiheuttaa tarpeen pohtia itsensä uudelleen. (Kinnunen 2011: 24–28, 50.) Nuoren aikuisen kehitystä saattavat haitata käsittelemättömät, lapsuudenkotiin, itsenäistymiseen ja identiteettiin liittyvät haasteet, kuten kielteinen kuva itsestä (Arnett 2004: 8; Cacciatore 2009: 114–116).

Onnistuneella identiteettityöllä on sosiaalinen, yhteisöä palveleva ulottuvuus. Kun nuori löytää itsensä ja tarkoituksena, on painopisteen mahdollista siirtyä itsestä muihin. Nuoren aikuisen luontainen tarve on generatiivisuus, vastuun kantaminen yhteisöstä, sen hyvinvoinnista, arvoista ja jatkuvuudesta huolehtiminen. Ehjän identiteetin ja vankan persoonallisuuden rakenteen saavuttaminen edellyttää, että nuori aikuinen löytää asemansa ja roolinsa yhteiskunnassa. Nykyajan tuloshakuisessa ilmapiirissä on tärkeää, että nuorilla edelleen on aikaa ja mahdollisuus kokeiluihin koskien opiskelua, työtä, harrastuksia jne. Yksilöllisten ominaisuuksien ja valmiuksien lisäksi nuoret tarvitsevat kehityksensä tueksi yhteiskunnan tarjoamia mahdollisuuksia ja tulevaisuudennäkymiä. Jos nämä puuttuvat tai eivät kohtaa nuoria, nuoruusiän kehitykselliset tehtävät vaikeutuvat. Seurauksena on psykkinen ongelmien lisääntyminen ja sosiaalinen vieraantuminen. Jos nuori erkaantuu tavanomaisesta nuoruuskehityksestä, hän ei myöhemmin pääse takaisin kehitysvaiheeseen josta erkani, vaikka esimerkiksi viiden vuoden kuluttua ryhdistäytyisi elintavoissaan. Tällöin jotain merkittävää jää kehityksestä toteutumatta. (Aalberg – Siimes 2007: 71, 137; Almqvist 2004: 123–126; Perttula 2015: 98.)

Ilman käsitystä elämäkulun vaiheista sekä toivotusta nuoruudesta sosiaali- ja nuorisotyön on mahdotonta toteuttaa nuoren tukemisen ja kontrolloimisen tehtävää (Raitakari – Virokannas 2009: 5-18). Nuoruuden kehityksen keskeisimpiä tehtäviä on sovittaa lapsuuden kokemukset, omaksutut ominaisuudet ja arvot, eli sisäinen psykkinen maailma, yhteen yhteisön ihanteiden ja todellisten mahdollisuuksien eli ulkoisen todellisuuden kanssa. Nuori joutuu tekemään valintoja, jotka vaikuttavat hänen tulevaan aikuisuuteensa. Identiteettinsä rakentamiseen nuori tarvitsee viitekehyksiä ja samaistumisen kohteita, joista vertaisryhmät ovat merkittäviä. Identiteetti perustuu kokemukseen eheydestä ja jatkuvuudesta. Olennaista on, että nuoren kannalta tärkeät ihmiset hyväksyvät ja arvostavat häntä juuri sellaisena kuin hän itse kokee olevansa. (Aalberg – Siimes 2007: 71; Almqvist 2004: 123–126; Erikson 1982; Kinnunen 2011: 25.)

2.3 Nuori aikuisuus elämänculussa

Nuoren kehitys vaatii oman aikansa, eikä sitä ei voi nopeuttaa, vaikka yhteiskunta niin edellyttäisi. Nuoruusikä on rajallista, eikä kehityksellisesti pitkittynyttä nuoruutta ole olemassa. Kulttuuri määrittelee, millä tavoin ja miten kauan on hyväksyttävää viettää nuoruutta. Blosin (1962) mukaan nuoruusikä on ihmisen toinen mahdollisuus, mahdollisuus muuttaa persoonallisuutta, korjata lapsuusiän kehityksen puutteita ja traumoja sekä mahdollisuus kohti eheämpää aikuisuutta. Jos lapsuus on ollut vaikea, tarvitaan nuoruudessa enemmän aikaa tähän toiseen yksilöitymis- ja itsenäistymisvaiheeseen. (Aalberg – Siimes 2007: 67–68, 137; Almqvist 2004: 124; Rantanen 2004: 46–48.)

Nuoreen aikuisuuteen kohdistuvia normeja ovat esimerkiksi opiskelu, tulevaisuudensuunnitelmien tekeminen ja itsenäistyminen. Aikuistumiseen liittyviä haasteita ovat lisäksi työ, itsenäinen asuminen, talousasiat, perheen perustaminen ja omien tavoitteiden saavuttaminen. Ei-aikuisen status yhdellä elämäncalueella voi kyseenalaistaa aikuisuuden myös muilla alueilla. (Aapola 2005: 273; Aapola-Kari 2006: 16–17.) Nuorilta ei ole mielekästä odottaa varsinaista tuotannollista panosta, eikä heihin voi ongelmitta soveltaa ns. normikansalaisten oikeuksien ja velvollisuuksien määritelmiä. Työmarkkinoiden sekä hyvinvointivaltion muutokset koskettavat myös nuorten mahdollisuuksia siirtyä tavanomaisena pidettyyn aikuisuuteen. (Notkola ym. 2013: 56, 59.)

Nuorten elämään uudenlaisia riskejä, vaatimuksia ja lisääntyvää epävarmuutta on tuonut myös media. Nuoruuden voi nähdä marginaaliasemana, jossa ei olla enää lapsia mutta integroituminen yhteiskuntaan ja täysivaltaiseen aikuisuuteen on kesken. (Järvinen – Jahnukainen 2001: 141.) Nuoruuden väitetty pidentyminen alku- ja loppupäästä liittyy eritahtiseen itsenäistymiseen, joka on hyvinvointihaaste (Raitakari – Vironkannas 2009: 5–18). Aapola (2005: 257) näkee, että opiskeluaikojen piteneminen, taloudellisen itsenäisyyden ja perheen perustamisen lykkääntyminen on nykyään jopa normi.

Monet keskeiset elintapoihin ja -oloihin liittyvät tekijät vakiintuvat nuorena aikuisena, mikä on ennaltaehkäisyn näkökulmasta merkittävää. Selvät sosioekonomiset terveys- ja hyvinvointierot ikävaiheessa ennakoivat yhä jyrkkeneviä eroja sukupolven varttues- sa. (Hänninen – Karjalainen 2012: 77–79; Notkola ym. 2013: 107; Suurpää 2009: 13.)

Nuoruuteen elämäncvaiheena sisällytetään ajatus myönteisestä tulevaisuudesta ja mahdollisuuksista. Nuoret etsivät selvyttä omasta itsestään, yrittävät tasapainoilla ja

rakentaa tulevaisuuttaan yhteiskunnallisessa tilassa, jossa kohtaavat nuorten oma toiminta sekä nuoriin kohdistetut odotukset, joihin nykynuorten on entistä hankalampi vastata. Elämän hallinta edellyttää joustavuutta, epävarmuuden sietämistä, omien vahvuksien ja turvaverkkojen yksilöllistä tiedostamista ja kehittämistä. Perinteinen institutionaalinen elämäntapa peruskoulusta jatkokoulutuksen kautta työelämään on vaihtunut kiihkeään elämänrytmiin epävakaaksi elämäntapaksi, jossa koulutus- ja työelämäpolut ovat yhä katkonaisempia ja jota leimaavat ristiriitaiset vaateet ja epävarmuus. Tämän kaltainen kehitys työelämässä ja lisääntyvä syrjäytyminen saattavat yhdessä muodostaa yhteiskunnallisesti vahingollisen parivaljakon. Elämäntapaa siirtymävaiheeseen on kyseenalaistettu yhteiskunnan muutosten myötä. (Kananoja 2002: 187; Karjalainen – Blomgren 2004: 99–100; Kojo 2012: 94–110; Komonen 2001: 31.)

Nuoren aikuisen elämäntavan vaiheessa onkin enemmän kyse vallitsevasta elämäntilanteesta kuin ikävuosista. Yhdenmukaisuuden vaade ja institutionaalinen ideaali, jota yhteiskunnallisilla toimenpiteillä säädellään, koskee katkeamatonta, nousujohteista koulutus- tai uraputkea. Samanaikaisesti kun yksilölliset valinnat ja vaihtoehdot lisääntyvät, yhteiskunnalliset olosuhteet ja pakot tiukkenevat. Esimerkiksi koulutus- ja muita konkreettisia elämäntapavaihtoja tekevä nuori elää ristiriitaisesti instituutioiden ja normatiivisten vaatimusten sekä yksilön valinnanvapauden korostamisen keskellä. (Komonen 2001: 70–75; Saastamoinen 2006a: 146.) Suutarin (2002: 33) mukaan yksilöllisyydelläkin on rajansa ja nuorilta edellytetään realistisia suunnitelmia ja toiveita. Nykyinen jälkimoderni yhteiskunta on nähty haastavana ympäristönä nuoren identiteetin muodostamiselle (Hänninen 1999: 47–48; Kinnunen 2011: 26–27; vrt. Jyrkämä 1986: 42–45).

Nuorisotutkimuksessa on siirrytty puhumaan nuorten alakulttuurien sijaan identiteeteistä ja minuuksista, millä on haluttu korostaa subjektiivisen tulkinnan ja merkityksenannon tärkeyttä (Korkiamäki 2013: 190). ”Hyperindividualismin” ajassa nuoret eivät enää edusta alakulttuureja vaan ”sukkuloivat” ja sijoittuvat samanaikaisesti osaksi useita ryhmittymiä (Salasuo 2007: 13). Sokrateen mukaan ’tunne itsesi’ on ihmisen vaikein ja tärkein eettinen velvollisuus, joka merkitsee itsensä ymmärtämistä ja oman paikkansa löytämistä maailmassa (Kotiranta 2008: 24; Notkola ym. 2013: 62). Jos nuori ei löydä omaa identiteettiä, hänen mielenterveytensä on uhattuna, ja hänellä on vaara syrjäytyä yhteiskunnasta. Nuoren persoonallisuus on joustava ja vastaanottavainen ulkopuolisille vaikutteille ja nuoren kehitykseen on mahdollista vaikuttaa ulkoapäin helpommin kuin myöhemmin elämässä. Nuorten mielenterveyden edistämisen keskeisiä elementtejä ovat persoonallisuuden ja identiteetin kehittämisen tukeminen. (Kinnunen 2011: 103.)

3 Yhteiskunnan reuna – odotushuone vai parveke?

3.1 Työn ja koulutuksen ulkopuolella oleva nuori

15–29-vuotias nuori määritellään tilastollisessa tutkimuksessa syrjäytyneeksi, jos hänellä ei ole opiskelu- tai työpaikkaa eikä peruskoulun jälkeistä koulutusta. Kansainvä- lissä yhteyksissä lyhenne NEET (Not in Employment, Education or Training) tarkoittaa henkilöä, joka ei ole työssä tai koulutuksessa. Ulkopuoliseksi on kutsuttu työtöntä, joka päättää aktiivisen työnhaun eli palvelujärjestelmän asiakkuuden mutta joka ei ole va- rusmiespalveluksessa, perhevapaalla tai eläkkeellä. (Myrskylä 2011: 24, 68; 2012.) Arviot syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa olevien nuorten määrästä vaihtelevat määritelmän ja mittarin mukaan. Osalla ns. ulkopuolisuus voi pitkittyä mutta suurin osa tietynä hetkenä syrjäytyneiksi luetuista kouluttautuu ja työllistyy (Notkola ym. 2013: 57–58, 249). Koulutuksen ulkopuolelle jäämistä, koulupudokkuutta, pidetään alkuna ja koulutuksen puutetta riskitekijänä nuoren syrjäytymiselle, jota pyritään toimenpiteillä ehkäisemään (Ahola – Galli 2010: 132; Myrskylä 2011: 10–14, 18–21). Sipilän hallituk- sen tavoitteena on vähentää koulutuksen keskeyttäneiden sekä koulutuksen ja työelä- män ulkopuolella olevien nuorten määrää (Valtioneuvoston kanslia 2015: 17).

Nuoren ammatinvalinta pakkona ja omana ns. oikein valitsemisen paikkana voi tuottaa vaikeuksia (Suutari 2002: 30–31). Kurosen (2010: 14–18) mukaan vain peruskoulun käyneillä nuorilla on riski jäädä syrjään tavanomaisista aikuisuuteen siirtymisen pro- sesseista ja vapaa-ajanvieron mahdollisuuksista. Peruskoulun jälkeen lukiossa opiske- leva nuori saa kolme–neljä vuotta lisäaikaa pohtia ammatinvalintaansa. Lukion suorit- taneella nuorella vaikuttaa olevan kulttuurisesti legitiimimpi oikeus pitää välivuosi(a) ennen jatko-opintoja kuin peruskoulun käyneellä (Saarenmaa – Saari – Virtanen 2010: 22–23). Nuoren oikeus hetkelliseen joutilaisuuteen liittyy myös sanavalintoihin (Suur- pää 2009: 8). Välivuosi sanana liitetään itsensä kehittämiseen ja ajanjakson tarpeelli- suuteen nuoren elämässä. Pidetäänkö välivuotta viettävää nuorta syrjäytyneenä ja montako välivuotta saa pitää? Työn ja koulutuksen ulkopuolella olemiseen sekä syrjäy- tymiseen liittyy monia näkökulmia, jännitteitä ja kriittisiä kysymyksiä (mm. Notkola ym. 2013: 62–63): Mitä muita yhteiskuntaan integroitumisen reittejä, kuin työ, on olemassa tai pidetään hyväksyttävänä? Onko työttömyys tai pienituloisuus syrjäytymisen riskiteki- jä, epäsuora indikaattori vai suora mittari? Onko syrjäytymiseen olennaisesti kuuluva stigma ja mahdollinen syrjintä syrjäytymisen seurausta vai sitä edeltävä tekijä?

3.2 Näkökulmia nuorten syrjäytymiseen

Nuorten moninaisia taloudellisia, koulutuksellisia, sosiaalisia ja emotionaalisia ongelmia koskeva tiedollinen haltuunotto syrjäytymiskäsitteen kautta on leimannut suomalaista yhteiskuntapoliittista, tieteellistä ja mediakeskustelua 1980-luvulta lähtien. Syrjäytymistä on kutsuttu prosessimaiseksi (elämänkulun siirtymät ja nivelvaihteet), sen on nähty rakentuvan yhteiskunnallisissa suhteissa, siihen on kytketty valtaan, normijärjestelmään ja eettisiin haasteisiin liittyviä jännitteitä, ja sen on katsottu kertovan sekä yhteiskunnan hyvinvointijärjestelmän että yhteisöllisten sidosten vajeista. Syrjäytymiskäsitteen tulkinnanvaraisuuden ja leimaavan luonteen saamasta kritiikistä (mm. Helne 2002: 8–9; Lämsä 2009: 28–30; Pohjola 2001: 187) huolimatta syrjäytyminen on pysynyt keskeisimpänä nuorten huono-osaisuutta, marginaalisuutta, toiseutta, vallattomuutta tai varattomuutta kuvaavana terminä. Rakenteellisemmat käsitteet eriarvoisuus, köyhyys, syrjäyttäminen ja syrjintä tai nuorten arjesta kumpuavat näkökulmat kuten yksinäisyys, arkuus, väkivalta, turhautuneisuus ovat jääneet hyvinvointi-, nuoriso- ja tiedonpoliittisen keskustelun katveeseen. (Suurpää 2009: 9-10; Notkola ym. 2013: 55–56.)

Hall (1999: 191) näkee, että käyttämämme kieli on osa ongelmaa. Keskustelu syrjäytymisestä tai syrjäytyneistä kuvaa vähintään yhtä paljon sitä yhteiskuntaa, joka tuottaa sekä syrjäytymistä että puhetta siitä. Syrjäytymisen tarkastelussa tulee kiinnittää huomio siihen, mikä suhde syrjäytyneillä on yhteiskuntaan mutta myös päinvastoin; miten syrjäytymistä kuvataan, kohdataan, ehkäistään ja hoidetaan? (Helne 2002: 8-9; Notkola ym. 2013: 63.) Syrjäytymistä tuottavat yhteiskunnan ja toisten ihmisten tavat reagoida poikkeavaksi koettuun ja luokiteltuun käyttäytymiseen tai olemiseen (Becker 1963: 8-9; Suutari 2002: 35–40). Hall (1999: 10) pohtii, onko marginaalisuuden siirtyminen keskiöön postmodernin kokemuksen ydintä. Paradoksaalisesti syrjäytyminen on usein politiikan ja median huomion keskiössä (Helne 2002: 74).

Yhteiskunnallisista ongelmista monet ovat sosiaalisesti konstruoituja; eri asiat koetaan eri aikoina ongelmana tai toimenpiteitä vaativana. Oleellista on suhtautumistapa. (Aholan – Galli 2010: 132–133; Hall 1999: 218; Helne 2002: 88; Korkiamäki 2013: 41.) Julkisen keskustelun syrjäytymisestä voi tulkita myös vallan aktina (Hall 1999: 252–253), jolla tavoitellaan nuorten normien mukaista käyttäytymistä. Kananojan (2002: 195) mukaan syrjäytymisessä on kysymys työntekoon ja elintapaan liittyvistä sosiaalisista normeista. Aihetta kritiikille tarjoaa normaaliuden kulttuurinen käsitys, jota vasten yksilö määrittyy, eikä hänen oman näkemyksensä. Syrjäytyneinä saatetaan puhua ihmisistä,

joiden moninaisia elämäntilanteita yhdistää niiden näkeminen poikkeavina suhteessa tavanomaiseksi, normatiiviseksi miellettyyn elämänkulkuun (Notkola ym. 2013: 242).

Syrjäytymiskeskustelua käydään yhteiskunnallisella, sosiaalisten ryhmien sekä yksilöiden tasolla ja eri näkökulmat kytkeytyvät toisiinsa. Syrjäytymispuheen painopiste on siirtynyt sosiaalisten ongelmien taustalla olevista yhteiskunnan rakenteisiin liittyvistä kysymyksistä yksilöllisten riskien tunnistamiseen ja kontrollointiin (Harrikari 2008: 8; Raunio 2009: 153–155; Saastamoinen 2006a: 164). Useat tutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että syrjäytyminen on prosessi, huono-osaisuuden syvenevänä jatkumo. Tausta-ajatus on riskitekijöiden kasautumisessa mutta syrjäytymiskierre on mahdollista katkaista suojaavien ja vahvistavien tekijöiden avulla. Koska huomattava osa riskeistä jää aktivoitumatta syrjäytymiseksi yksittäisen henkilön kohdalla, ”riskinuoreksi” leimaaminen saattaa toimia jopa itseään toteuttavana ennusteena. (Harrikari 2008; Juhila 2006: 52–54; Järvinen – Jahnukainen 2001: 133–137; Lämsä 2009: 158; Notkola ym. 2013: 56; Raunio 2006: 31; 2009: 273–274). Annetusta stigmasta seuraa helposti leiman mukaisista käyttäytymistä (Goffman 1986). Syrjäytymisparadoksissa tunnistetaan syrjäytymiskurssin marginalisoivat ja stigmatisoivat vaikutukset mutta samalla tiedostetaan syrjäytymiskriittiseen keskusteluun liittyvä todellisten sosiaalisten ongelmien ja epäkohtien peittelyä koskeva uhka. (Ahola – Galli 2010: 141–142; Perttula 2015: 15.)

Ongelmakielinen ja epäluottamusta ilmentävä puhetapa tekee nuorista epäkansalaisia ja ei-vielä-kansalaisia, mikä korostuu erityisesti työttömyyden tai toimeentuloasiakkaiden vuoksi syrjäytyneen leiman saaneiden nuorten kohdalla (Pohjola 2001: 201–203). Pajun ja Vehviläisen (2001: 46–47) kuvaama moniongelmaisuusdiskurssi ja Juhilan (2006: 58–59) ”kaikkein vaikein” -kategoria ovat esimerkkejä yksilö- ja ominaisuuskeskeisestä ajattelusta, jossa ongelmat paikannetaan yksilöön ja yhteiskunnan palveluiden auttamismahdollisuudet näyttävät vähäisiltä. Syrjäytymisen selittäminen yksilön vajavaisuuksien seuraukseksi ylläpitää huono-osaisuutta aiheuttavia mekanismeja ja olosuhteita (Perttula 2015: 15; Lämsä 2009: 28–30).

Syrjäytyneet tai köyhät eivät ole yhteiskunnan ulkopuolella, vaan heille on paikka aliarvostettujen asemassa yhteiskuntajärjestelmän sisällä. Syrjäytyminen on osoitus yhteiskunnan toimintahäiriöstä ja kyseenalaistaa yhteiskuntajärjestystä. Syrjäytymistä parempi käsite olisi sosiaalinen diskvalifikaatio, joka sisältää ajatuksen identiteetin arvostuksen heikkenemisestä ja siihen kuuluvasta leimautumisesta. (Helne 2000: 282–286.)

Kulutuskeskeisessä yhteiskunnassa syrjäytyminen voi olla myös rahan puutteesta johdettava kyvyttömyyttä osallistua yhteiskunnassa vallitsevien kulttuuristen ja normatiivisten odotusten mukaisesti (Järvinen – Jahnukainen 2001: 127). Palkkatyön ulkopuolelle jääminen aiheuttaa taloudellista huono-osaisuutta, johtaa tukien ja avustusten varassa olevaan toimeentuloon, mikä aikaansaa ulkopuolisuutta kulutuksesta ja osallistumisesta (Lämsä 2009: 42; Raunio 2006: 32). Tuottamattomat ihmiset on nähty jopa haitakeina, koska he eivät kykene kuluttamaan kuten konsumeristisen yhteiskunnan normit edellyttäisivät (Helne – Hirvilampi – Laatu 2012: 55.) Virtasen (2006: 156) mukaan työttömille nuorille kulutuskeskeinen vapaa-aika on erityisen ongelmallinen. Taira (2006: 122) esittää, että työttömän, tulottoman nuoren kykenemättömyys kuluttaa saatavaa määrää hänet vialliseksi kuluttajaksi ja jopa epäkelvoksi kansalaiseksi. Työttömyys liittyy kulutukseen, jolla on yhteys identiteettiin. Kuluttamisen voi nähdä myös keinona itsensä ilmaisemiseen, identiteetin ilmentämiseen (Saastamoinen 2006b: 173) tai Ziehen (1991: 34–36) tapaan yhtenä mahdollisuutena minuuden muuttamiseen.

Marginaalisuus on käsitteenä määritelty erilaisuudeksi, ei huonommuudeksi (Helne 2002: 22; Juhila 2006: 104–106). Marginaaliasema työmarkkinoilla ei välttämättä merkitse marginaalisuutta muilla elämänalueilla (Suutari 2001: 158). *Syrjäytyminen* voidaan ymmärtää huono-osaistumisen prosessiksi ja *marginalisaatio* valtavirran ulkopuolella tai hyvinvointiyhteiskunnan reuna-alueilla olemiseksi, johon voi liittyä mutta ei välttämättä liity huono-osaisuutta. Marginaalissa oleminen tai ulkopuolisuus on kontekstuaalinen mahdollisuus jokaisen, ja tietoinen valinta osan, kohdalla. Marginaalisuus voi kuitenkin edetä syrjäytymiseksi. Kun kysymyksiin kuka olen, mistä tulen ja mihin olen menossa on yhä vaikeampi löytää vastauksia, paikantuu marginalisaatio myös identiteetin ongelmaksi. (Järvinen – Jahnukainen 2001: 126, 141–143; Lämsä 2009: 160.)

3.3 Syrjäytymisen ulottuvuudet ja normatiivinen syrjäytyminen

Jyrkämä (1986: 39–40; Lämsä 2009: 32) on jaotellut syrjäytymisen koulutukselliseen, työmarkkinalliseen, sosiaaliseen, vallankäytölliseen ja normatiiviseen ulottuvuuteen (Taulukko 1). Taulukkona esitettyä luokittelua voi lukea sekä pystysarakkeittain että vaakariveittäin, jolloin hahmottuu syrjäytymisen prosessiluonne sekä ilmiön kokonaisvaltaisuus. Ilmiön laajuutta ja moniulotteisia syy-seuraussuhteita ei välttämättä nuorten syrjäytymistä vähentävissä palveluissa ole riittävästi huomioitu (Notkola ym. 2013: 250). Hyvinvointijärjestelmän lokeroitua vastuunjako mukaileva luokittelu ei välttämättä kuvasta nuorten omaa kokemusta syrjäytymisilmiöstä (Suurpää 2009: 5).

	Koulutuksellinen	Työmarkkinallinen	Sosiaalinen	Vallankäytöllinen	Normatiivinen
Alueet	Koulutusinstituutiot	Työmarkkinat, työelämä	Perhe, lähiyhteisö	Yhteiskunnalliset vaihtuskanavat	Julkisuus, kansalaismielipiteet
Sisällöt	Tietojen, taitojen ja valmiuksien vähäisyys tai puuttuminen	Työn sisällyttäminen, huonot työolot, työttömyys ja sen uhka	Siteettömyys, ystävällisyys, yksinäisyys	Vaikutusmahdollisuuden ja vallan puuttuminen	”normaaliuden” rikkominen
Mekanismit	Koulutusaloille ja -tasoille valikoituminen	Huonoihin työmarkkina-asemiin valikoituminen, urautuminen työttömäksi	Lähiyhteisön ulkopuolelle jääminen, av(i)erot	Vallankäytön ja kontrollin erityiskohdeeksi joutuminen	Leimautuminen ja leimaaminen ”norminrikkokaksi”, poikkeavaksi
Syyt ja taustatekijät	Kilpailu koulutuspaikoista, koulun vastainen kulttuuri, yksilölliset resurssit	Työmarkkinoiden ja työelämän muutokset	Perheen ”kriisi”, lähiyhteisöjen mureneminen	Vallankäytön monimutkautuminen, kontrollikoneistojen kasvu	Yhteiskunnallisen ilmapiirin koveneminen
Seuraukset	Resurssien vähäisyys kovenevassa kilpailussa	Toimeentuloon, terveyteen ym. liittyvät ongelmat	Sosiaalisen tuen ja ulkoisen kontrollin heikkeneminen	Vähäiset mahdollisuudet itseä koskeviin ratkaisuihin	Itsensä leimaaminen, identiteetti-ongelmat

Taulukko 1. Syrjäytymisen ulottuvuudet (mukaillen Jyrkämä 1986, 40; Lämsä 2009: 32).

Normatiivisen syrjäytymisen ulottuvuus osoittaa, miten keskeisesti ihmisen identiteettiä koskevat kysymykset liittyvät syrjäytymiseen. Normatiivisella ulottuvuudella näkyy yhteiskunnan ilmapiirin koveneminen, poikkeavaksi ja norminrikkokaksi leimautuminen, mikä voi johtaa itseleimaamiseen ja identiteetti-ongelmiin (Jyrkämä 1986: 39–40; Lämsä 2009: 32). Kielteinen käsitys itsestä on merkittävä syrjäytymistä edistävä tekijä. Syrjäytymiseen liittyy olennaisena leimaaminen. Leimasta saattaa seurata leiman mukaista

käyttäytymistä, se voi vahvistaa ympäristön kielteisiä odotuksia ja vaikuttaa haitallisesti nuoren elämänsäkuun. Syrjäytymisestä voi tulla jopa osa identiteettiä.

Nuorestakin työttömästä saatetaan puhua vaikeasti työllistyvänä, pitkäaikaistyöttömänä tai toivottomana tapauksena (Karjalainen 2013a: 105, 107). Perttula (2015: 106) on todennut, että nuoret aikuiset, joiden on nähty olevan syrjäytymisvaarassa, ovat alkaneet käyttää yhä enemmän ammattilaiskieltä puhuessaan itsestään. Näin yhteiskunnallisista ongelmista tulee helposti yksilön ongelmia ja työttömyys sekä koulutuksen puute koetaan omiksi heikkouksiksi.

Syrjäytymisen tarkastelu tilana tai yksilön ominaisuutena on leimaavaa ja käsite voi kategorisoida ihmisen poikkeavaksi, epäonnistuneeksi, avuttomaksi ja reunalle ajautuneeksi (Helne 2002: 117; Lämsä 2009: 28–30). Syrjäytynyt mielletään tyypillisesti erilaiseksi, poikkeavaksi ja yhteiskunnan normaliteetteja välttäväksi ihmiseksi, toiseksi. Vaikka tilanne on ongelmallinen nuorille, se ei merkitse, että nuoret ovat ongelmallisia. (Pohjola 2001: 187; Suutari 2001: 154, 191.) Mikäli nuoren omaehtoinen aktiivisuus ei suuntaudu koulutukseen ja työelämään, huolimatta yhteiskunnallisesta tilanteesta (vrt. Ziehe 1991: 50), hän määrittyy passiiviseksi ja keskeneräiseksi työmarkkinakansalaiseksi (Notkola ym. 2013: 242; Suurpää 2009: 5). Työelämän muutoksissa puhutaan omasta itsestään vieraantumisen ja omien tarpeiden tunnistamisen vaikeudesta.

Niemelä (2002b: 67) näkee, että pahimmillaan yksilön kehityshistoria on alkanut itsestä syrjäytymisellä (vrt. Hall 1999: 19–20). Omasta itsestään syrjäytynyt ei pääse käyttämään omia voimavaroja eikä yhteisön myönteistä sosiaalista pääomaa elämänsä rakentamiseksi. Vaikka inhimillistä pääomaa – osaamista, tietoa ja taitoa – olisi, sitä ei saada hyödynnettyä. Köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen, rakenteisiin ja talouteen liittyvä työ tarvitsee rinnalleen identiteettityötä. (Niemelä 2002a: 80–81; 2002b: 67–68.) Identiteettityöstä on kokemuksia päihde- ja mielenterveysongelmaisten hoidossa (esim. Niemelä 1999; Hyväri 2001). Identiteettityölle voidaan luoda edellytyksiä myös työttömien, syrjäytyneiksi luokiteltujen, nuorten parissa.

Syrjäytymisen vastakohtana pidettyä osallisuutta on myös oikeus omaan identiteettiin ja oman tarinan kertomiseen. Identiteetin leimaamisesta syntyy tarve itsemäärittelyoikeuden korostamiseen. Jämsä (2008: 31) painottaa, että kategorisoinnin sijaan ihmiselle on annettava itsemäärittelyoikeus, tila omille määritelmille itsestään.

3.4 Aktiivinen sosiaalipolitiikka ja sen kritiikki

Työelämän muutokset, jotka uhkaavat syrjäyttää pysyvästi tai pitkäaikaisesti osan väestöstä työelämän ulkopuolelle, tekevät ihmisten yhteiskuntaan kiinnittymisen ongelmalliseksi (mm. Raunio 2006: 76–79, 83–90). Syrjäytyminen rapauttaa normia, jonka mukaan toimeentulo on hankittava ensisijaisesti työn avulla ja vasta toissijaisesti sosiaalisina tukina (Kananoja 2002: 185). Työttömyys vaikuttaa yhden ihmisen elämässä muun muassa yksilön toimeentuloon, hyvinvointiin, ammatilliseen uraan ja perhesuhteisiin. Yksilötason vaikeat tilanteet kertautuvat koko yhteiskunnan tasolla ja muuttuvat työllisyys-, talous- ja sosiaalipoliittisiksi kysymyksiksi. Suomessa valtio (työ- ja elinkeinohallinto, Kela) ja kunnat (sosiaali-, terveys-, työllistämispalvelut) ovat vastuussa rakenteelliseen työttömyyteen puuttumisesta ja ratkaisuista. (Karjalainen 2013b: 208.)

Aktivointi, kannustavuus, tuottavuus ja tehokkuus ovat 2000-luvun sosiaalipolitiikan avainsanastoa. Kananoja (2002: 196) kysyy, mitä on hyvinvointi, jota talouden tehokkuudella tavoitellaan. Aktivointia yleiskäsitteenä yhdistää (rakenne)työttömyyden ja syrjäytymisen vastaista politiikkaa. Keskeistä aktiivisessa sosiaalipolitiikassa on hyvinvointiparadigman muutoksena pidetty sosiaaliturvan vastikkeellistaminen (Keskitalo 2008: 7). Aktiivinen työvoimapolitiikka on saanut rinnalleen aktiivisen sosiaalipolitiikan (Kotiranta 2008: 21). Työttömiä kansalaisia veloitetaan osallistumaan aktivointitoimiin sosiaalietuuksien saamisen ehtona. Suomessa aktiivista sosiaalipolitiikkaa linjaa laki kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001). Tarkoituksena on parantaa pitkään työttömänä olleen asiakkaan työllistymismahdollisuuksia ja toimintakykyä (Lindqvist – Oksala – Pihlman 2001: 13). Aktivoinnilla on ollut selvimmin hyvinvointi- ja sosiaalipoliittisia vaikutuksia, työllisyys- ja talouspoliittisten vaikutusten jäädessä vaatimattomiksi (Hänninen – Karjalainen 2012: 79; Karjalainen 2013a: 107; Karjalainen – Saikku 2008: 73).

Suomen aktiivisen sosiaalipolitiikan/kuntouttavan työtoiminnan tavoitteet ovat työlähtöisiä (work first), työn veloitetta korostavia mutta myös inhimillisen pääoman (human capital) lähestymistapoja, kuten kuntoutus, sosiaalinen tuki ja ohjaus. Lisäksi tarvitaan elämä ensin (life first) lähestymistapaa, joka tarkoittaa erityisesti työ- ja toimintakyvyn vahvistumista, sosiaalista kuntoutumista, sosiaaliturvan kannustavuutta ja kunnan tukitoimia. (Karjalainen 2008: 14.) Suomessa työttömyyteen liitetään sekä aktivoinnin että kuntoutuksen käsitteitä. Työttömyydellä, työkyvyllä ja kuntoutuksella on monia keskinäisiä riippuvuussuhteita sekä yhteyksiä aktiivipolitiikkaan (Karjalainen 2013b: 212–214; Kotiranta 2008: 21–23).

Aktiivisen sosiaalipolitiikan kritiikki kohdistuu poliittisten ongelmien ja rakenteellisen työttömyyden syiden yksilöimiseen. Ongelmiin tartutaan yksilölähtöisin menetelmin: kannustamalla, aktivoimalla, yksilöllisiä suunnitelmia tekemällä ja niiden toteuttamiseen velvoittamalla. Jos nämä menetelmät eivät toimi, saatetaan päätyä syyllistämään yksittäistä kansalaista, joka ”ei sitoudu riittävästi”. Vian näkeminen yksilössä on omiaan aiheuttamaan ihmiselle häpeää ja syyllisyyttä. Moraalisia seurauksia tuottanee myös asiakastyön puhe ”kaikkein vaikeimmista tapauksista”. Asiakas voi määrittyä joko annettuun asiakasrooliin sopeutumattomaksi ja siten apua ansaitsemattomaksi tai apua ansaitsevaksi, aktivoinnin kohteeksi suostuvaksi asiakkaaksi. (Hänninen – Karjalainen 2012: 81; Juhila 2008: 58–73; Karjalainen – Saikku 2008: 73.) Yksityisen vastuun diskurssi on Juhilan (2008: 48) käyttämä käsite aktivoivasta sosiaalityöstä ja Suutari (2002: 13) puhuu yksilöllistetyn vastuun strategiasta.

Kotiranta (2008: 173) kysyy, onko realismia, oikein tai edes kohtuullista, aktivoida ihmisiä työhön, jota ei ole saatavissa jokaiselle. Jos aktivoitavan kohtaloksi jää aktivoitavana oleminen, pitäisikö ennemmin puhua aktivoitumisen tukemisesta tai esteiden poistamisesta. Aktiivointipolitiikka sisältää useita paradigmoja kuten ”pakkoaktiivointi”. Kun aktivoidaan pakottamalla, velvoittamalla, vaikka aktivoitumisen idea on omaehtoisuus ja itsestä lähtevä aktiivisuus, voi sekä aktivoitavan henkilön että aktiivintyötä tekevän ammattilaisen kokemus olla ristiriitainen (Kokkonen – Närhi – Matthies 2016: 47; Kotiranta 2008: 91, 95, 169). Aktiivointipolitiikan suurimpana ongelmana on, ettei siinä oteta huomioon aktivoitavien työttömien lähtökohtaisia edellytyksiä – kykyä, kapasiteettia ja intressejä – päästä työmarkkinoille (Björklund – Hallamaa 2013: 153).

Sosiaalipolitiikan ekologinen kritiikki arvostelee perinteistä hyvinvointivaltiota todellisen hyvinvoinnin politiikan puuttumisesta ja ihmisten hyvinvoinnin alistamisesta taloudelle ja työmarkkinoiden suuremman joustavuuden ja julkisten menojen pienentämisen vaatimuksille. Ekologisuus tarkoittaa monimuotoisen luonnon turvaamista osana yhteiskuntakehitystä ja elämistä yhden maapallomme rajallisten resurssien varassa. Kansainvälistyvän talous- ja aktiivipolitiikan ulkopuolella ja rinnalla kulkee keskustelu ihmiskunnan kestävästä tulevaisuudesta. Tulevaisuudessa voitaisiin nähdä siirtymä rahapalkka- ja verotulokeskeisestä politiikasta hyvinvointikeskeiseen työllisyyspolitiikkaan, jossa ensisijaista on työn ekologisten ja yhteiskunnallisten vaikutusten määrittely ja vasta sitten työn rahataloudellinen arvottaminen. Tämä antaa näkökulman työn merkitykseen ihmiselle, myös työttömälle ihmiselle. (Helne – Hirvilammi – Laatu 2012: 52–54; Karjalainen 2013b: 218–220.)

3.5 Alle 25-vuotias nuori yhteiskunnallisen pakkokannustamisen kohteena

Taloudellista kasvua priorisoivassa yhteiskunnassa nuori työvoima on yksi yhteiskunnan tukipilari. Nuoret ovat nyt ja jatkossa aktiivitoimien priorisoituna kohdejoukkona Suomessa ja muissa EU-maissa. Nuorten aktiivitoimissa keskeisiä kysymyksiä ovat koulutukseen osallistuminen, ammatillinen osaaminen, työhön kiinnittyminen, työttömyyden pitkittymisen estäminen sekä nuoren terveyteen ja työkykyyn liittyvät palvelut. (Karjalainen 2013b: 216–217.) Työttömien aktivointiohjelmat ja sosiaaliturvan muuttaminen osittain vastikkeelliseksi näkyy käytännössä työmarkkina- ja toimeentulotukilainsäädännön muutoksissa (Ala-Kauhaluoma 2005: 42). Nuorista työttömistä kiinnostavan kohderyhmän tekee myös heihin kohdistetut erityiset toimet. Työttömyysturvalaki (1290/2002) edellyttää alle 25-vuotiaiden koulutusta vailla olevien työttömien nuorten hakeutuvan koulutukseen (emt: 13§) tai osallistuvan tarvittaessa työllistymistään edistäviin palveluihin ja toimenpiteisiin (emt: 3§). Lain toimeentulotuesta (1412/1997: 2§; 10§) mukaan jos työtön ei ilmoitaudu työttömäksi työnhakijaksi työvoimatoimistoon, tai kieltäytyy työstä tai työvoimapalvelusta, voidaan toimeentulotuen perusosaa alentaa.

Aktiivisen sosiaalipolitiikan rooli nuoriin kohdistuvassa sosiaalityössä on merkittävä. Nk. aktivointilaki (189/2001: 5§) velvoittaa kuntia ja työ- ja elinkeinohallintoa *aktivointisuunnitelman* tekemiseen pitkään työttöminä olleille työmarkkinatukea tai toimeentulotukea saaville asiakkaille, jotka täyttävät lain tarkemmin määrittelemät ehdot. Aktivointisuunnitelma sisältää toimenpiteitä, kuten TE-hallinnon palveluja, sekä työllistymismahdollisuuksia parantavia sosiaali- ja terveys, kuntoutus- ja koulutuspalveluja ja siinä voidaan sopia myös kuntouttavasta työtoiminnasta. Alle 25-vuotiailla nuorilla tulee laatia aktivointisuunnitelma, kun pääasiallisena tulona on ollut toimeentulotuki neljä kuukautta. Ns. aktivointiehto täyttyy myös, kun alle 25-vuotias asiakas on saanut työmarkkinatukea työttömyyden johdosta 8,5–12 kuukautta. Kieltäytyminen aktivointisuunnitelmasta johtaa lain mukaan sanktioon. Alle 25-vuotiaalla työttömällä työnhakijalla ei ole oikeutta, ilman hyväksyttävää syytä, kieltäytyä lain edellytykset täyttävästä kuntouttavasta työtoiminnasta ilman seurauksia työmarkkinatuen ja toimeentulotuen osalta. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001: 3§, 8§; Karjalainen – Karjalainen 2010: 11–12; Lindqvist ym. 2001: 26–45, 57–58; Notkola ym. 2013: 99).

Pitkäaikaistyötön joutuu asioimaan toistuvasti useassa eri virastossa, kuten TE-toimistossa, Kelassa ja sosiaalitoimessa. Työttömät nuoret ovat usein myös terveyspalvelujen ja työkykyä tukevien palvelujen tarpeessa. Työikäisten, työsuhteen ja työter-

veyshuollon ulkopuolella olevien terveystarkastusten järjestäminen kuuluu perusterveydenhuollolle. Työvoiman palvelukeskukset (TYP) ovat paikallis-seudullisia pitkäaikaistyöttömien aktivoinnin, kuntoutuksen ja työllistymisen palvelu- ja asiantuntijuspalveluita. (Karjalainen 2013a: 99–102; 2013b: 212–214; Terveystarkastuslaki 1326/2010.) Lain työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta (1369/2014) myötä muodostetaan koko maahan TE-toimistojen, kuntien ja Kelan yhteinen työvoiman palvelukeskusten yhteistoimintamalli. Monialainen työllistymissuunnitelma korvaa aktivointisuunnitelman (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain muuttamisesta 1372/2014: 3§). Käytännössä kaikkien aktivointiehdon täyttävien nuorten aktivoiminen edellyttäisi riittäviä henkilöstöresursseja ja sujuvia yhteistyökäytäntöjä.

Nuorten aktivoiminen, syrjäytymisen ehkäiseminen, integroiminen yhteiskuntaan ja ns. normatiiviseen elämäntapaan, on monitahoinen ilmiö. Yhtäältä nähdään työkeskeisessä yhteiskunnassa ihmisen oikeus työhön/toimintaan ja sitä kautta yhteiskuntaan integroitumiseen, toisaalta työttömiin kohdistuva kontrolli ja kurinpito. Aktivointitoimenpitein pyritään estämään työttömyyden kielteisiä vaikutuksia, kuten itseluottamuksen heikkenemistä, passivoitumista ja houkutusta epäsosiaalisuuteen. Tätä pidetään tavoiteltavana yksilön sekä yhteiskunnan kannalta. (Raunio 2006: 83–90; 2009: 274–277.) Sosiaaliturvabyrokratian toteuttajana sosiaalityöntekijä tasapainoilee tuen ja kontrollin tehtävissä tai asiakassuhteessa tuen ja asiakkaan autonomian välissä (Metteri 2012: 51).

Huolimatta hyvästä tarkoituksesta ja saavutetuista hyvinvointivaikutuksista, paradoksi liittyy epäluottamukselle rakentuvaan toimintamalliin, joka on ongelmallinen aktiivisuuden ja työmarkkinoille kuntoutumisen tuottajana. Aktivoinnin retoriikassa työtön nuori on syrjäytynyt, passiivinen ja työhaluton. Luottamukseen perustuvan toiminnan omaksuminen edellyttäisi vallinneesta ongelmakielestä ja leimoista luopumista. Nuoret nähtäisiin inhimillisinä ja aktiivisina oman elämänsä rakentajina, joilla on voimavaroja ja joihin voi luottaa. (Pohjola 2001: 197–203 vrt. Kokkonen ym. 2016: 39; Raatikainen 2011: 35–36.) Eettisesti kestävä aktivointi perustuu sekä subjektiivisten – ihmisten omien intressien, motivaatiotekijöiden ja resurssien – että objektiivisten eli yhteiskunnan intressien vahvaan yhteyteen. Intressin rakentaminen vaatii uudenlaista työtettä, hyvinvointipalvelujen (sosiaali-, terveys-, työvoima-, koulutuspalvelujen) hallintokuntien rajat ylittävää kokonaisvaltaista asiakkaiden palvelemista sekä luottamusta ihmisen lähtökohtaiseen haluun osallistua yhteiskunnan toimintaan omilla taidoillaan ja kyvyillään. (Björklund – Hallamaa 2013: 167–169; Kuorikoski – Pöyhönen 2009: 15.)

3.6 Kuntouttava työtoiminta, nuorisotakuu ja nuorisopalvelutakuu

Kuntouttava työtoiminta on sosiaalihuoltolain (1301/2014: 14§) mukainen sosiaalipalvelu, jonka järjestämisestä vastaa kunta (Laki 189/2001: 6§; Lindqvist ym. 2001: 46). Mikäli kunta ei toteuta velvollisuuttaan aktivoida pitkäaikaistyöttöä, joutuu se maksamaan "sakkona" osan työttömän työmarkkinatuesta. Riihimäellä kunta järjestää itse kuntouttavaa työtoimintaa ja on lisäksi tehnyt nk. ostopalvelusopimuksen Hyvinkään-Riihimäen ammattikoulutussäätiö HRAKS kanssa kuntouttavan työtoiminnan järjestämisestä. Kuntouttavaa työtoimintaa ja sen vaikuttavuutta eri näkökulmista on tutkittu paljon (mm. Ala-Kauhaluoma ym. 2004). Kuntouttava työtoiminta toimii ensisijaisesti asiakkaan hoidon ja kuntoutumisen apuvälineenä, hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäjänä. Koska kuntouttava työtoiminta on tutkimusten mukaan enemmän sosiaali- kuin työllisyyspoliittinen toimenpide, selkeästi seurattavat hyvinvointi- ja sosiaalipoliittiset tavoitteet olisivat tarpeen. (Karjalainen 2008: 15; Karjalainen – Karjalainen 2010: 69–71.) Kuntouttava työtoiminta ei ole ratkaisu rakenteelliseen työttömyyteen, eikä esimerkiksi mielenterveys- tai päihdepalveluiden puuttumiseen tai toimimattomuuteen.

Nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä avainasemassa ovat kuntien vastuulla olevat koulutus-, sosiaali- ja terveystalvet ja nuoriso- ja liikuntapalvelut sekä TE-toimistojen palvelut ja Kelan kuntoutuspalvelut. Hyvinvointivaltion perinteinen sektoriperustainen ohjaus- ja palvelujärjestelmä ei onnistu kattavasti vastaamaan sosiaaliseen syrjäytymiseen liittyviin koulutus-, kuntoutus- ja työllistymistarpeisiin muuttuneissa ja mutkistuneissa siirtymävaiheissa ja elinympäristöissä. Nuorten on nähty jäävän sosiaalityön marginaaliin ja on puhuttu nuorisososiaalityön tarpeesta. Nuoriso- ja sosiaalitoimen välimaastoon luodun etsivän nuorisotyön tehtävänä on auttaa alle 29-vuotiaita nuoria, jotka ovat koulutuksen tai työmarkkinoiden ulkopuolella tai jotka tarvitsevat tukea saavuttaakseen tarvitsemansa palvelut. (Karjalainen 2010: 192–194; Karjalainen – Blomgren 2004: 99–100; Notkola ym. 2013: 121–122, 244; Nuorisolaki 72/2006; Laki nuorisolain muuttamisesta 693/2010; Raitakari – Virokannas 2009: 5-18; Suurpää 2009: 64.)

Kojon (2012: 94–110) tutkimat 17–27-vuotiaat nuoret olivat kokeneet koulutuksen keskeyttämistä, pitkiä sairaslomia ja työttömyyttä ja kuvasivat näitä jaksoja olemiseksi, odotteluksi ja istuskeluksi. Työpajatoiminta (Notkola ym. 2013: 120–121) tarjoaa arkeen sisältöä ja yhden vaihtoehdon nuoren aikuisen passivoitumisen ehkäisemiseen työn ja koulutuksen ulkopuolisen aikana. Nuorten työpajatoiminta sisältyy hallituksen esitykseen eduskunnalle nuorisolaiksi (HE 111/2016).

Suomessa nuorten työllisyyspolitiikkaa edustaa nuorisotakuu -ohjelma. Nuorten asiantuntijuus- ja tukipalveluverkkonsa on laaja, mikä on lähtökohtana nuorisotakuussa (Karjalainen 2013b: 215). Nuorisotakuu koskee alle 25-vuotiaita sekä alle 30-vuotiaita, jotka ovat valmistuneet 12 kuukauden aikana, ja jotka ovat TE-palveluissa työnhakijoina. Nuorisotakuu tarkoittaa, että TE-palvelut *tarjoaa* nuorelle työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaa viimeistään kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun työnhaku on alkanut. Nuorisotakuu toteutuu myös, jos nuori ohjataan esimerkiksi kunnan sosiaali- ja terveystalouteen, mistä on sovittu työllistymissuunnitelmassa. Tarkoituksena on edistää sijoittumista koulutukseen ja työmarkkinoille sekä estää työttömyyden pitkittymistä ja syrjäytymistä. TE-hallinnon laajat uudistukset ovat heikentäneet nuorten palveluita. Huolellinen palvelutarpeen arviointi sekä pitkäjänteistä ohjausta vaativien palvelukokonaisuuksien toteuttaminen vaatisivat riittäviä resursseja, joita TE-hallinnolla ei ole ollut. Uudessa hallitusohjelmassa nuorisotakuuta viedään yhteisötakuun suuntaan. (Notkola ym. 2013: 247; Nuorisotakuu n.d.; Valtioneuvoston kanslia 2015: 19.)

Uuteen sosiaalihuoltolakiin (1301/2014) sisältyvään nuorisopalvelutakuuseen kuuluu moniammatillinen palvelutarpeen arviointi, omatyöntekijä, kohdennettu sosiaalinen kuntoutus sekä muut tarvittavat palvelut yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Tällä tehostetaan nuorisotakuuta vahvistamalla nuorten sosiaalityötä ja sosiaalista kuntoutusta. Käytännössä on ratkaistava muun muassa, miten organisoida ns. pudokkaiden palvelut yhtenäiseksi kokonaisuudeksi ja palvelupolku asiakaslähtöiseksi ja yksilölliseksi.

Yhä useampi nuori on koulutuksen ja työelämän väliin syntyneellä ”harmaalla vyöhykkeellä”, odottamassa koulutukseen tai työhön pääsyä, erilaisten työvoimapolitiittisten pakotteiden velvoittamana (Karjalainen – Blomgren 2004: 100). Yhteiskunnan reuna parvekkeena (Granfelt 1998) voi olla moniulotteinen näköalapaikka keskustaan.

4 Identiteetti – aikamme tee-se-itse minuus

4.1 Pakkoyksilöllistyminen riskiyhteiskunnassa

Elämäntavat ja elämäntavan aikataulut ovat länsimaissa yksilöllistyneet ja puhutaan individualisaatiosta tai jopa pakkoyksilöllistymisestä. Paradoksaalisesti yksilöllisyyttä tukeva yhteiskunta rapauttaa samalla olemassaoloaan. (Saastamoinen 2006a: 144.) Arkielämä on täynnä valinnanvaraisuuksista ja valinnan vapautteen sisältyviä pakkoja. ”Yksilöllisen pakkovalinnan” sukupolven on valittava itse, mitä ovat ja miksi haluavat tulla. Yhteiskuntatieteen ja nuorisotutkimuksen lisäksi näkemys vaikuttaa hyvinvointi- ja koulutuspolitiikassa, julkisissa keskusteluissa ja arkiajattelussa. (Maunu 2014: 15.)

Riskiyhteiskunnassa traditionaaliset pysyvyyttä ja turvallisuutta luoneet yhteiskunnalliset rakenteet, kuten koulutus, palkkatyö, sosiaaliset verkostot, perinteet ja rakenteet, ovat murentuneet ja jättäneet yksilön enenevässä määrin itsensä varaan (Paju – Vehviläinen 2001: 26). Giddens (1991: 5) näkee, että yksilöllistymiskehityksen myötä kohonnut riskitietoisuus edellyttää yksilöltä subjektiivisempia ja aktiivisempia strategioita riskiyhteiskunnan kohtaamiseen. Kun jo syntymässä annettua valmista käsikirjoitusta ja vastauksia kysymykseen ”kuka minä olen”, ei enää ole tai ne eivät riitä, ihmisen vastuulle jää tuottaa valinnoillaan yhteiskunnan kontekstissa identiteetti, ”yksilö, jonka minä voin tehdä”. Identiteettityö, minuuden ja identiteetin tietoinen pohdinta ja tuottaminen, liittyy elämäntavan, työn, opiskelun ja kuluttamisen lisääntyneisiin valinnan mahdollisuuksiin. (Hall 1999: 250; Saastamoinen 2006a: 146; 2006b: 171; vrt. Goffman 1971.) Ihmistä kohtaa vaade luoda mielekäs elämäntarinansa (Hänninen 1999: 45).

Elämme yksilöllisyyttä, valinnanvapautta ja yksilön omaa vastuuta ihannoivassa kulttuurissa, jossa meihin liitetään normatiivisia odotuksia ja toiveita siitä, millainen ihmisen pitäisi olla. Markkinayhteiskunta tyrkyttää ihmisille erilaisia omiin tarpeisiinsa liittyviä identiteettejä ja vaatimuksiaan siitä, mikä ihmisen pitäisi olla. (Rautio 2006: 19–20.) Hall (1999: 23, 70) katsoo, että globalisaatiolla on vaikutuksia kulttuuriin identiteetteihin. Kulutus-kulttuurin leviäminen joko todellisuutena tai unelmana on aiheuttanut ”kulttuurisen supermarketin” syntyminen (Giddens 1991: 188–189; Hall 1999: 62). Vapaassa markkinataloudessa ihmistä tarkastellaan yksilönä, joka on aktiivinen toimija ja joka valinnoillaan muokkaa oman kohtalonsa ja rakentaa identiteettiään kuluttamalla. Laajasti tarkasteltuna identiteettiin liittyvät yhteiskunnan sekä kulttuurin valtarakenteet ja

instituutiot sekä niistä aiheutuva rakenteellinen epätasa-arvo, kuten markkinatalouden merkitys identiteetikokemuksille (Saastamoinen 2006b: 177–178). Identiteetin käsite on keskeinen toimijuutta ja politiikkaa koskevissa kysymyksissä (Hall 1999: 246).

Riskitietoisuuteen liittyy medikalisaatio eli tapa, jossa ihmistä tarkastellaan lähtökohtaisesti ongelmaisena, sairaana ja haavoittuvaisena. Ilmiöön liittyy monien yhteiskunnan kulttuuristen ja rakenteellisten ongelmien muuntaminen yksilön ongelmiksi, jolloin ongelmia pyritään ratkaisemaan poliittisen debatin ja kollektiivisen toiminnan sijaan yrittämällä muuttaa tai parantaa yksilöitä. Poliittiset kysymykset liittyvät usein ihmisoikeuksiin eli erillisen identiteetin oikeuteen tai elämänpolitiikkaan (vrt. Giddens 1991) eli identiteetin määrittelyyn erilaisissa valinnoissa ja neuvotteluissa. Miten löytää tila, jossa yksilön harteille ei säilyttäisi niin paljon sekä vaihtoehtoinen tapa käsitteellistää ihmisen kulttuurissamme? (Saastamoinen 2006a: 140–141, 164–165.)

Valinnan mahdollisuuksiin sisältyvä yksilöllisen valinnan pakko voi tuntua nuorestakin ahdistavalta (Suutari 2002: 31). Kun yksilö saarretaan omaan itseensä kohdistuvilla vaatimuksilla ja odotuksilla, velvollisuudella ”tehdä itsestään jotain”, hän kärsii siitä, mitä ei saavuta (Ziehe 1991: 36–37, 55). Kriisi syntyy myös, jos oma ideaali ja olosuhteet, haaveet ja todellisuus ovat liian jyrkässä ristiriidassa keskenään (Muuri 2008: 21). Yksilöllisyyden korostaminen aiheuttaa painetta tulkita oma menestys tai epäonnistuminen ja huono-osaisuus omien valintojen seuraukseksi (Hoikkala – Paju 2008: 290–291). Kysymykset identiteetistä, sen rakentamisesta, kriiseistä ja identiteettityöstä ovat ajankohtaisia, koska nyky-yhteiskunta ei tarjoa valmiita identiteettejä syntymässä luokkasidonnaisesti, vaan ihminen on pakotettu rakentamaan itse itsensä, elämänsä ja tarinansa. Hoikkala ja Paju (2008: 290–291) käyttävätkin nykypäivän nuorista termiä ”tee-se-itse” -kansalainen. Identiteetin voi nähdä nuoruuden pakkovalintana.

4.2 Kuka minä olen?

Identiteetti on nykyään kuin prisma, jonka läpi ilmiöt hahmotetaan, tutkitaan ja ymmärretään (Bauman 2001: 140–141). Identiteetin ja minuuden käsitteiden suosiota ja ajankohtaisuutta perustelelee yhteiskunnallisten rakenteiden muuttuminen, jopa katoaminen ja arkielämän kontekstien moninaistumisen aikaan saama itsetutkistelu. Minuuden ja identiteetin kysymysten pohdinta on itsessään merkittävää tässä ajassa eläville ihmisille. Identiteetin käsitteen merkitykseen liittyy, että identiteetti tarjoaa yhteyden persoo-

nallisen ja sosiaalisen, yksilön ja yhteiskunnan sekä psyykkisen ja sosiaalisen käsitteiden ja ilmiöiden välille. (Giddens 1991: 52–55; Saastamoinen 2006b: 173, 178.)

Minuus määritellään tässä yhteydessä yksilön refleksiiviseksi tietoisuudeksi itsestään ja identiteetti ihmisen itsensä ja muiden tekemiksi määrittelyiksi siitä, ”kuka minä olen” tai ”keitä me olemme”. Kun minuus muuttuu kohteeksi, eli sitä määritellään ja arvotetaan, puhutaan identiteetistä. Minuuden ja identiteetin käsitteiden yksiselitteinen määrittely on ongelmallista ja kirjallisuudessa törmää lukuisiin erilaisiin määritelmiin. Olennaista nykykäsityksen mukaan on se, että minuus ja identiteetti eivät ole annettuja, vaan niitä on pohdittava tietoisesti ja monessa suhteessa ne on tuotettava erilaisen identiteettityön keinoin. Identiteettityö liittyy valinnan mahdollisuuksien kasvuun elämäntavassa, opiskelussa, työnteossa ja kuluttamisessa. Tämä näkökulma tekee opinnäytetyön teemasta hyvin ajankohtaisen. (Saastamoinen 2006b: 170–171.)

Identiteetin käsite sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa jaotellaan persoonalliseen ja sosiaaliseen identiteettiin, jotka Goffman (1963) on määrittellyt seuraavasti: persoonallinen identiteetti merkitsee jatkuvuuden ja johdonmukaisuuden tunnetta yksilön minäkemuksessa elämäkerran muutoksissa ajallisella jatkumolla. Sosiaalinen identiteetti merkitsee samastumista erilaisiin sosiaalisiin yhteisöihin tai ryhmiin, sekä johdonmukaisuutta erilaisissa sosiaalisissa rooleissa toimittaessa. Identiteetti tarkoittaa tapoja, joilla ihmiset ymmärtävät ja määrittelevät itsensä suhteessa itseensä, sosiaaliseen ympäristöönsä sekä kulttuuriinsa. Ihmisen kyky tarkastella itseään muiden silmin on identiteetin rakentumisen keskeinen edellytys. (Saastamoinen 2006b: 172, 174; vrt. Mead 1934.)

Tässä opinnäytetyössä en erottele persoonallista tai henkilökohtaista ja sosiaalista identiteettiä, vaan näen ne toisiinsa kietoutuneina, toisiaan täydentävinä ja muokkaavina. Ihminen rakentaa identiteettiään vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa, kertomalla itsestään ja elämästään sekä peilaten omaa käsitystään ulkopuolelta tarjottuihin identiteetteihin. (Kulmala 2006: 61.) Identiteetti ei ole pysyvä, vaan historiallinen ja muuttuva. Identiteetin käsitteen avulla voi jäsentää ja hallita erilaisuutta. Identiteetti on suhteellinen ja se rakentuu erilaisuutta ilmentävien suhteiden kautta, esimerkiksi jaotteluna meihin ja muihin. Identiteetin muodostuminen ja vakiinnuttaminen edellyttää sekä rajojen määrittelyä että rikkomista. (Hall 1999: 21–23; Saastamoinen 2006b: 173.)

Tarkastelen tässä työssä identiteettiä Hallin (1999: 21–23) postmodernin subjektin kaltaisena, konstruoituna, ristiriitaisena ja historiallisesti muuttavana. Identiteetti on jotain,

mikä muotoutuu aikaa myöten tiedostamattomissa prosesseissa, pysyy epätäydellisenä ja on aina prosessissa (Hall 1999: 39). Yhteistä Eriksonin ja Hallin näkemyksissä on ihmisen sisäisen ja ulkoisen maailman vuorovaikutuksen merkitys identiteetille. Näkemykseni mukaan identiteetti ja minuus tuotetaan. Kuuselan (2006: 38–39) tapaan näen kokemukset merkittävänä identiteetin muodostumisessa. Kun identiteetti nähdään teorianä sosiaalisesta todellisuudesta ja ihmisen paikasta siinä, identiteetti ei ole valittavissa sattumanvaraisesti, vaan kuvastaa sosiaalista tilannetta, jossa ihminen elää. Identiteetti on samanaikaisesti konstruoitu ja todellinen. (Kuusela 2006: 41–42.) Identiteetin ja subjektiuden suhdetta on tulkittu monin tavoin lähestymistavasta riippuen ja esimerkiksi Hall (1999: 21–23) näkee ne lähes samaa tarkoittavina käsitteinä, vahvasti toisiinsa kietoutuneina. Mahlakaarron (2010: 22) mukaan samalla kun ihminen rakentaa identiteettiään, hän vahvistaa subjektiviteettiaan.

4.3 Postmoderni subjekti ja pirstoutunut identiteetti

Perinteisesti sosiaalinen identiteetti on kytketty esimerkiksi sosioekonomiseen luokkaan, sukupuoleen, etnisyyteen, uskonnollisuuteen, kansallisuuteen tai ammattiin. Kun nämä ilmiöt ovat ongelmattomia, oli identiteetti ongelmaton, ja päinvastoin. Nyt kun rakenteellinen massatyöttömyys ja epätyypillistyneet työsuhteet ovat ajankohtaisia, eikä itseään enää voi määrittellä selkeästi pysyvän työpaikan tai ammatin kautta, palkkatyön ja kuluttajuuden alueet muodostavat uusia identiteettejä ja identiteetin ongelmallistumista. Identiteetti rakentuu sosialisatiossa kulttuurin sisäistämisen kautta. Modernin ajan vaurauden ja turvallisuuden lupauksen sivutuote on epävarmuus ja näköalattomuus. Yksilön minuus ei aina kestä alituista epävarmuutta, riskejä ja kriisejä (mm. Siltala 2004). Toisaalta, suurten ja traditionaalisten yhteiskunnallisten rakenteiden nopea rapautuminen ja muuttuminen jättävät ainoaksi hallittavaksi ilmiöksi minuuden ja identiteetin. (Helne 2002: 81; Saastamoinen 2006a: 141–143, 164.)

Hall (1999: 21) erottaa yksinkertaistaen kolme erilaista käsitystä identiteetistä: valistuksen subjektin, sosiologisen subjektin ja postmodernin subjektin. Valistuksen subjektin mukaan ihmisen ”sisäinen ydin”, identiteetti, muodostuu ihmisen syntyessä ja on oleuksellinen, pysyvä ja yhtenäinen läpi yksilön elämän. Sosiologian klassisen näkemyksen mukaan identiteetti muodostuu minän ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa. Subjektilla on sisäinen ydin mutta se muokkautuu dialogissa ”ulkopuolella” olevien kulttuuristen maailmojen ja niiden tarjoamien identiteettien kanssa. ”Merkitykselliset toiset” välittävät subjektille ulkopuolen arvot, symbolit ja merkitykset, joita yksilö

sisäistää osaksi itseään. Postmodernilla subjektilla ei ole kiinteää, olemuksellista tai pysyvää identiteettiä. Identiteetti muodostuu suhteessa niihin tapoihin, joilla yksilöä kuvaillaan tai puhutellaan ympäröivissä kulttuurisissa järjestelmissä. Siten subjektilla on eri identiteettejä eri aikoina ja identiteetit voivat olla myös ristiriitaisia keskenään. Täysin yhtenäistä, johdonmukaista ja loppuunsaatettua identiteettiä ei ole, korkeintaan yksilön rakentama lohduttava tarina tai ”minäkertomus” itsestään. (Hall 1999: 21–23.) Siteillä traditioihin ja rakenteisiin, sekä kiinteällä ja vakaalla identiteetillä, varustettu valistuksen subjekti on korvautunut postmodernien subjektien avoimilla, ristiriitaisilla, keskeneräisillä, yhä säröisemmillä ja pirstoutuneemmilla identiteeteillä (Hall 1999: 36–44). Identiteetit ovat samanaikaisesti välttämättömiä ja ”mahdottomia” (Hall 1999: 271).

Identiteetti on käsitys omasta ja muiden asemasta yhteiskunnassa, mikä auttaa tulkitsemaan, ennustamaan ja ohjaamaan omaa ja muiden käyttäytymistä. Identiteetti viittaa sosiaalisiin luokituksiin, joihin ihminen voi suhteuttaa itseään ja muita. Identiteettiin vaikuttavat tavat, joilla kuvittelemme toisten näkevän meidät. Identiteetti rakentuu sosiaalisesti, ja se on riippuvainen yhteiskunnan tilasta, sen muutoksista sekä niistä tilanteista ja paikoista, joissa omasta itsestä kerrotaan. Myös aiemmat elämäkokemukset vaikuttavat kerrottuun identiteettiin. (Hall 1999: 223–224.)

4.4 Narratiivinen identiteetti – tarina minusta

Narratiivisen lähestymistavan mukaan identiteetti on muuttuva, moniulotteinen ja kulttuurinen prosessi ja siten se ymmärretään myös tässä opinnäytetyössä. Identiteetin avulla voi jäsentää todellisuutta ja paikantaa itsensä kulttuurisiin ja sosiaalisiin konteksteihin. (Hänninen 2000: 60.) Identiteettiä rakennetaan narratiivisesti, tarinoiden välityksellä. Identiteetit ovat ihmisten itsensä antamia nimiä tavoille, joilla menneisyyden kertomukset asemoivat meitä ja joihin me itse asemoimme itsemme (Hall 1999: 227). Näkemykseni mukaan narratiivinen identiteetti on kuin punainen lanka yksilön elämälle.

Lukuisten valintojen kontekstissa ihmisen on pyrittävä tekemään elämästään ymmärrettävä, yhtenäinen ja luotava ajallisella ulottuvuudella jatkuvuutta. Tämä tapahtuu Saastamoisen (2006b: 172, 177; myös Heikkinen 2010: 149) mukaan rakentamalla ja kertomalla elämästään tarinaa ja suhteuttamalla sitä kulttuurissa vallitseviin narratiivisiin malleihin elämäkulusta. Hännisenkin (2000: 93; 2003: 25) mukaan minuutta pidetään yllä narratiivien avulla. Identiteetin määrittely on jatkuvaa minäkäsityksen säilyttämiseksi ja yhteiskunnan muuttumisen vuoksi (Giddens 1991: 52–54; Saastamoinen

2006a: 146). Ihminen kertoo tarinaa, joka nivoo minuuksien eri puolia yhdeksi kokonaisuudeksi (vrt. Hall 1999: 39–40), ja käsityksen itsestä yhteen sosiokulttuurisen todellisuuden kanssa (vrt. Almqvist 2004: 123–125), tietoisena siitä, että tarina on kyseenalaistettavissa ja vain yksi monien mahdollisten joukossa (Hänninen 1999: 45). Omaan identiteettiin liittyvä epävarmuus voi saada turvallisuutta ja pysyvyyttä tavoittelevan ihmisen esittämään jyrkkiä määritelmiä identiteetistään (Saastamoinen 2006b: 173).

Sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti narratiivisen identiteetin keskiössä ei ole yksilö, vaan ns. minäkertomus ymmärretään osana julkista keskustelua. Kertomukset kulttuurisina resursseina palvelevat sosiaalisia tarkoituksia. Kokemuksen ja tarinan tulkinallisessa suhteessa elämä tarjoaa ainekset tarinalle ja tarina muokkaa elämää. (Saastamoinen 2001: 146–149.) Tarinoilla on merkittävä sosiaalista todellisuutta luova tehtävä, mikä voi olla yksilön identiteetin vahvistumisen kannalta sekä edistävää että estävää. Kulttuuriset arvot ja normit tai esimerkiksi vallan erilaiset muodot voivat rajoittaa yksilön mahdollisuutta aktiivisesti ja vapaasti muodostaa kuvaa omasta elämästään. (Hänninen 2003: 28; Juhila 2004: 24–28; Mahlakaarto 2010: 42.)

Identiteettityössä omaa elämäntarinaa tuotetaan ja tarkastellaan, jotta elämän hajanaisuudesta voitaisiin koota ehjempää kokonaisuutta ja vahvistaa tunnetta elämönhallinnasta (Heikkinen 2010: 152). Mahlakaarto (2010: 20, 35) tarkastelee tutkimuksessaan voimaantumista identiteettityönä, jonka avulla identiteettiä rakennetaan subjektiksi. Subjektisuuden kokeminen on oleellista voimaantumisprosessissa ja identiteetin vahvistamisessa, mitä edesautetaan narratiivisin menetelmin. Tarinallisella kerronnalla tuodaan julki subjektiviteetin kokemukset, samalla kun tarina toimii eräänlaisena areenana tuottaa subjektiviteettia. (Mahlakaarto 2010: 22.)

Tarinallisen kiertokulun myötä syntyvässä sisäisessä tarinassa on kyse ihmisen mielen prosessista ”jossa yksilö tulkitsee elämänsä tapahtumia sekä tilanteensa tarjoamia mahdollisuuksia ja rajoja sosiaalisesta tarinavarannosta omaksumiensa tarinallisten mallien avulla” (Hänninen 1999: 21). Sosiaalinen tarinavaranto koostuu kulttuurin tarjoamista mallitarinoista, jotka välittyvät sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kirjallisuuden sekä median kautta. Näistä yksilö omaksuu osan osaksi henkilökohtaista tarinavarantoa, joka sisältää myös omat tarinallisesti tulkitut kokemukset. Situaatio kuvaa ihmisen elämäntilanteen kokonaisuutta, johon kuuluvat sekä konkreettiset yksilölliset tilannetekijät (kuten asuinpaikka, perhesuhteet ja terveydentila) että toimintaa säätelevät ideaaliset seikat (sosiaaliset normit ja säännöt, lait jne.). Sisäinen tarina on osin tiedostama-

ton. (Hänninen 1999: 19–23.) Sosiaalisen tarinavarannon ja tilanteen muutokset antavat aineksia sisäisen tarinan ja identiteetin muutoksille (Hänninen 1999: 38).

Koska ihminen määrittelee sisäisessä tarinassa identiteettiään, sillä on merkitystä elävään elämään, draamaan. Ihminen pyrkii toteuttamaan draamassa sisäisessä tarinassa muodostamia tarinallisia projekteja. Draama vaikuttaa ihmisen tilanteeseen ja siten myös sisäiseen tarinaan. Sisäinen tarina identiteettinä kuvaa ihmisen sisäistä todellisuutta ulkoisessa maailmassa. Se, miten ihminen kokee identiteettinsä ja millaista tarinaa hän itsestään kertoo, ohjaa ihmisen toimintaa. Toiminta vaikuttaa tilanteeseen, jolla puolestaan on yhteys identiteettiin. Tilanteet eivät muutu ajattelun voimalla mutta ne voidaan saada erilaisia tulkintoja sisäisessä tarinassa, jossa ihminen sijoittaa yksilöllisen elämänsä sosiaaliseen kontekstiin ja määrittelee identiteettiään. (Hänninen 1999: 20–22.)

Draaman tapahtumia voidaan jälkikäteen esittää (tarinallisesti tulkittuina) kertomuksina (Hänninen 2000: 129). Kertomus viittaa tässä ihmisen (kertojan) itsestään toisille kertomaan tarinaan. Tarinan kertominen voi muokata sisäistä tarinaa ja mahdollistaa uusia tulkintoja. Kertominen rakentaa myös identiteettiä. Kerronnan avulla ihminen antaa kokemuksilleen ulkoisen muodon, mikä auttaa häntä jäsentämään ja muovaamaan kokemustaan. Kertomus voi sisältää useita tarinoita, eli se voidaan tulkita monella tavalla. Menneisyyden tapahtumat ja tulevaisuuden ennakointi ovat läsnä ja luovat merkitystä nykyhetkelle. Sisäinen tarina voi olla päättynyt tai tulevaa koskeva tarinallinen projekti. (Hänninen 1999: 20–22, 55–56, 58.)

Tulevaisuutta pyritään sisäisessä tarinassa ennakoimaan muodostamalla visioita, skenaarioita, suunnitelmia ja unelmia. Subjektivisen hyvinvoinnin ja elämän mielekkyyden kokemuksen on todettu riippuvan sitoutumisesta tärkeiksi ja samalla realistisiksi koettuihin elämän tavoitteisiin. Identiteetin tulevaisuusulottuvuuteen kuuluu suuntaaminen kohti tulevaisuusvisiota. Ihmisen elämälleen antama tarinallinen tulkinta (sisäinen tarina) ohjaa valintoja ja motivoi toimintaa. Tilanteen voi tulkita usealla eri tavalla, myös samanaikaisesti. Sisäinen tarina jäsentää kokemuksia sekä syy-seuraussuhteita. (Hänninen 1999: 141–142; 2000: 59, 63–64.) Tarinallisen lähestymistavan mukaan ihmisen toimintaa voidaan ymmärtää sen valossa, minkälaista tarinaa hän pyrkii toteuttamaan (Hänninen 2000: 68). Tarinoiden ja identiteetin historiallisen jatkumon vuoksi on merkityksellistä kiinnittää huomiota myös tulevaisuuteen kerrottuun tarinaan.

4.5 Työtön marginaalissa, kategorisoituna ja asiakasluokituksissa

Sanaan työtön sisältyy negaatio, jonka johdosta työttömän kategoriaan liitetty ihminen on vailla jotain, puutteellinen, epätäydellinen ja normista poikkeava (Taira 2006: 10). Instituutioissa ja arkisissa käytännöissä voidaan tuottaa suhteessa valtakulttuuriin ja ”keskukseen” marginaali, ”reuna”. Marginaalisia ryhmiä, kuten työn ja opiskelun ulkopuoliset nuoret, luokitellaan sekä nimetään näiden ryhmien ongelmia. Hyvinvointivaltion hyvää tarkoittavat toimet marginaalissa elävien ihmisten auttamiseksi ja liittämiseksi valtakulttuuriin luovat tahattomasti samanaikaisesti marginaalisia identiteettejä ja käsityksiä ”meistä” ja ”muista”. Identiteetin rakentamiseen marginaalissa (valtavirtaan nähden) liittyy vahvasti valta ja ulkoapäin määritellyt yksilön oikeudet ja velvollisuudet. (Jokinen – Huttunen – Kulmala 2004: 10–13.)

Ihmiset luokittelevat asioita, itseään ja toisiaan sekä tulevat kategorisoiduiksi instituutioissa. Kategoriat ylläpitävät yhteiskunnan ja kulttuurin vallitsevia oletuksia siitä, millainen luokiteltu ihminen on ja ennako-oletuksia siitä, miten häneen tulisi suhtautua. Vahvat ulkopäin tulevat määrittymiset vaikuttavat siihen, miten ihminen rakentaa kuvaa itsestään, identiteettiään (Kulmala 2006: 55, 61). Ihmisen voi kategorisoida monin eri tavoin, kuten minut naiseksi, äidiksi, korkeakoulutetuksi, palveluohjaajaksi jne. mutta ihminen määrittyy tilanteisesti usein yhdestä kategoriasta käsin. Tilannesidonnaista käytöstä on taipumus selittää pysyväisluontoisilla määreillä (Korkeila 2011: 24).

Suhteutamme itseämme toisiin vuorovaikutuksessa, kuten asiakastilanteissa. Kategorioita, kuten asiakkuuksia, koskevat yleiset käsitykset ovat merkittäviä (Kulmala 2004: 232). Vaikka annetut kategoriat eivät määrää ihmisten toimintaa, ne ovat merkityksellisiä, koska kategoriat ohjaavat tulkintaamme itsestämme ja muista ja luovat ihmisille identiteettejä. Kun ihminen liitetään puheessa tiettyyn kategoriaan, hän pyrkii muokkaamaan identiteettiään suhteessa muihin samaan kategoriaan liitettyjen henkilöiden kanssa kategoriaan yleisesti liitettyjen määritelmien puitteissa (Kulmala 2006: 237). Kulttuurisista kategorioista esimerkiksi työttömyyteen liitetään tiettyjä yleisiä piirteitä, ominaisuuksia ja toimintoja, joita ei välttämättä kyseenalaisteta yksittäisen ihmisen kohdalla. Saatamme olettaa tietävämmme, millainen työtön ihminen on ja miten hän toimii, vaikka tätä ei mainittaisi. Työttömän kategoriaan kuuluva saattaa leimautua passiiviseksi sosiaalietuuksien hyväksikäyttäjäksi. (Hall 1999: 122–124; Välimaa 2008: 248; 2011: 166.) Mitä stereotyyppiset, yksipuoliset kuvaukset työttömistä ihmisistä tai nuorista kertovat ajastamme, yhteiskunnastamme ja poliittisista ideologioistamme?

Kun työntekijä kohtaa nuoren, voi ”väärin” tunnistamisessa hyvää tarkoittava puuttuminen kääntyä itseään vastaan ja alkaa tuottaa negatiivista kierrettä. Väärin tunnistettu kokee arvottomuutta ja epäoikeudenmukaisuutta. Myönteisesti ja oikein tunnistetuksi tuleminen tuottaa itsekunnioitusta, itsearvostusta ja itsetuntoa. Osuvaan tunnistamiseen liittyvät identiteetit, henkilökohtaiset ominaisuudet sekä aika ja paikka ja siinä onnistuminen edellyttää ennalta annettujen arviointiperustelujen ja luokittelujen sijaan tilannekohtaista reagoimista. (Kallio – Stenvall – Bäclund – Häkli 2013: 76–77.)

TE-hallinnon asiakassegmentoinnin (Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 916/2012) ja tulostavoitteisen ohjauksen mukaisesti kategorisoidaan TE-hallinnon asiakkaita. Käytössä on kolme segmenttiä: suoraan työmarkkinoille suuntaavat, osaamisen kehittämisen kautta työmarkkinoille suuntaavat sekä työmarkkinoille kuntoutuvat, josta asiakkaita ohjataan TE-toimistoista TYP-palveluun. Neljäs segmentti ovat etuusasiakkaat, he, jotka eivät ole TE-toimistojen keinoin autettavissa esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelman vuoksi. Segmentointi yksinkertaistaa asiakkaiden elämäntilanteita. Julkinen kategorisointi muovaa ja muuttaa aina myös henkilön identiteettiä (mm. Juhila 2004). Etuusasiakkaan segmenttiin kuulumisen on vahva viesti asiakkaalle itselleen sekä viranomaisille työelämän ulkopuolisuudesta. (Karjalainen 2013a: 109–110.)

Terveystieteiden diagnosointi on äärimmäistä kategorisointia. Mielenterveyden ammattilaisten luokittelujärjestelmät vaikuttavat merkittäväällä tavalla palveluiden käyttäjien identiteettiin, toiseuden kokemiseen ja itsensä leimaamiseen. Vaikka ihminen itse hyväksyisi annetun diagnoosin tai kategorian sinänsä, hän voi vastustaa ympäristön siihen liittämiä ennakkokäsityksiä itsestään (Hall 1999: 123–124; Kulmala 2004: 231–241; 2006: 56; vrt. Goffman 1986.) Pöyhösen (2013: 44, 57–68) mukaan ihmistieteelliset käsitteet ja luokitukset ovat yhteiskunnallisesti merkittäviä, arvolutuneita, ja voivat vaikuttaa uusien identiteettien syntymiseen. Luokittelut kielellisinä käsitteinä ovat itsessään sosiaalisia instituutioita. Luokitellut ihmiset voivat tulla tietoisiksi luokituksesta ja muuttaa tämän johdosta käyttäytymistään. (Kuorikoski – Pöyhönen 2009: 7-17.)

Kategoriaan liitetyt negatiiviset oletukset tuottavat ja ylläpitävät eriarvoisuutta. Leimattu identiteetti tarkoittaa luokittelua, johon liittyy negatiivisia määreitä. Identiteetin rakentamista ulkoapäin tulevien kielteisten oletusten keskellä voi kuvata identiteettivankilaksi. (Juhila 2004: 21–24.) Hall (1999: 193) näkee stereotyyppistämisen symbolisena väkivaltana. Nuoren työttömyyteen voi liittyä toiseuden kokemuksia, ei-toivottua sosiaalista leimautumista sekä näitä kommentoivia ja vastustavia tekoja, vastapuhetta.

4.5.1 Toiseus ja toiseksi tekemisen valta

Toiseus on Bauman (1997: 79) mukaan toisten määrittämistä yhteiskunnan tai yhteisön ulkopuolelle. Kyse on vallankäytöstä kahden tai useamman ryhmän, instituution, kulttuurisen tai yhteiskunnallisen rakenteen välillä. Toiseus voi olla ulkopäin annettua ja muiden määrittelemää tai ihmisen itsensä muodostama tulkinta itsestään suhteessa toisiin ihmisiin, yhteisöihin ja yhteiskuntaan. Toiseus on tuotettu ilmiö. Eroista tulee toiseutta, kun monimuotoista elämää luokitellaan hierarkkisesti ja muodostetaan siitä tavallinen, normaali, luonnollinen ja arvostettu, erotuksena jostakin epätavallisesta, epänormaalista, epäluonnollisesta, poikkeavasta ja vähempiarvoisesta. Toinen erotetaan leimallisesti eriarvoisena itsen tai normin ulkopuolelle. Myönteisenä koettu erilaisuus perustuu yksilön valintaan, kuten tavoitteeseen erottautua valtavirrasta. Kielteisestä tai ongelmallisesta toiseudesta on kyse syrjinnän, syrjäytymisen, työttömyyden ja köyhyyden kaltaisissa yhteiskunnallisissa kysymyksissä. (Hall 1999: 228; Helne 2002; Kulmala 2006: 70–72; Lindberg – Valve – Suurpää 2014: 3-6; Riitaoja 2013: 32–43.)

Luokitteluun syrjäytyneeksi voi leimata koko nuoren, ei vain tiettyä elämän osaluuetta, kuten työllisyystilannetta. Esimerkiksi Wrede-Jäntti (2010) on tutkinut toiseuden kokemuksia työttömien nuorten näkökulmasta. Kategorisointi tuottaa osaltaan leimautumista ja toiseutta. Omaa identiteettiä rakennetaan suhteessa "toisiin". (Kulmala 2006: 54, 70–72.) Hall (1999: 123) näkee toiseuden toiselle tai itselle tuotettuna identiteettinä. Kenellä on valta saada meidät näkemään itsemme Toiseksi? Representaatioon sisältyy valta merkitä, osoittaa ja luokitella, kuten esittää joku tai jokin tietyllä tavalla tietyn representaatiojärjestelmän sisällä. (Hall 1999: 193.)

4.5.2 Stigma eli häpeäleima

Stigma tarkoittaa ei-toivottua sosiaalista leimautumista, häpeäleimaa, johon kuuluvat oleellisesti ennakkoluulot, mustavalkoinen ajattelu, stereotypiat ja syrjintä. Leimautuminen syntyy yhteiskunnassa vallitsevien yksinkertaistavien ennakkoluulojen ja henkilön omien sopeutumiskeinojen vuorovaikutuksessa mutta se edellyttää syntyäkseen sosiaalista valtaa. Häpeäleimat vaikuttavat siihen, miten stigmatisoitua kohdellaan. Häpeäleimaan liittyy sisäinen stigma, itseleimaaminen, jossa ihminen kohdistaa itseensä toisten oletettuja tai todellisia kielteisiä käsityksiä. Yksilö saattaa omaksua yhteiskunnan häneen tai edustamaansa ryhmään kohdistamia ennakkoluuloja ja vääristyneitä mielikuvia. Identiteetin osaksi sisäistetty stigma saattaa toimia itseään toteuttavan en-

nustuksen tavoin. Ihminen voi hävetä vain sellaista, jonka kokee osaksi itseään, minuuttiaan määritteleväksi. Stigmatisointi aiheuttaa häpeää, kärsimystä ja itsearvostuksen heikkenemistä. (Kaltiala-Heino – Poutainen – Välimäki 2011: 563–570; Korkeila 2011: 20, 23.) Häpeän tunteen taustalta voi löytyä tapa määrittää oma identiteetti arvioimalla omaa elämää suhteessa yhteisön normeihin. Häpeässä tullaan vahvasti tietoiseksi omasta minästä; omat teot, taidot tai olemus koetaan toisten silmissä riittämättömäksi tai halveksittavaksi. Häpeä voi lamaannuttaa, estää puolustamasta itseään, määrittää minuutta ja toimijuuden mahdollisuuksia. Häpeä auttaa luovimaan sosiaalisen todellisuuden karikoissa samaan tapaan kuin kivun tunne auttaa välttämään fyysistä vahingoittumista. (Eronen 2009: 193–196; Räikkä 2009: 18–20; Viljanen 2011: 69–70.)

Stigma liittyy läheisesti toiseuden käsitteeseen ja kokemukseen, jossa tehdään ero meidän ja muiden välille (esim. Bauman 1997: 79). ”Meidän ja muiden” diskurssissa sekä minä että maailma jaetaan symbolisesti ”hyviin” ja ”huonoihin”. ”Muu” on stereotyyppistä joko ”hyvä” tai ”huono”, ja olemukseltaan erilainen, *Toinen*. (Hall 1999: 123–124.) Meidän ja muiden luokittelussa on kyse asenteesta (Bauman 1997: 52–53). Työn ja opiskelun ulkopuolella olevia nuoria määritellään yhteiskunnassa ja lainsäädännössä monin tavoin. Koska stigmatisointi on negatiivista leimaamista (Goffman 1963), jolla voi olla nuorelle kielteisiä seurauksia syrjäytymisenkin kannalta, sen tunnistaminen ja ilmiön tarkastelu on ennalta ehkäisevän työn kannalta merkittävää. Voivatko leimat saada työttömän nuoren tuntemaan ulkopuolisuutta jopa omasta itsestään?

4.5.3 Vastapuhe

Vastapuheeseen kuuluvat eron politiikka sekä tavallisuusretoriikka, eli ihmisten halu ja tarve esittää itsensä tavallisina ihmisinä. Vastapuhe on leimattua identiteettiä ja toiseutta kommentoivia ja vastustavia tekoja. Eron politiikassa tehdään positiivista eroa ongelmalliseksi koettuun keskustaan, valtavirtaan ja sen kulttuuriseen mallitarinaan nähdessä. Hallitseviin kulttuurisiin kategorioihin liitettyjä piirteitä ns. yksittäiset poikkeustapaukset harvemmin kykenevät horjuttamaan. Vastapuhe antaa kuitenkin mahdollisuuden määritellä identiteetti toisenlaiseksi kuin tarjotuissa tai vallitsevissa kategorioissa. Vastapuhe ei sinänsä kiellä leimattua identiteettiä, vaan käy neuvottelua, jossa vakiintuneita kulttuurisia kategorioita kyseenalaistetaan sekä rakennetaan vaihtoehtoisia identiteettiä. (Hall 1999: 214; Juhila 2004: 20–32; Kulmala 2006: 99; vrt. Hänninen 2000: 74). Tullessani asemoiduksi tavalla, jota en hyväksy, voin yrittää korjata tilannetta vasta-asemoinnilla tai kritisoidulla suoraan itseni asemoinnista (Pöysä 2010: 162).

5 Opinnäytetyön toteuttaminen

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tässä opinnäytetyössä on tarkoituksena selvittää, millaisia ovat työttömien nuorten käsitykset itsestään. Tarkastelen aihetta identiteetin käsitteen, psykologian ja sosiaali-tieteiden (mm. Hall 1999) näkemysten, sekä narratiivisen lähestymistavan kautta. Toi-sena kiinnostuksen kohteena ovat nuorten kokemukset asiakkaana olemisesta. Lisäksi olen kiinnostunut työttömien nuorten ajatuksista lähitulevaisuutensa suhteen. Tavoit-teena on sekä kartoittaa työttömien nuorten itsensä määrittelyjä että ymmärtää nuorten omakohtaisten kertomusten avulla heidän identiteettejään ja elämäntilannettaan. Pyrin Opinnäytetyöllä tuottamaan tietoa sosiaali- ja terveystieteiden nuorten parissa tehtävän moniammatillisen työn tarpeisiin.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millainen on 18–25-vuotiaan työttömän nuoren käsitys itsestään?
2. Miten työtön nuori kokee itsensä asiakkaana?
3. Mitä työtön nuori ajattelee lähitulevaisuudestaan?

Nuori etsii vastausta kysymykseen, kuka minä olen (vrt. Hänninen 2000: 61–62). Hä-nelle voi syntyä käsitys siitä, kuka hän asiakkaana on kohtamalleen työntekijälle. Nuo-rella on mahdollisuus tehdä suunnitelmia siitä, kuka hän aikoo olla ja millaista elämää elää lähitulevaisuudessa. Identiteetin tuottamisessa olennaista ovat kertomukset ”joksi-kin tulemisesta” (Hall 1999: 224–227).

Tässä opinnäytetyössä tarinallisuus, nuoruus ja identiteetti kietoutuvat yhteen. Tarinal-lisuudelle perustelu löytyy luontevasti identiteetistä, jonka voi nähdä olevan ihmisen toiminnan juoni, joka selittää mennyttä, perustelee nykyhetkeä ja ennustaa tulevaisuut-ta (Hänninen 1999: 141–142). Sosiaalisessa keskeistä on myös sen ymmärtäminen, että jokaisella ihmisellä on oma käsitys itsestään ja muista ihmisistä sekä persoonalli-nen tapansa ilmaista itseään (Väisänen 2011: 179). Identiteettiä koskeissa kysymyk-sissä esimerkiksi Giddens (1991) yhdistää psykologian ja sosiologian näkemyksiä. So-siaalityön ja sosiologian teorioiden lisäksi sosiaalialan käytännön työssä tarvetta on psykologian teorioiden käytölle sekä filosofiselle tutkimukselle (Kannasoja 2013: 17; Kotiranta 2008: 66).

5.2 Opinnäytetyön kohdejoukko

Tässä opinnäytetyössä tarkastelun kohteena ovat työn ja opiskelun ulkopuolella olevat, työttömät 18–25-vuotiaat nuoret (Kuvio 2). Työttömyyden lisäksi nuoria yhdistää asiakkuus vähintään sosiaali- ja työllisyyspalveluissa. Alle 25-vuotiaat työttömät nuoret ovat usein heikon työmarkkina-aseman vuoksi heikossa taloudellisessa asemassa ja siten riippuvaisia yhteiskunnan tukijärjestelmistä, kuten toimeentulotuesta. Tästä riippuvuudesta seuraa myös velvollisuuksia, kuten osallistua aktivointisuunnitelman laatimiseen yhdessä sosiaali- ja työvoimaviranomaisten kanssa. Siksi valitsin kohdejoukoksi työttömät nuoret, jotka osallistuvat kuntouttavaan työtoimintaan. En määritä heitä esimerkiksi työpajanuorina kuten Hänninen (2014: 122; vrt. Kojo 2012). Aktivointipolitiikan kohteena olevat nuoret ovat identiteetin kannalta kiinnostava kohderyhmä. Kohdejoukkoa määrittävät voimakkaasti yhteiskunnan rakenteet, instituutioiden luokittelut ja erityisesti nuoria koskevat säädökset, joiden mukaan heille on tärkeää ”tehdä jotain”, kuten aktivoida, tukea ja ohjata. Kohdejoukon nuoret ovat tällä hetkellä työttömiä työllisyyspalveluiden asiakkaita, siis yhteiskunnan näkökulmasta työkykyisiä. Tämä huomiona ja erotuksena esimerkiksi työn ja opiskelun ulkopuolisista, sairaslomalla olevista nuorista. On toki mahdollista, että nuoren työkykyä ei ole tutkittu tai työkyvyttömyyttä todettu.

Kuvio 2. Kohdejoukon rajaus.

Kohdejoukko edustaa osaltaan Nuorten palvelupisteen Nupin asiakkuuteen tulevia nuoria iältään, elämäntilanteeltaan ja tuen tarpeiltaan. Ammatillinen kiinnostus tähän ikäryhmään liittyy Nupin asiakaskuntaan sekä täysi-ikäisten nuorten aikuisten palveluiden kehittämiseen. Nuori aikuisuus on tutkimuksellisesti haastava mutta tärkeä (Suurpää 2009: 16). Kehittämistavoitteenani on entistä laadukkaampi ja paremmin nuorten elämän todellisuutta tavoittava asiakastyö moniammatillisessa työtiimissä.

5.3 Sosiaalinen konstruktionismi ja laadullinen tutkimus

Tässä opinnäytetyöhön sopii laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä, koska sen tiedonintressinä on saavuttaa tietoa, joka auttaa ilmiön tai asian ymmärtämisessä. Ymmärtäminen tarkoittaa, että tutkimuksessa on tavoitteena kuvata ja selittää sitä ymmärryshorisonttia, jossa ihminen toimii sekä eläytyä tutkittavan henkiseen ilmapiiriin, ajatuksiin, tunteisiin ja motiiveihin. Siten opinnäytetyössä tehtyihin valintoihin, tulkintaan ja johtopäätöksiin vaikuttavat tekijän omat uskomukset, arvot ja käsitykset eli tutkimus on subjektiivista. Tutkimuksellista etäisyyttä ja objektiivisuutta olen tavoitellut oman subjektivisuuteni tiedostamisella ja tunnistamisella, teoreettisella pohdinnalla ja lukevaisuudella sekä käsitteellistysten ja menetelmien avulla. (Eskola – Suoranta 2008: 17–18, 35, 61; Tuomi – Sarajärvi 2009: 28, 86; Vilka 2005: 49–51.)

Sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti todellisuus on oman konstruointimme tulosta, vaikkakin sidoksissa siihen sosiaaliseen todellisuuteen jossa elämme. Ymmärrän tässä työssä ihmisen kielellisenä, sosiaalisena ja kulttuurisena olentona, jonka käsitys maailmasta rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Näen ihmisen käyttäytymisen riippuvaisena kontekstista. Riippuvuus koskee erityisesti kieltä, koska se on keskeinen ihmisten vuorovaikutuksessa ja merkitysten synnyttämisessä. Kieli ei ainoastaan kuvaa todellisuutta vaan osallistuu sen luomiseen ja muokkaamiseen. Samoin teksti muodostaa aktiivisesti jonkin version asioista. (Eskola – Suoranta 2008: 138–142; Hacking 2009: 63; Hirsjärvi – Hurme 2009: 22; Kuusela 2002: 54–55.)

Laadullisella tiedonkeruulla voidaan tavoittaa hiljaista tietoa, jolla on olennainen merkitys ennalta ehkäisevän työn edistämisen kannalta. Ehkä yksi poikkeava kertomus olla jopa poliittisesti ja kulttuurisesti merkityksellisempi kuin yleistettävä ääni. (Suurpää 2009: 34, 63.) Tutkimustehtävä ja -kysymykset suuntasivat tutkimusmenetelmän valintaa, joka puolestaan suuntasi tutkimusaineiston keräämistävän valintaa (Vilka 2005: 51–53). Työn tekijänä olin henkilökohtaisesti vuorovaikutuksessa tutkimuskohteen kanssa ja pyrin empaattiseen ymmärtämiseen (Hirsjärvi – Hurme 2009: 23–24). Siinä, miten yksilö – kuten tutkittava, tekijä tai työn lukija – hahmottaa maailmaa, ymmärtää todellisuutta ja luo omaa tarinaansa, konstruoinnit ovat merkittäviä. Tutkimustuloksia ei pidetä ajattomina ja paikattomina vaan historiallisesti muuttuvina ja paikallisina. Tällaiseen tutkimukseen soveltuu hyvin narratiivinen lähestymistapa. Narratiivien tutkimus on eräs sosiaalisen konstruktionismin merkittävistä empiirisistä tutkimussuuntauksista. (Eskola – Suoranta 2008: 15–16; Saastamoinen 2006b: 175–177.)

5.4 Narratiivinen lähestymistapa

Narratiivisessa eli tarinallisessa lähestymistavassa tarina nähdään keskeisenä ajattelun ja elämän jäsentämisen muotona ja huomio kiinnitetään tarinoihin tiedon välittäjinä ja todellisuuden tuottajina (Heikkinen 2010: 143–146). Käytän käsitteitä narratiivinen ja tarinallinen synonyymeina, kuten Hänninen (2000: 15). Tarinamuoto on loogisen ajattelun ohella toinen tapa kokemuksen jäsentämiseen. Ihmiselle on tyypillistä tehdä selkoa todellisuudesta, jossa hän elää. Narratiivisuus laadullisen tutkimuksen ominaisuutena kertoo laadullisen tutkimuksen tekijästä ja aineistosta, jossa ollaan tekemisissä kertomusmaailman kanssa. (Eskola – Suoranta 2008: 22, 24; Kulmala 2006: 23.)

Tarinamuotoista lähestymistapaa käytetään ja ymmärretään usealla tieteenalalla monin tavoin. Narratiivisen tutkimuksen ydin on kertomusten analyysissa (Hänninen 2000: 16). Hyvärinen (2006: 4–5) mukaan suomalaisessa tutkimuksessa termi tarinallinen viittaa samaan kuin kerronnallinen tai kertomuksellinen. Kirjallisuuden narratologiassa käsitteet erotetaan selvästi: Samasta tarinasta voi olla monta toisistaan poikkeavaa kertomusta. Aineisto esiintyy kertomuksina ja tarinan voi päätellä kertomuksen perusteella. Käytän käsitteitä kertomus ja tarina toistensa synonyymeina, kuten monissa sosiaalitieteellisissä tutkimuksissa. Näin mahdollisesti menetetyt analyttiset mahdollisuudet eivät tässä yhteydessä tutkimuskysymyksiin vastaamisen kannalta ole relevantteja. (Aaltonen – Leimumäki 2010: 121.)

Tarinallisessa lähestymistavassa kielellä ja kielenkäytöllä on keskeinen merkitys todellisuuden ja ihmisen itseymmärryksen muotoutumisessa (Hänninen 2003: 14–15). Kulmalalla (2006: 19) kieli on osa todellisuutta, koska elämästä ja kokemuksista tulee kerrontaan merkityksiä. Mahlakaarron (2010: 42) mukaan kielellisesti käsitteet kokemus ja narratiivi ovat analogisia, joten jos haluamme analysoida kokemusta, on analysoitava kertomuksia. Hyvärinen (2006: 3) liittyy kertomukseen aina kokemuksellisuuden.

Narratiivisuudella voidaan tieteellisessä keskustelussa viitata käsitykseen tiedon luonteesta, tutkimusaineistosta, aineiston analyysitavoista sekä narratiivien käytännöllisestä merkityksestä (Heikkinen 2010: 145–153). Tarinallisuus on olennainen ihmiselämän jäsentämistä koskevan ymmärryksen muoto, jossa ihmistä tarkastellaan aktiivisena, merkityksiä antavana toimijana, subjektina sekä ihmiselämän ilmiöitä prosessimaisina, kielellisesti tulkittuina sekä aikaan ja paikkaan sidottuina. Tarinoiden avulla ihminen tavoittelee elämäänsä merkityksellisyyttä, eheyttä, jäsentää kokemuksiaan ja rakentaa

identiteettiään. Yksilöllinen elämäntarina on prosessi, joka toteutuu tietyssä sosiaalisessa kontekstissa ja ammentaa aineksia kulttuurisesta traditiosta, narratiiveista. (Hänninen 1999: 13–15.)

Ihmisen käsitys itsestään ja ympäröivästä todellisuudesta on uusien kokemusten ja sosiaalisen vuorovaikutuksen myötä kehittyvä ja muokkautuva kertomus. Kontekstuaalisuuden vuoksi tarinallisessa tutkimuksessa ei pyritä objektiiviseen ja yleistettävään tietoon vaan aikaan sidottuun, paikalliseen, henkilökohtaiseen ja subjektiiviseen tietoon. Tieto nähdään muuttuvana kertomusten kudelman, johon ammennetaan ja pu-notaan materiaalia kulttuurisesta tarinavarannosta. (Heikkinen 2010: 145–147.) Tässä opinnäytetyössä tarinavarantoa ovat aiemmat tutkimukset, joihin viittaamalla ja tutkimusaineistoni pohjalta rakennan uutta tarinaa, joka liittyy osaksi julkisten tarinoiden joukkoa. Hännisellä (2000: 21) sosiaalinen tarinavaranto sisältää ne tarinat, joita ihmiset kohtaavat kirjojen ja tiedotusvälineiden kautta tai sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Mieleen jääneet tarinat muodostuvat osaksi henkilökohtaista tarinavarantoa, joka sisältää myös omassa henkilöhistoriassa kertyneet tarinallisesti tulkitut kokemukset.

Narratiivien käytännölliseen merkitykseen liittyy narratiivien käyttö ammatillisena työvälineenä asiakastyössä. Tarinallisuutta on sovellettu sosiaalialalla esimerkiksi kuntoutuksessa, jossa ihminen voi tarinansa pohtimisen ja uudelleentulkittamisen kautta oivaltaa uusia näkökulmia ja muotoilla tarinaansa. Heikkisen (2010: 151) mukaan identiteetityössä elämäntarinaa tuotetaan ja tarkastellaan, jotta elämän hajanaisuudesta voitaisiin muodostaa eheämpi kokonaisuus ja siten lisätä tunnetta elämönhallinnasta.

Narratiivisuus yleisenä metodisena viitekehyksenä soveltuu tähän opinnäytetyöhön, koska aihe liittyy identiteettiin (Saastamoinen 2006b: 170) ja nuoruuteen, jonka voi nähdä muutosvaiheena lapsuudesta aikuisuuteen (Hänninen 2000: 69). Tässä opinnäytetyössä identiteettien nähdään rakentuvan tarinallisesti. Kertomalla tarinaansa ihminen jäsentää tilannettaan ja paikkaansa postmodernissa yhteiskunnassa ja voi ymmärtää ja merkityksellistää elämäänsä. Kerronnan avulla nuori voi vastata kysymyksen, kuka minä olen, ja rakentaa minuuttaan ja omaa identiteettiään. Kiinnostuksen kohteena ovat yksittäisten ihmisten kokemukset, tarinat, joita he elävät ja kertoessaan muotoilevat uudelleen. Tulevaisuuteen kerrottu tarina auttaa nuorta rakentamaan mahdollisia tapahtumakulkuja ja suuntaamaan tulevaan. (Hänninen 1999: 13–15.)

5.5 Teemahaastattelu ja aineiston kerääminen

Tutkimusmenetelmäksi valitsin haastattelun, koska olen kiinnostunut ihmisten kertomista tarinoista ja koska haastattelupuheen muoto on kertomuksellinen. Tutkimustehtävän kannalta tiedon kerääminen suoraan kohdejoukon edustajilta oli perusteltua ja pyrin huomioimaan osallistujia menetelmän valinnassa. Haastattelun eri osapuolet kokevat yleensä miellyttävänä ja palkitsevana (Pöysä 2010: 171–172). Haastattelu sopii käytettäväksi myös alhaista koulutustasoa edustavien henkilöiden kanssa. Haastattelu sopii kartoitukseen, koska sillä saadaan muun tiedon ohella uusia hypoteeseja, ja se voi osoittaa ilmiöiden välisiä yhteyksiä. Haastattelu sopi käytettäväksi tässä työssä myös, koska sen avulla saadaan kuvaavia esimerkkejä ja voidaan sijoittaa haastateltavan puhe laajempaan kontekstiin. (Eskola – Suoranta 2008: 23; Hirsjärvi – Hurme 2009: 11, 34–36, 43, 53.) Metsämuuronen (2003: 187) pitää haastattelua mielekkäänä ja kannattavana tapana hankkia tietoa, vaikka se on työläs ja jatkoanalyysien kannalta vaatelas.

Laadullisen tutkimuksen tutkimushaastattelumenetelmistä valitsin puolistrukturoidun teemahaastattelun (Hirsjärvi – Hurme 2009: 47; Viikka 2005: 10). Narratiiviseen tutkimukseen sopii temaattinen haastattelu (Hyvärinen 2010: 90; Hänninen 1999: 31), ja teemahaastattelu mahdollistaa kerronnallisuuden. Teemahaastattelussa poimitaan keskeiset aiheet tai teema-alueet, joita tutkimushaastattelussa tulee tutkimustehtävään vastaamiseksi käsitellä. Teemojen käsittelyjärjestys ja laajuus voivat vaihdella haastattelusta toiseen. Tavoitteena on, että vastaaja voi antaa kaikista teema-alueista omat kuvauksensa. (Eskola – Suoranta 2008: 86; Tuomi – Sarajärvi 2009: 73; Viikka 2005: 101–103.) Narratiivisen tutkimuksen aineisto voi olla mitä tahansa kerrontaan perustuvaa aineistoa, jonka ei tarvitse olla juonellisesti eheä kertomus (Heikkinen 2010: 148).

Teemahaastattelussa korostuu haastateltavan subjektiisuus ja ihminen on tutkimuksessa myös uusia ja yhteisiä merkityksiä luova ja aktiivinen toimija (Pöysä 2010: 171–172). Teemahaastattelu ottaa huomioon, että ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä ja että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa, jossa kielellä on keskeinen merkitys (Hirsjärvi – Hurme 2009: 48–49; Hänninen 1999: 34). Teemahaastattelu mahdollistaa haastateltavalle yksilöllisten tulkintojen esittämisen ja siinä vastaaja pääsee halutessaan puhumaan varsin vapaamuotoisesti, jolloin kerätyn materiaalin voi katsoa edustavan vastaajien puhetta itsessään (Eskola – Suoranta 2008: 87–88; Heikkinen 2010: 148). Avoin haastattelu olisi saattanut olla liian haastava vapaudessaan ja strukturoidut kysymykset puolestaan rajata sisältöä liikaa.

Koska kohdejoukkona olivat nuoret, tuli ottaa huomioon sukupolvien välisen ohipuhumisen riski: kaikki vastaajat eivät välttämättä ymmärrä kysymyksiä tutkijan tarkoittamalla tavalla (Suurpää 2009: 52). Teemahaastattelun valintaa puolsi sekin, että haastattelun aikana on mahdollisuus tarkentaa esimerkiksi käytettyjä sanoja sekä selventää kysymyksiä tai vastauksia ja motivoida henkilöitä. Koska yksilöhaastattelu soveltuu henkilön omakohtaisten kokemusten tutkimiseen, päädyin siihen. Emansipatorisuus tavoitteena antaa mahdollisuuden siihen, että tutkimushaastatteluun osallistuvan ymmärrys tutkittavasta asiasta lisääntyy ja sen myötä vaikuttaa myönteisesti tutkittavien tutkittavaa asiaa koskeviin ajattelu- ja toimintatapoihin. Haastattelurunkoa suunnitellessa mietin myös teemojen syventämistä ja lisäkysymyksiä. Teemahaastattelun kysymysten muotoilussa auttoi kohderyhmän tuntemus. (Hirsjärvi – Hurme 2009: 36, 184; Vilkkä 2005: 101–105). Teemahaastattelurunko on opinnäytetyön liitteenä (Liite 3).

Opinnäytetyön aineisto koostuu seitsemän 19–25-vuotiaan nuoren haastattelusta. Haastateltavista kuusi oli miehiä ja yksi nainen. Kohdejoukko on pieni ja tarkoituksenmukaisesti valittu. Nuoret olivat työttömiä, jotka oli aktivoitu kuntouttavaan työtoimintaan ja vähintään siksi heillä oli kokemusta sosiaali- ja työllistymispalveluiden asiakkuudesta. Haastateltavien valinnassa kriteerinä oli, että haastateltavalla on omakohtainen kokemus tutkittavasta aiheesta, he ovat kokeneet saman tilanteen (Tuomi – Sarajärvi 2009: 86; Vilkkä 2005: 114). Edellisten lisäksi työn olemukselliseen yleistettävyyteen liittyy haastateltavien kiinnostus opinnäytetyöstä, mistä tulkitseen kertoneen sen, että osa heistä tuli haastateltavaksi vapaa-ajallaan vaikka heillä oli lupa käyttää työtoiminnan työaikaa haastatteluun osallistumiseen (Eskola – Suoranta 2008: 66–67).

Opinnäytetyön toteuttamiseksi hain kirjallisen tutkimusluvan (Liite 1) sekä omalta työnantajaltani Riihimäen kaupungilta että kuntouttavaa työtoimintaa ostopalveluna toteuttavalta Hyvinkään-Riihimäen seudun ammattikoulutussäätiöltä. Kuntouttavassa työtoiminnassa on Riihimäellä nuoria sekä ryhmätoiminnassa että työpajalla, jossa kävin esittelemässä suunnitelmaa, kertomassa opinnäytetyöstä ja pyytämässä vapaaehtoisia nuoria haastateltaviksi. Painotin, että haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista (Eskola – Suoranta 2008: 92). Kerroin, että aiheen kannalta on tärkeää saada tietoa heidän kokemuksistaan ja ajatuksistaan. Nuorilla oli mahdollisuus heti kysyä tai kommentoida opinnäytetyöstä. Mahdollisesti nuorten tapaaminen kasvotusten ennen haastattelua, helpotti osan nuorista suostumista kahdenkeskeiseen kohtaamiseen vieraan ihmisen kanssa.

Nuoret saivat saatekirjeessä tietoa opinnäytetyöstä sekä suostumuslomakkeen (Liite 2). Suostumuslomakkeessa oli kaksi vaihtoehtoa: suostumus haastateltavaksi ja tietojen käyttöön opinnäytetyössä tai yhteystietojen luovuttamiseen. Jälkimmäisen kohdan täyttämällä saattoi ilmaista kiinnostuksensa lisätietojen kysymiseen ja saada miettimisaikaa haastattelupyyntöön vastaamiseen. Opinnäytetyöstä annettiin riittävästi asianmukaista tietoa, jotta kohderyhmään kuuluvat voivat päättää osallistumisestaan. Koska tutkittavien saaminen onnistui helposti, ilmeisesti suullinen etukäteisinformaatio ja saatekirje onnistuivat vakuuttamaan heidät työstä ja sen tärkeydestä ja motivoimaan haastatteluun osallistumiseen (Vilka 2005: 152–153, 155). Tein yhden koehaastattelun, mikä teemahaastattelussa oli hyvä keino varmistaa kysymysten yksiselitteisyyttä ja ymmärrettävyyttä kohderyhmässä (Eskola – Suoranta 2008: 88–89; Vilka 2005: 109).

Otin yhteyttä nuoriin haastattelun sopimiseksi heidän toiveensa mukaisesti joko soittamalla, tekstiviestillä tai sähköpostilla. Sovin etukäteen haastattelun nauhoittamisesta haastateltavan kanssa sekä haastattelutilasta, millä on merkitystä tutkimushaastattelun laatuun. Kerroin, että haastattelu on mahdollista toteuttaa työpajan tai Nuorten palvelupisteen tiloissa, haastateltavan kotona tai muualla, esimerkiksi kirjastossa. Annoin haastateltavan valita paikan. (Eskola – Suoranta 2008: 89, 91; Hirsjärvi – Hurme 2009: 73–74; Ruusuvoori 2010: 242.) Kaikki haastattelut toteutettiin Nuorten palvelupisteen tiloissa. Tämän voi tulkita esimerkiksi helppoutena tulla keskeisellä paikalla sijaitsevana palvelupisteeseen, halukkuutena irrottautua kuntouttavan työtoiminnan järjestämispaikan ympäristöstä tai oman yksityisyyden suojaamisena olla kutsumatta vierasta ihmistä kotiinsa. Nuoret tiesivät asemansi palveluohjaajana mutta kerroin, että tilanteessa olin opinnäytetyön aineiston keräämistä varten haastattelua tekevä opiskelija.

Laadullisella tutkimusmenetelmällä toteutetussa tutkimuksessa korostetaan, että tutkimus on kontekstuaalista, eli aika-, paikka- ja tilannesidonnaista (Hirsjärvi – Hurme 2009: 12; Vilka 2005: 112). Haastattelutilanne vaikuttaa siihen, minkä verran narratiivisuudelle on tilaa (Kulmala 2006: 23–24). Pyrin luomaan ilmapiirin miellyttäväksi ja luottamukselliseksi (Eskola – Suoranta 2008: 93). Haastattelut tehtiin kahden kesken ja paikka oli rauhallinen. Koska haastattelin nuoria, oli tärkeää välittää tunne siitä, että olen kiinnostunut nuoresta ja hänen kertomistaan ajatuksista. (Hirsjärvi – Hurme 2009: 127, 132–133.) Nuori sai vaikuttaa haastattelun ajankohtaan, sekä viikonpäivään että kellonaikaan, mikä lienee ollut suotuisaa tutkimusaineiston keräämiselle ja sitä kautta tutkimuskysymyksiin vastaamiseen ja tavoitteisiin pääsemiseen.

Haastattelutilanteen aluksi kerroin nuorelle vielä opinnäytetyön tarkoituksesta sekä käsiteltävistä teemoista (Vilka 2005: 112). Teemahaastattelun haastattelurunko (Liite 3) toimi haastatteluiden pohjana. Tutkimushaastattelut tehtiin huhti-heinäkuun 2015 aikana ja haastattelujen kesto vaihteli noin puolesta tunnista reiluun tuntiin. Haastatteluiden laatua paransin huolehtimalla teknisestä välineistöstä. Haastattelut olivat yksilöllisiä ja teemojen käsittelyjärjestys vaihteli. Haastattelutilanteet edellyttivät joustavuutta haastateltavan huomioon ottamisessa, vuorovaikutuksessa, arkaluontoisten asioiden käsittelyssä, omien näkemysten vähättelyssä, motivoimisessa ja hiljaisuuksien sallimisessa (Hirsjärvi – Hurme 2009: 47, 102–103, 115–121, 184).

Haastattelutilanteessa sekä haastattelija että haastateltava valitsevat tietyn tavan puhua ja olla läsnä, mikä heijastuu haastatteluvastauksissa (Hirsjärvi – Hurme 2009: 49–50, 68–69). Haastattelija voi vaikuttaa jonkin asian painottumiseen tai olla esteenä jonkin asian esiin tulemiselle (Granfelt 1998: 38). Haastatteluissa tuli esille myös hyvin henkilökohtaisia ja kertojalleen vaikeitakin asioita, joissa en haastattelijana voinut auttaa (vrt. Hirsjärvi – Hurme 2009: 43). Haastattelutaitoni kehittyivät haastattelujen tekemisen myötä. Opin itsestäni tutkimushaastattelijana, erityisesti erosta ammattityöntekijänä haastattelemiseen, johon työssäni sisältyy myös mahdollisuus konkreettisesti auttaa nuorta asioissaan. Tunsin olevani etuoikeutettu saadessani kuulla nuorten kertovan elämästään ja kokemuksistaan ja jokainen nuori tarinoineen jätti minuun jälkensä.

5.6 Aineiston analyysi

Laadullisen aineiston analyysissä on kysymys uusien merkitysten rakentamisesta ja aineiston järjestämisestä muotoon, jossa sitä on mahdollista eritellä tutkimustehtävään vastaamiseksi (Eskola – Suoranta 2008: 225). Haastatteluaineiston ensimmäinen käsittelyvaihe oli aineiston litterointi eli muuntaminen äänitetystä puheesta tekstimuotoon (Ruusuvuori – Nikander – Hyvärinen 2010: 13–14). Tein itse litteroinnin mahdollisimman pian haastattelujen jälkeen, mikä parantaa haastattelun laatua ja siten luotettavuutta (Hirsjärvi – Hurme 2009: 185). Litteroin äänitteet sanasta sanaan haastateltavien puheen mukaan. Taukojen pituuksia tai äännähdyksiä en litteroinut mutta esimerkiksi naurahdukset kirjasin. Tämä oli tutkimusintressini ja narratiivisen lähestymistavan kannalta riittävä tarkkuus litteroinnille, koska kiinnostuksen kohteena olivat asiasisällöt (Hirsjärvi – Hurme 2009: 138–139; Ruusuvuori 2010: 424; Vilka 2005: 115–116). Kirjoitettua tekstiä kertyi yhteensä 71 sivua, Arial 11 fontilla ja rivivälin ollessa 1,5.

Vaikka litterointi oli työlästä ja hidasta, koen sen lisännen vuoropuheluni tutkimusaineiston kanssa, mistä oli hyötyä myös sen määrittelyssä, mikä on riittävä tulkinta tutkimustehtävän kannalta (Hirsjärvi – Hurme 2009: 140; Vilkkä 2005: 115). Koska olin tehnyt haastattelut itse, litteraatio oli jo tässä vaiheessa enemmän kuin kirjoitettu haastattelu (Ruusuvuori 2010: 427). Näen tämän lisäävän kertomusten ja merkitysten oikein tulkittamista ja ymmärtämistä kuten kertoja sen tarkoitti. Litteroitu haastatteluaineisto, kertova teksti (Hyvärinen 2010: 91), oli paikoin enemmän kerronnallista kuin kertomus (Aaltonen – Leimumäki 2010: 124). Litteroinnin jälkeen jatkoin aineiston lukemis- ja analyysivaihetta saadakseni ymmärrystä analyysin tekemiseen ja luoden järjestystä ilmiöihin. Analysoin aineistoa samanaikaisesti aineiston keruun, tulkinnan ja raportoinnin kanssa. (Hirsjärvi – Hurme 2009: 135–136, 142–143.) Prosessin aikataulu mahdollisti ajoittain myös etäisyyden ottamisen aineistoon ja raportointiin ja siten ilmiössä syvälle pääsemisen ja ymmärryksen kehittymisen.

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analysointitapoja on runsaasti, samoin kerronnallisen aineiston analyysiin on monta mahdollisuutta. Laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti analysoin pientä määrää tapauksia mahdollisimman perusteellisesti, laatu tieteellisyden kriteerinä. (Eskola – Suoranta 2008: 18, 162–163; Hirsjärvi – Hurme 2009: 135–136; Hyvärinen 2010: 90.) Tutkimusaineistoa voidaan kuvata teoria- tai aineistolähtöisesti, kuten tässä opinnäytetyössä. Analyysin ohjautumista aineistosta käsin perustelee lähtökohta tuottaa uutta ymmärrystä ja tietoa ilmiöstä sekä tavoite saada selville koettua todellisuutta nuorten omien kuvausten kautta, joiden oletetaan sisältävän niitä asioita, joita ihminen pitää itselle merkityksellisinä ja tärkeinä (Eskola – Suoranta 2008: 137; Vilkkä 2005: 97). Aineistolähtöisen analyysin mukaisesti en jäsentänyt merkityksiä ennalta muotoillun teorian pohjalta, vaan noudattaen dialogisuuden ja avoimuuden periaatteita aineistosta nouseville merkityksille (Hänninen 1999: 34). Tiedostin esioletuksiani lukemani teorian, kohdejoukkoa määrittelevän kielen sekä työkokemukseni pohjalta (Eskola – Suoranta 2008: 19–20, 78; Ruusuvuori 2010: 427–428).

Aineiston analyysitavoista narratiivisessa tutkimuksessa Polkinghorne (1995: 6–8) erottaa narratiivien analyysin (analysis of narratives) ja narratiivisen analyysin (narrative analysis). Narratiivien analyysi perustuu paradigmaattiseen ajatteluun ja päättelyyn, narratiivinen analyysi narratiiviseen tietämiseen. Narratiivien analyysissä huomio kohdistetaan kertomusten luokitteluun ja tavoitteena on niistä yhteisten teemojen ja piirteiden etsiminen. (Polkinghorne 1995: 12–13.) Teemoja ja kategorisointeja voidaan tuoda

esiin esimerkiksi tematisoimalla ja tyypittelemällä, teoria- tai aineistolähtöisesti. Opin näytetyön raportin voinee lukea narratiivisena analyysinä, jossa prosessin ja aineistossa esiintyvien haastateltavien tarinoiden pohjalta on luotu yhdenlainen uusi kertomus, jonka lukija voi uudelleentulkita (Heikkinen 2010: 148–150; Polkinghorne 1995: 15–16).

Koska narratiivinen tutkimus ei tarjoa selviä ohjeita vaan viitekehyksen analyysille, valitsin aineiston analyysin toteuttamiseen sisällönanalyysin. Pidän aineistolähtöistä sisällönanalyysia soveltuvana analysointimenetelmänä, koska tavoitteena on saada tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus ja kytkeä tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin, yhteiskunnallisiin yhteyksiinsä ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin (Eskola – Suoranta 2008: 18; Hirsjärvi – Hurme 2009: 135–136). Identiteetti ei ole tarkkarajainen, joten sen laaja-alainen tarkastelu oli mielekästä. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi auttoi kiinnittämään huomion tutkimuskysymysten kannalta olennaiseen ja rajaamaan ulkopuolelle siihen kuulumattomat, joskin mielenkiintoiset, teemat ja asiat, ja järjestämään aineiston johtopäätösten tekoa varten (Tuomi – Sarajärvi 2013: 92, 103–104).

Aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin kuuluu aineiston pelkistäminen eli redusointi, aineiston ryhmittely eli klusterointi sekä teoreettisten käsitteiden luominen eli abstrahointi (Tuomi – Sarajärvi 2013: 108–109). Haastattelujen kuuntelemisen, litteroinnin ja lukemisen jälkeen perehdyin aineistoon järjestelemällä ja luokittelemalla sitä. Pelkistin aineistoa etsimällä ja alleviivaten merkitsemällä aineistosta tutkimustehtävään vastaamisen kannalta olennaisia teemoja ja karsimalla epäolennaisia pois. Teemahaastattelun teemat toimivat aineiston jäsentelyn pohjana. Tarkastelin aineiston temaattista sisältöä (vrt. Hänninen 1999: 33), en kerronnan tapaa. Kävin läpi aineiston haastattelu kerrallaan merkiten, mikä kohta tulkintani mukaan kertoi kyseisestä teemasta. Sama teema saattoi esiintyä haastattelun eri vaiheissa tai sama teksti sisältää useita teemoja. Teemoittelun kautta nousivat aineistosta esiin tutkimustehtävän kannalta olennaiset asiat. Tarkastelin aineistoa yksityiskohtaisesti ja moniulotteisesti. Ryhmittelyssä etsin merkitystä ilmauksista samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Yhdistin samasta asiasta kertovat käsitteet samaan luokkaan kuuluviksi ja edelleen yhteisiin isompiin kokonaisuuksiin. Aineiston jäsentelyn ja luokittelun jälkeen vertailin teemakokonaisuuksia ja yhdistin havainnot tuloksiksi. (Eskola – Suoranta 2008: 151–154, 174–175; Hirsjärvi – Hurme 2009: 142, 149; Ruusuvuori – Nikander – Hyvärinen 2010: 10.)

Pyrin ymmärtämään ja tulkitsemaan aineistoa haastateltavan nuoren näkökulmasta (Tuomi – Sarajärvi 2013: 113). Analyttiset kysymykset muotoutuivat, kun tutustuin

aineistoon (Ruusuvuori – Nikander – Hyvärinen 2010: 13–14). Esitin aineistolle kysymyksiä, kuten millaisia identiteettejä nuoret kuvaavat. Miten nuori kertoo itsestään työttömänä ja asiakkaana? Mitä haastateltavan kertoo tulevaisuudestaan? Mitä tämä kertoo hänen identiteetistään? Aineistosta alkoi nousta vastakohtaisuuksia, jotka kirjasin sanapareina ylös. Kun olin löytänyt vastakohtapareja, kävin niitä läpi ja tarkastelin, kuvaako haastattelun kertoja sanoilla häntä itseään, liittyykö hän itsensä osaksi puheena olevaa kategoriaa vai vastustaako hän sitä omalla kohdallaan.

Keskeiset teemat olivat nuoren työttömyys, kuntouttava työtoiminta, asiakkuus ja lähitulevaisuus. Sisällönanalyysin avulla löysin uutta tietoa, uusia näkemyksiä sekä sain aineistosta esiin myös ei-ilmeisiä seikkoja. Tutkimustehtävän kannalta olennaisina uusin teemoina, joita ei ollut haastattelussa, näyttäytyivät syrjäytyminen, sosiaalipummius sekä oma sosiaalinen verkosto, raha ja kuluttaminen. Analyysin kautta avautui myös yhteiskunnallinen marginaali, jossa yksilö rakentaa identiteettiään sekä millaista on elää ja toteuttaa omaa minuuttaan tässä sosiaalisessa kontekstissa. Koska narratiivisuudessa keskeistä on kertojan näkökulma, olennaista on myös konteksti ja sen ymmärtäminen. Aineiston analyysi teki ymmärrettäväksi työttömän nuoren identiteettiä sekä erilaisia tulkintoja työttömyydestä elämäntilanteena ja itsestä suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan. Koen narratiivisen lähestymistavan auttaneen ymmärtämään yksittäisiä kertomuksia kulttuuristen kertomusten, tarinavarannon, osana ja heijasteena.

Analyysissa olen eritellyt ja luokitellut aineistoa, ja synteessissä pyrkinyt luomaan kokonaiskuvaa ja esittämään tulkittavan ilmiön uudessa perspektiivissä ja näin käsittämään ja ymmärtämään ilmiötä syvällisemmin (Hirsjärvi – Hurme 2009: 143–144). Aineisto toimi apuna työttömän nuoren identiteetin ymmärtämisessä. Teemahaastattelussa tuotettujen vastausten perusteella oli mahdollista tehdä päätelmiä tutkittavien identiteetistä (vrt. Hänninen 2000: 137, 141). Aineiston ja teorian vuoropuhelun ja analyysin myötä löysin tapoja kuvata identiteettiä, ajatuksia tulevaisuudesta sekä kategorisoida työttömiä nuoria. Ruusuvuoren, Nikanderin ja Hyvärisen (2010: 28) tapaan oletan, että nuotavat ovat kulttuurissa jossain määrin yhteisesti jaettuja (vrt. Hyvärinen 2010: 114). Peilaan havaintojani teoriaan ja tulkitSEN löytämiäni tuloksia myös suhteessa kontekstiin, työttömien nuorten parissa tehtävän työn käytäntöihin ja kulttuuriin. Pysin tarjoamaan myös vaihtoehtoisia ajatusmalleja ja problematisoimaan työttömille nuorille tarjottuja identiteettejä.

6 Tulokset

6.1 Tavallinen nuori, vaikka työttömänä

Aineisto sisälsi työttömien nuorten kuvaamia jaotteluja meidän ja muiden välillä sekä kuvauksia tavallisuudesta (nuoruus elämänvaiheena), normeista (kuten opiskeleminen ja palkkatyöläisyys) ja eroavaisuuksista (työttömyys), myönteisenä tai kielteisenä koetusta erilaisuudesta (toiseus). Aineistossa itseä kuvattiin suhteessa toisiin ja omaa identiteettiä rakennettiin samanlaisuuksien ja eroavaisuuksien kautta. Nuorten identiteeteistä kertovat minä-luonnehdinnat liittyivät yksilön ominaisuuksien lisäksi erilaisiin luokitteluihin, kuten työtön ja asiakas, joista olen tässä yhteydessä kiinnostunut. Instituutioiden näkökulmasta on kiinnostavaa, miten työn ja opiskelun ulkopuolella olevat nuoret kuvaavat itseään työttöminä ja asiakkaina monin ja jopa vastakkaisin tavoin.

Nuoret puhuivat itsestään nuorena tai nuorena aikuisena, muuten tavallisena mutta työttömänä. Vastakohtapari, työssäkäyvät ja työttömät, on myös merkittävä yhteiskunnallinen eronteko ihmisten välillä. Nuoret liittivät oman elämänvaiheensa valtavirtaan tavallisena nuoruutena. Iän sijaan saatettiin korostaa elämäntilannetta. Aikuistumiseen liitettiin itsenäistyminen, parisuhde ja perhe, ammattiin valmistuminen ja palkkatyön tekeminen. Ei-vielä-aikuisuuteen nuoret kokivat kuuluvaksi sen, että ei vielä itse tiedä mitä haluaa. Eräs nuorista toivoi, että häntä pidettäisiin ihan tavallisena ihmisenä.

"Ihan tavallinen, tavallinen tallaja. --- En oo mitään erityistä, en mitään erityisen hyvää enkä huonoa tehny. Ihan tämmönen tavallinen" --- "Se olis tavallista ehkä olla töissä mut mä en kyl oo. Mut muuten nyt sillee siis tavallinen, normaali, miten sen sanoo..." (M19a).

"Varmaan [muut samanikäiset] käy koulua ja niin pois päin."

--- "Että pitäis ihan normityyppinä" (M19b).

"Ihan perus jantteri" --- "Oon nuori aikuinen kautta aikuinen. --- Aika tämmönen elämäniloinen nuori aikuinen, aikuistumassa pikkuhiljaa". --- "Et ei oo tavallaan tullu niinku asetuttua yhtään mihkään vielä. Ei oo niinku kerenny viel kokonaan saamaan sitä aikuistumisvaihetta itelleen. Se ei oo ollu kokonaan niinku pitää" (M23a).

"Me ku kuitenkin ollaan kaikki nuoria aikuisia..." (M23b).

"Se riippuu pitkälti missä elämäntilanteessa sä oot. Mulla on kuitenkin niin paljon enemmän vastuuta. --- Kaikki ei välttämättä oo niin vastuullisia mut sit on taas hirveesti sellaisia jotka tykkää käydä töissä ja käy töissä ja on hirveen ahkerii töissä mitä mä en sit niin hirveesti oo" (N23).

"Perusnuori." --- "Työtön, työtön, työtön." --- "Varmaan mun ikäset alkaa olla jo aika paljon duunissa. Ehkä ne on myös perheellisiä, emmä tiä. --- Kaikki [kaverit] on periaatteessa duunareita. Tekee töitä" (M24).

"Jollain menee paremmin ja jollain huonommin. Mulla ei nyt oo muuta ku toi työn saanti" (M25).

Nuoret kuvasivat eroa itsen ja toisten välillä syrjäytymiskäsitteen avulla. Alla olevasta lainauksesta ilmenee, miten nuori on tietoinen häneen ulkoapäin kohdistetuista määritelmistä ja tarjotusta syrjäytyneen leimasta, mutta ei liitä niitä osaksi itseään.

Nuori (M19a): --- Siel on nii hiljasta ja syrjäytynyttä miten se nyt sanotaan... syrjäytynyttä väkeä, semmosta epäsosiaalista porukkaa. Semmost kel on selkeesti vähän muitaki vaikeuksii. Muitaki ku mulla. ---

Haastattelija: Eli omasta mielestä et oo syrjäytyny?

N: En oo omasta mielestä syrjäytyny vaik mut luokitellaan.

H: Kuka sut luokittelee?

N: No eiks tää Suomen valtio luokittele ku mä oon työtön ja en oo käyny kouluja et mä oon syrjäytyny. Eiks se näin o?

Ennen työttömyyttä ja kuntouttavan työtoiminnan jaksoa nuoret kertoivat olleensa opiskelijamassassa, armeijassa tai pitkällä sairauslomalla. Omaan työttömyyteen liittyi nuorilla monia negatiiviseksi koettuja tunteita. *"No aika perseestä"* (M19b). Kokemukseen työttömyydestä liittyi jokaisen haasteltavan kertomuksessa heikko taloudellinen tilanne ja elämän rytmittömyys, joihin kuntouttavan työtoiminnan avulla tavoiteltiin muutosta. Muita mainittuja tavoitteita olivat rutiinien pitäminen, tuntuman saaminen työelämään, mielekkäisyys ja arjen sisältö, jonka nähtiin tukevan jaksamista ja motivoivan työhaussa. Toimettomuuden kielteisinä vaikutuksina oli koettu kotona lojuminen, yksitoikkoisuus, syrjään jääminen, mielenterveyden pulmat ja runsas päihteidenkäyttö. Omaa elämää kuvattiin myös itselle tavallisena ja sellaisena, jonka kanssa oli opittu selviytymään.

Haastattelija: Millaista työttömänä olo sulle on?

Nuori (M24): On välillä vähän taisteluu. Rahan kanssa. Se on se suurin ongelma. Ja sit taas välillä ihan hyvä. Ainut mikä on ni toi rytmi se heittelee koko ajan. --- Raha-asiat mua ressaat niin paljo. Kun oon saanu kaikki asiat hoidettuu ja on muutamia kymppijä taskussa rahaa niin silloin on asiat hyvin.

"Kotona lojumistahan se on. Ja kyllähän sitä nyt mielellään tekis töitä. Tai ees jotain. Ei sitä kotona olemista jaksa. On se aika tylsää ja sellasta aika yksitoikkosta elämää" (M23a).

"No se oli varmaan et ku meni aika lujaa just et sit tuli vähän niinku bailattua menemään aika urakalla ja sit rupes vähä nuppi hajoo se toi rytmi siihen elämään ni se niinku auto saamaan itseensä niskasta kiinni ku piti niinku omistautuu tavallaan et käy siel työpajalla" (M23a).

"Sillon tuli dokattuu vähä enemmän ja sekoiltuu" (M24).

"Mulla siinä oli ainakin tarkoitus et mä saisin mun rytmin kuntoon" (M24).

"Tullu rytmi. Unirytmii paremmin. Ni sit jaksanu paremmin ku on jotain tekemistä" (M19b).

"Ja vähä motivoi enemmän hakemaanki niit töitä ku on jotain muutaki ku kotona olemista" (M25).

6.1.1 Hyvät ja huonot työttömät

Nuoret kuvasivat työttömien erilaisuutta suhteessa työllisiin mutta myös erilaisuutta keskenään. Työttömien kategorian sisällä kuvauksista erottuivat niin sanotusti hyvät ja huonot työttömät. Itseä verrattiin ja luokiteltiin suhteessa muihin työttömiin samanlaisuuksien ja erilaisuuksien kautta ja näiden kautta rakennettiin omaa identiteettiä. Työttömien joukossa eroa itsensä ja muiden työttömien välillä tehtiin aineistossa muun muassa sanaparilla *aktiivinen ja passiivinen*. Kun nuoret kertoivat itsestään ja työttömyydestään elämäntilannetta leimaavana piirteenä, puheesta kuului, kuinka oma tarina pyritään pitämään ehjänä ja johdonmukaisena ja sovittamaan työttömyys osaksi tätä. Nuoren kuvaama aktiivisuus saattoi koskea vain kuntouttavaa työtoimintaa. Työntekijöinä, usein työtoiminnan ympäristöön peilaten, nuoret näkivät itsensä muun muassa oma-aloitteisina ja tunnollisina, hyvin hommansa hoitavina. Ammatillinen kouluttamattomuus ja työttömyys yhdistyivät nuorten kertomuksissa myös kokemukseen alempiarvoisuudesta suhteessa ikätovereihin sekä häpeän ja huonommuuden tunteisiin.

"Laiska työtön kai...työtön... en varmaan hankalasti työllistettävä mutta... Työtön joka haluais kyl töitä" (M23a).

Haastattelija: Millainen työtön sä oot?

Nuori (M19a): Ihan hyvä työtön (naurahtaa). Emmä tiiä. En oo hölmöilly enkä mitään ihmeellisii. Ollu ihan kiltisti niinku yhteiskunnassa kuuluu olla. Sillee nätisti ja samojen sääntöjen mukaa. Kaikille samat säännöt. --- Ettii työpaikkoi ja koulutuspaikkoi. Mun mielest ainakin.

"Siis oon aktiivinen, oma-aloitteinen ja jos mulle annetaan joku homma ja näin niin mä teen sen sit kans." (M25)

"Kyllä mä nyt ite tiiän, että teen duunit niinku pitää, ja oon tunnollinen ja teen mitä käsketään, osaan odottaa tarpeen tullen, oon sosiaalinen..." (M23b).

"Suurin osa on varmaan ammatit käynyt et mä ehkä kuulun tähän kategoriaan joka on vetäny vähän laiskasti ne koulut et ehkä niinku saatan ehkä olla keskitasoo ikäluokkaa alempana ku ei oo saanu niin paljo aikaan viel tähän ikään asti. Vähän keskitasoo alemmas laittasin itteni" (M23a).

Nuori (M24): Mä en vaan välitä tarpeeks. Ei mua kiinnosta.

Haastattelija: Mikä sua ei kiinnosta?

N: Välil ei mikään. Välil mulle kaikki on ihan samaa. En välitä mistään mitään.

H: Entäs itestä?

N: Emmä kyllä välil itestänikään välitä. Välil on semmosii päiviä et ihan sama.

Työttömien nuorten kuvaukset itsestään erosivat siinä, mikä kerrottiin syyksi omaan työttömyyteen. Menneisyys näyttäytyi yhtenä nykyistä työttömyyttä selittävänä tekijänä. Yhtäältä syyksi esitettiin oma itse ja yksilölliset, ongelmalliseksi koetut ominaisuudet, kuten laiskuus, jolloin puhe sävyttyi kokemuksilla omasta huonommuudesta, syyllisyydestä ja epäonnistumisista. Toisaalta oman työttömyyden syynä kuvattiin yhteiskunnan tilannetta, kuten huonoa työllisyystilannetta tai olosuhteita, esimerkiksi ilman opiskelupaikkaa jäämistä. Työttömyyttä ei esitetty omana valintana, joka olisi ollut myönteisenä

koettua erottumista tai esimerkiksi normatiivisen elämänkulun ja ihanteiden kyseenalaistamista. Oman työllisyystilanteen muuttamisessa korostettiin yksilön vastuuta, omaa yrittämistä ja aktiivisuutta. Vaikka yhteiskuntakriittisyydelle olisi ajassamme sijaa ja työelämän nykytila tarjoaisi aihetta palkkatyökeskeisen yhteiskunnan kyseenalaistamiselle, tätä puhetta ei aineistossa juuri esiintynyt. Itsen samanlaisiksi työttömäksi luokitteluun kuului työ- tai opiskeluhalukkuus ja sitä ilmentävä aktiivisuus. Nuoret tekivät mielellään töitä. Poikkeuksena aineistossa oli nuori, joka kertoi, ettei halua työhön.

Haastattelija: Miks sä oot työtön? Nuori (M24): Mä oon laiska. Mä en jotenkin...mua ei kiinnosta ees työt...ulosotossa on niin paljon et mun ei oo mitään järkee lähtee töihin...päryään paljo paremmin tällai. Sossu maksaa kuitenkin mun laskut ja tai siis mun lääkärikäynnit ja kaikki.

"En oo päässy kouluun se nyt on suurin [syy työttömyyteen]. Tai en oo päässy mielekkäälle alalle, semmoseen mihin ois halunnu" (M19a).

"Ku en sit kummiskaa oo ettiny [töitä] nii aktiivisesti ku ois voinu. Tai oisin mä voinu ettii niit vaik joka päivä" --- "Pitää vaan ite halua töihin...jos ei ite halua, ei pääse. --- Pitää vaan yrittää ja yrittää. Eihän sitä kannata luovuttaa" (M19a).

Nuoret erottivat työttömyysajastaan "olemisen" jaksot ja ajat jolloin olivat osallistuneet työllistymistä edistäviin toimenpiteisiin, kuten työkokeiluun, kurssille tai kuntouttavaan työtoimintaan. Erottamalla työttömyysajastaan vain olemisen ja johonkin osallistumisen, tulkitsen nuoren rakentavan itsestään kuvaa aktiivisena työttömänä ja työhalukkaana. Liitän tähän myös käsitteellisen eron työttömänä olijan ja työttömän työnhakijan välillä. Huolimatta työttömyysajan sisällöstä ja esimerkiksi osallistumisesta yhteiskunnan tarjoamiin mahdollisuuksiin, työttömyydellä koettiin olleen itselle kielteisiä seurauksia. Työttömyydestä kerrottiin seuranneen motivaation laskemista, laiskistumista, omaehtoista jämähtämistä ja vaikeutta lähteä opiskelemaan tai muuhun. Työttömyys elämäntilanteena näyttäytyy nuorelle aikuiselle haastavana kontekstina rakentaa identiteettiään sekä tulevaisuuttaan. Nuori pohtii esimerkiksi, onko hän lusmu vai ei.

"Vähän tämmöstä että ei oikein enää jaksais lähtee opiskelee ku on ollu täs monta vuotta opiskelematta tai tekemättä mitään tai ni kyl se on vähä vaikee lähtee opiskelee. --- Ehkä se on vähän jääny päälle semmonen, ettei jaksu eikä huvita tehdä mitään. Vähän laiskistunu siinä ku on vaan koko ajan lusmuillu... --- No en mä lusmuillu kun mä oon siellä työpajalla ollu. Mut on se nyt vähän lusmuillu kumminki ku ei se oo oikeeta työtä" (M19a).

"Ku ei oo mitään tekemistä ni sitä ei sitte aktivoitukaan itekään mihinkään suuntaan" --- "Ollu tyyliin kuntouttavassa ja työpajoilla ollu --- Yrittäny ettii töitä ja vaan ollu" (M23a).

"Sit [ammattiin valmistumisen ja armeijan jälkeen] mä oon vaan ollu työttömänä. Työkokeilusta toiseen menny. --- Lähinnä siin kävin välis suorittaa työturvakortin jos nyt vähän auttais tohon työn saantiin" (M25).

"Mä oon ollu varmaan aika ristiriitainen sillai että ne ei varmaan osannu musta alunperin että minkälainen mä oon. Enkä mä varmaan itekään tienny siinä vaiheessa vielä" (M23b).

6.1.2 Samanlaisena ja erilaisena kuntouttavassa työtoiminnassa

Kuntouttavaan työtoimintaan osallistumiseen liittyi aineistossani sekä siihen pääsemistä ja haluamista että joutumista ja pakottamista. Toiset kokivat tulleen vapaaehtoisesti, toiset vastentahtoisesti. Työtoiminnassa olemiseen liittyivät myös oma sairaus sekä viranomaisten patistamisen, joka ilmentää nuorten aktivointipyrkimyksiä.

"Vähän niinku jouduin ja pääsin. Et ei ollu oikein vaihtoehtoo täs mun tilantees. Mut oha se nyt hyvä et on joku rytmii kumminki ni ei mee valvomiseks ja himas istumiseks" (M25).

"Sen [mielenterveyteen liittyvä diagnoosi] takii mä menin just pajalle, koska no, työkkäri painosti ja varmaan useimmat siellä on, sen huomaa kyllä motivaatiosta, että useimmat on joutunu sinne sitä kautta, koska jos ne ei mee sinne, nii rahaa ei tuu. Se oli myös hyvä tietysti sillee et saa arjesta kiinni ja semmosta vähän tatti siihen et millanen millanen se työelämä sit oikeesti on" (M23b).

"Onneks sit ite tiesi mitä niinku voi tehdä. Ja tein sit sillee. Sanoin et mä haluan sinne kuntouttavalle. Et en mä voi jäädä niinku ensinnäkin yksin ilman rahoja ja toisekseen mä en haluu sossuun mennä. Mun mielestä se on vaan parempi et mitä enemmän tekee ite niinku omien rahojensa eteen" (N23).

"Ei paljon pärjää ku asuu omas kämpäs ni sillä pelkällä sossun rahalla" (M19b).

Nuoret näkivät itsensä ilman opiskelu- ja palkkatyöpaikkaa olevina, kuntouttavaan työtoimintaan osallistujina, jotka haluavat tekemistä ja säilyttää arkirytmien. Kuntouttava työtoiminta liitettiin syrjäytymiseen. Samanlaisena itseä pidettiin suhteessa toisiin kuntouttavaan työtoimintaan osallistujiin rahan tarpeen ja tulevaisuuden suunnitelmien epäselvyyden suhteen.

"...ei oo virallisesti töitötöitä mut haluu ees jotain tehdä kumminki viikolla" (M23a).

"Vähän niinku raameja siihen arkeen. Ne neuvoo kuitenkin koulujuttuihin. Semmosille, jotka haluu kouluun ja pitää sen arkirytmien" (N23).

"Paras kohderyhmä on semmoset jotka on ehkä vähän syrjäytyneitä mut joilla niinku on ees jonkunlainen asenne siihen että ne haluis tehdä parannuksen..." (M23b).

"Ketä ei oo koulussa tai töissä, ei tee mitään, ei tiedä mitä tekis. Ja tarvii rahaa" (M19a).

Kokemukseen itsen samanlaisuudesta ja samanlaisessa elämäntilanteessa olemisesta liittyi kuntouttavan työtoiminnan kontekstissa työttömyys ja töiden saamisen vaikeus. Kuntouttavan työtoiminnan merkityksestä ilmeni aineistossa myös vertaistuen ulottuvuus. Osa nuorista koki samaistumista muihin kuntouttavassa työtoiminnassa oleviin. Nuoret tekivät kertomuksissaan myös eroa itsensä ja toisten työttömien välillä ja korostivat omaa yksilöllisyyttään. Sanaa normaali he vierastivat.

"Oikeestaan kaikki nyt on jollain tavalla erilaisii mut emmä nyt usko et sillee hirveesti eros loppupeleis porukasta" (M23a).

"Semmosta samanlaista ku minä, et työttömii siis kaikki. Nuorii ja sit on vähän vanhempi et siel on kaikenikäistä porukkaa" (M19a).

"Mä oon samanlaises tilantees ku nekin...vaikee saada töitä... siks joutuu sinne sit" (M25).

"Kaikki siis ihan kaikki siel [työtoiminnassa] on ihan erilaisia" (M23b)

"Normaali nyt ei kenenkään suhteessa oo mitenkään järkevä sana" (M23b).

"Emmä tiedä mikä ees on normaali" (M19b).

Kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisen kerrottiin parantaneen taloudellista tilannetta silloin, kun tuloksi tuli toimeentulotuen sijaan työmarkkinatuki. Työtoimintaan osallistumisen myötä tukiraha nähtiin ansaittuna "palkkana" tehdystä "työstä". Kuntouttavaa työtoimintaa ei kutsuttu työksi eikä työtehtäviä koettu oikeina töinä tai itselle sopivana. Toiminnan sisältöä saatettiin pitää toissijaisena ja kuntouttavaa näkökulmaa ensisijaisena. Nuoret eivät vastustaneet tai kyseenalaistaneet kuntoutus -käsitteen käyttöä. Fyysisen vajavuuden tai vajaakuntoisuuden sijaan kuntouttavassa työtoiminnassa korostuu sosiaalinen ja psyykinen kuntoutus. Jokainen haastattelemani nuori koki itsellään jonkin tarpeen jaksolle. Nuoret kertoivat, että työtoiminta päättyy sovittuna ajan kohtana, kun tarvetta sille ei enää ole tai kun itse työllistyy.

"Ku ei sitä voi duuniks sanoo --- Eihän se o...leikataan saksilla koko päivä jotain tilpehöörii ni kyl siin rupee syömään vähän" (M24).

"Justiinsa tälläsille, kellä ei oo koulutusta. Tai on jotain muuta ongelmaa elämässä. Jotain syitä et miks ei oo menny työelämään, jotain omia syitä... masennusta tai tämmöstä..." --- "Aikas tylsää. Ku ei oo sellasii oikeenlaisii töitä. --- Sellasii askarteluhommia ja ne ei oo oikein mun juttu" (M19b).

"Just semmonen sopiva mulle" (N23).

"...ellen pääse töihin sitä ennen" (M25).

"Mun on muutenki aika poistuu sieltä et siitä ei oo mulle hirveesti enää hyötyä" (M23b).

Työhalukkuus, motivaatio ja asenne olivat tekijöitä, joilla tehtiin eroa itsen ja toisten, työhaluttomien ja motivoitumattomien, välillä. Kuntouttavassa työtoiminnassa olevat nuoret vertasivat heitä keskenään muun muassa luvattomien poissaolojen, myöhästymisten tai tulematta jättämisten suhteen. Itsen ja toisten välillä erona saattoi olla myös oman työttömyyden jatkuminen ja toisen työllistyminen.

"Se lähti siitä sit duuniin" (M24).

"Siellä [kuntouttavassa työtoiminnassa] on yli puolet on ihmisii, jotka on siellä, koska on pakko olla. Et mielellään istusivat himassa ja saisivat rahansa niin. Mut pakko se on käydä jossain. --- Mut sillai et mä oon enemmän valmis työllistymään kuin useimmat niistä. Sen huomaa et se mentaliteetti on varmaan aika monta vuotta pysyvä et en tee työtä koska ei oo pakko. Mäku oon sitte semmonen et melkein ahistaa se jos mä en tee jotain tai jos sä et ansaitse sitä rahaa ni et sä sit nautikaan siitä summasta sen jälkeen" (M23b).

Nuorten päihteidenkäyttö oli aineistossa yksi merkittävä tekijä, jolla nuoret rajasivat kuulumistaan tai kuulumattomuuttaan johonkin osajoukkoon työttömien kategorian sisällä. Useimmat nuoret liittivät itsensä ns. kunnollisiin työttömiin, joille päihteidenkäyttö ei ollut pulmallista, erotuksena työttömistä, joilla oli päihdeongelma alkoholin tai huumeiden kanssa. Yksi nuorista määritti itsensä työttömäksi juopoksi, korostaen samalla omia myönteisiä ominaisuuksiaan.

"Käytän päihteitä, jos nyt noin sanotaan. Mutta kyllä mä aina hommani teen. --- Kyl silloin ku oikeesti menee lujaa ni silloin välil käy mieltii et ei vittu onks täs oikeesti juoppo" --- "Mä nyt käytän kaljaa aika paljon, jos sitä vaan on. Mut siel on jengii, mä tiedän et siel on nappipäitä, siel on piripäitä ja siel on kaikkii. Ite en haluu niitten kans olla tekemisissä. --- et...mmm... sekopäitä" (M24).

"Iso osa siellä käyttää vapaa-ajalla päihteitä" (M19a).

"Kattoo tota porukkaa ketä tuolla nyt käyttää noita [huumeita] ni ei haluu itte olla ihan samanlainen" (M25).

Haastatteluista välittyi yhtenä erottavana tekijänä peruspositiivisuus tai -negatiivisuus itseä ja omaa elämäntilannetta kohtaan, mikä viittaa nuoren myönteiseen tai kielteiseen identiteettikäsitteeseen. Nuorten kuvaamat ominaisuutensa ovat myös kontekstuaalisia, eivät puhtaasti positiivisia tai negatiivisia, kuten omien ajatusten julkituominen. *"Esitän vahvasti omat mielipiteeni"* (M23a) verrattuna kun itselle sanotaan, että *"Vois joskus pitää turpansa kiinni"* (M23b). Yksilöllisistä ominaisuuksista nuoret mainitsivat usein sanan sosiaalinen, jota vasten itseä tulkittiin ja joka vaikutti piirtyvän jonkinlaiseksi tavoiteominaisuudeksi. Itsensä nuoret liittivät joko sosiaalisiin tai epäsosiaalisiin ihmisiin.

Haastatteluteemoissa ei ollut menneisyyttä mutta nuoret kertoivat joistakin aiemmista elämänsä vaiheista. Ihminen ottaa puheeksi usein itselle nykyhetkessä merkityksellisiä ja mahdollisesti itseään määrittäviä asioita. Aineistossa esiintyneitä merkittäviä kielteisiä kohtia elämässä olivat muun muassa vanhemman kuolema, oma fyysinen tai psyykkinen sairastuminen, ihmissuhteiden pulmat ja välirikot, rikokset, koulukiusaaminen ja keskeytyneet opinnot. Yhtenä opiskelun keskeytymisen syynä kuvattiin liian varhainen itsenäistyminen ja nuoruusikä, jossa prioriteetit olivat muualla kuin ammatillisen koulutuksen hankkimisessa. Nykytilanteessa haastavana koettiin joko nuoren omaan tai lapsuuden perheen toimintaan liittyvä päihteidenkäyttö ja luottotietojen menetys, joiden vaikutukset yksilön arkeen tai tulevaisuuteen voivat erota suuresti sekä konkreettisesti että kokemuksellisesti. Nuorten esiin tuomia elämänpolun merkittäviä myönteisiä kohtia olivat muun muassa ajokortin saaminen, ammattiin valmistuminen, armeijan käyminen, positiiviset ihmissuhdekokemukset ja itsenäistyminen omaan asuntoon.

6.2 Nuori sosiaali- ja työllisyyspalveluiden asiakkaana

Haastattelemillani työttömällä nuorilla jaettuna samuuden kokemuksena on myös kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen ja vähintään siksi sekä sosiaali- että työllisyyspalveluiden asiakkuus. Asiakas on sanana jo yhdenlainen luokitus ja TE-palveluiden asiakassegmentointi on suoranaisia luokkia. Nuoria leimaavat työttömyyden lisäksi syrjäytymisdiskurssi, kuntouttavassa työtoiminnassa oleminen sekä muut asiakkuudet, kuten sosiaalitoimen asiakkuus ja osalla toimeentulotuen hakeminen. Asiakkuudet määrittävät osaltaan nuoren yhteiskunnallista asemaa, joka on sidoksissa identiteettiin.

Haastatellut nuoret käyttivät Työvoiman palvelukeskuksesta (TYP) monia ilmaisia, kuten työkkäri, TE-keskus, palke ja työpalvelukeskus. TYP työntekijöistä puhuttiin tehtävänimikkeiden sijaan useimmiten etunimellä. Huomionarvoista hankalina pidettyjen termien lisäksi oli kielenkäytöstä välittynyt tuttuus. Nuori saattoi puhua omasta, ”mun” työntekijästä, mitä selittäisi esimerkiksi työntekijöiden vähäinen vaihtuvuus tai henkilökohtainen asiakassuhde. Nuori koki asiakkaana olevansa ”ihan perusasiakas”, jolla oli ”ihan tavallisia käyntejä”. Erikseen saatettiin mainita, missä ei olla asiakkaana, millä tässä viitattiin toimeentulotukiasiakkuuteen.

Haastattelija: Missä sä oot tällä hetkellä asiakkaana?

Nuori (M24): Mmm. Sossus, kelas, työkkäris. Kelas mä en käy hoitaa ku noi asumistuet, sossus perus toimeentulotukihakemukset. Työkkäris mä en oo käyny varmaan kolmeen neljään vuoteen, sen mä hoidan sossun kautta ku siellä on se joku, joku työkkärin työntekijä, [etunimi], se hoitaa noi mun työasioinnit.

”Välillä käyn toimeentulotukihakemukset käyn ite viemäs ne omalle sosiaalityöntekijälle henkilökohtaisesti ja parit sanat siinä vaihdan ja näin pois päin... jos on jotain murheita niin kertoo sille ja se jeesaa, et ihan peruskäyntejä” (M19a).

”Mulla ei oo tekemistä minkään sosiaalituen tai sosiaalitoimen tai näiden kanssa. Ei oo tarvis” (M23b).

Institutionaalisista suhteista mainittiin myös Kela, ja kolme nuorta kertoi aiemmasta tai nykyisestä hoitokontaktistaan psykiatrian poliklinikalla. Nuorilla saattoi olla useita samanaikaisia asiakkuuksia. Nuoret kertoivat itsestään sosiaali-, terveys-, ja/tai työllisyyspalveluiden asiakkaana sekä kohtaamisista ja vuorovaikutustilanteista ammattilaisten kanssa. Haastattelujen perusteella identiteetti vaikuttaa liittyvän nuoren kokemukseen asiakkuudesta. Nuoren itsemäärittelyyn saattoi kuulua asiakkaan identiteetin omaksumista. Osa nuorista ei mieltänyt itseään asiakkaaksi vaan ennemmin satunnaiseksi avuntarvitsijaksi, joka hyödyntää olemassa olevia palveluita niitä tarvitessaan.

Nuoret kertoivat asioineensa ja saaneensa apua Työvoiman palvelukeskuksesta työn-

hakuun, ammatinvalintaan, opiskeluun, asumiseen, raha-asioihin ja omaan terveydentilaan liittyvissä asioissa. Myös kuulumisten kysyminen ja muu keskustelu oli koettu avunsaantina. Palkkatyötä TYP asiakkuus ei toistaiseksi ollut näille nuorille pystynyt tarjoamaan, minkä vuoksi saatettiin kokea, ettei asiakkuudesta ollut hyötyä. TYP lisäksi tai sijaan itselle merkittävää apua oli saatu psykiatrisesta hoidosta sekä itsenäistymisestä omaan asuntoon. Tulkitsen tähän liittyvän myös palveluiden oikea-aikaisuuden sekä oikeiden palveluiden rinnakkaisuuden.

Haastattelija: Millaista apua olet palvelukeskuksesta saanut?

Nuori (M25): Tos työn saannissa ja noin... tai siis et pääsee just työkokeiluun tai jotain.

"Sanoisin et turha paikka. --- Ei siel oikein... Et sä oikeen siit edisty elämässä siit yhtään mitenkään" (M19b).

"Ne tietää mun tilanteen aika hyvin siel sossussa. --- Ne auttaa ihan kaikessa mua. Just soitti mulle se [työntekijän etunimi] sielt... Tosi mukavii ihmisii. Tykkään ite. Hyvin toimii" (M24).

"Kaikis raha-asioissa, asuntoasioissa, työasioissa. Oikeestaan kaikis asioissa. Ne neuvoo, antaa vaihtoehtoja, järjestää, koittaa auttaa. Kyl mä sielt aika paljon apua saan. --- Mä oon aikalail kaiken saanu mitä oon tarvinnu. --- Mut jos nyt löytys joku duuni..." (M19a).

6.2.1 Irti sosiaalipummin leimasta

Sosiaalitoimen asiakkaita nuoret kuvasivat tavallisina ihmisinä. Nuoret tekivät asiakkuuden suhteen kuitenkin eroja itsensä ja toisten välille. Yllättävää oli, että jokainen haastateltu nuori kommentoi itseään suhteessa sosiaalipummi-käsitteeseen, joko tehden eroa siihen tai liittäen sen itseäänkin kuvaavaksi. Tulkitsen tämän kertovan yhteiskunnastamme, jossa muut nuoren työttömän tarinat ovat jääneet varjoon ja omaa itseä, omaa identiteettiä, on suhteutettava ja jopa puolustettava suhteessa pummiuteen.

"Pääosin varmaan työttömii asiakkaita. Mut ihan tavallisii nekin on, ihan tavallisii ihmisii varmasti suurimmaks osaks kellei oo vaan sit duunii, eri elämäntilanne vaan. Kaikkihan varmaan tai suurin osahan noit palveluja joutuu jossain vaiheessa elämää käyttämään" --- "Ihan tavallisii ihmisii... ne on vaan... et niillä ei oo rahaa, joutuu hakee tukee muualta...syystä tai toisesta" (M19a).

"Et joutuu hakemaan sitä [toimeentulotukea] et ei saa muualta rahaa. --- opiskelijat kesällä, tai opiskelijat, jos tuet ei riitä ja no sitte tietysti ihan sossupummejaki ja sitte jotain semmosia jolla on saattanu tulla vähäks aikaa työttömyys ja ihan aika lailla kans laidasta laitaan värikästä sakkia" (M23a).

Haastattelija: Miten ajattelet ittes sossun asiakkaana?

Nuori (M23a): Nuori työtön, yrittää päästä kouluun.

"Mun mielestä on ihan tyhmä sana: sossupummi. Mun mielestä se on ihan naurettava nimi. --- Siis vähävarainen voi olla muutenkin... ilman että tarvii olla mikään pummi. Ei se tarkoita sitä, mun mielestä. Onhan sitten niitäkin jotka vaan käy ihan mielissään sieltä ne rahat hakemassa. Mut on sit niitäki et yritetäänki ni ite parhaansa mut se ei vaan riitä. Jos tarvii apuu jostain muualta ni miksei hakis sitä sieltä" (N23).

Nuoret sosiaali- ja työllisyyspalveluiden asiakkaina vaikuttavat tietoisilta yhteiskunnallisesta keskustelusta koskien työttömyyttä ja syrjäytymistä – vähintään keskustelun sävystä ja siitä, mitä se ”heistä” kyseiseen kategoriaan liitettynä kertoo. Erona näyttäytyy se, miten nuori kokee, että hänet ulkoapäin määritellään, suhteessa siihen, miten hän näkee itsensä. Aineistossa esiintyy vastapuhetta ja kieltäytymistä tarjotuista identiteeteistä. Haastattelemistani nuorista osa kyseenalaisti työttömiin yleensä, julkisessa keskustelussa, viranomaisten tai puheissa, liitetyjä ominaisuuksia ja pyrkivät määrittämään itsensä pois vääräksi kokemastaan kategoriasta. Liitän tämän tarpeeseen ja toiveeseen tulla kuulluksi ja nähdyksi kokonaisvaltaisena omana itsenään, ei esimerkiksi stereotyyppistettynä nuorena, työttömänä, syrjäytyneenä tai sosiaalipummina.

Haastattelija: Millaisia sossun asiakkaat on?

Nuori (M19b): Kai ne työttömiä varmaanki. Varmaan pummeja...pummeja, ajatellaan...

H: Aatteleks sä, että ne on pummeja?

N: Emmä oikein voi ku mä oon itteki asiakkaana.

H: Sä et pidä ittees pummina?

N: En.

Aineistosta löytyy poikkeava, vastakkainenkin esimerkki, jossa nuori hyväksyy kategoriaan liitetyt määritelmät osaksi omaa kuvausta itsestään. Hän näkee sosiaalitoimen asiakkaat ”sossupummeina” ja liittää itsensä joukkoon kuuluvaksi puhumalla ”meistä”.

”Eiköhän me kaikki olla pummeja... sossupummeja. Emmä tiää. Must taas tuntuu et suurin osa sossun asiakkaista et ne ois niinku juoppoja tai jotain. Emmä tiää. Tai kaikenlaisii ihmisii siellä käy. --- Kyllä mä vähän koen, että mä oon pummi” (M24).

Kerrotut kokemukset asiakkaana olivat pääosin myönteisiä ja niihin liittyivät muun muassa nopea, osaava ja hyvä asiakaspalvelu, yksilöllinen ohjaus ja konkreettinen tuki, kuten maksusitoumus vuokravakuuteen. Myönteisiäkin kokemuksia palveluista sävytti asiakkuuden pakko, ja riippuvuus sekä avuntarvitsijana oleminen. Kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisen pakosta ja tukien menettämisen uhasta, oltiin aineistossa tietoisia. Pakkoauttamisen kyseenalaistamista aineistossa esiintyi vain vähän. Nuorten puheissa kuului luottamusta siihen, että apua saa kun pyytää ja kun itse haluaa.

”Just sillee et käsitellään kaikki nopeesti ja osataan neuvoo kaikissa asioissa ja hyvä asiakaspalvelu. --- et selitetään ihan niinku juurta jaksan kaikkee et miten mikäkin täytetään tai miten mikäkin lasketaan ja niin pois päin et saa sen niinku varmasti oikein sen paperin” --- ”Kyl ne sieltä [TYP:sta] aina keksii jotain tekemistä että ei ne nyt heitteille jätä kumminkaan. Ellei ihan väen vängällä halua jäädä heitteille mut se nyt sit taas on jokaisen oma valinta sitte” (M23a).

”[Sos.työntekijän nimi] kanssa meni kaikki just ku pitiki. Teki niinku lupasi” (N23).

”Aloin miettii jossain kohtaa että onkohon tolla [lääkärillä] tunteita ollenkaan et onkohon se sillee et se kuuntelee mitä mä sanon ja analysoi sen siellä robotti-

päässään ja sylkee ulos kuitenkin, jossa näkyy jonkunlainen resepti. --- mutta palatakseni tähän työkkäri hommaan niin ne sentään osaa olla inhimillisiä mut tietysti kun ne näkee paljon nuoria työssänsä mitkä tota ei halua eikä jaksaa eikä kiinnostaa... --- Sit se menee sillai et jos sä et suostu ni ne katkasee sun tulot. Et jos mietitään niinku jos karsitaan kaikki mahdolliset muut koukerot pois, ni se on vaan niin sit se on vaan niin että rahaa ei tuu jos sä et mee pajalle istuu” (M23b).

Kielteisistä asiakkuuteen liittyvistä kokemuksista aineistossa suuri osa liittyi rahaan, kuten toimeentulotuen kirjalliseen käsittelyyn. Työntekijöitä kohtaan löytyi myös ymmärrystä. Kun käsittelyaikojen venymiseen liitettiin välinpitämättömyyttä ja epäinhimillisyyttä, tulkitsen kyseen olevan myös tietynlaisesta valta-asetelmasta ja nuoren kokemasta vallankäytöstä. Tulkitsen nuorten liittävän kohtaamansa työntekijät instituutionsa edustajiksi. Aineistossa esiintyy minä-ne-asetelma nuoren suhteessa työntekijöihin.

”Mä vien vaan laput sinne. --- vähän hidasta se niitten toiminta välillä. --- Se itse asiassa sanokin mulle et niil on vähän ruuhkaa... Kyl ne yrittää tehdä sen parhaansa” (M25).

”Onhan se semmosta byrokraattista sontaa. Jotenkin se et vähä tietyllä tavalla välinpitämättömiä sillei ihmiset siitä et kaikista näistä päätösajoista ei pidetä kiinni. Joo mä ymmärrän et siel on paljon jonoa mutta sit ku haet ite sen kerran... --- Lähinnä sai aina kuulla kuinka karenssia tuli...” (N23).

6.2.2 Nuoret toivovat henkilökohtaista asiakassuhdetta ja ymmärrystä

Kohtaamalleen työntekijälle työtön nuori saattoi kokea olevansa vieras, johon toivoi työntekijän tutustuvan. Asiakassuhteessa nuoret pitivät tärkeänä, että työntekijä tuntee nuoren, millainen ihminen kukin on ja mitkä hänen voimavaransa ovat, jotta voi auttaa ja ohjata yksilöllisesti. Yhtäältä nuorten puheessa kuului asettumista passiiviseksi asiakkaaksi, joka odottaa, mihin hänet seuraavaksi pistetään, toisaalta omaakin vastuuta omasta elämästään ja valinnoistaan korostettiin.

”Sit se on helpompi puhuu niist omist asioist. Ku vähä selvittää ensin, ku vähä tutustuu ensin ni helpottuu huomattavasti se yhteistyö. --- Just et sit pystyy, pystyy niinku olemaan senkin sijassa. Et jos on niinku ihan jotain hirveen hillitöntä elämässä tapahtunu ni tietää vähän et mihin sen voimat riittää. Tietää vähän mihin suuntaan pystyy laittamaan eteenpäin” (M23a).

”Ne on nyt ruvennu viime kerroilla sanomaan, että se on ihan musta ittestäni kiinni. Toi terveyski. Ne ei pysty mitään tekee. Muuta ku sanoo mulle. --- Sit siit ne on nyt ruvennu sanoo, et toi mun aktivointisuunnitelma ois pyöriny ny samassa koko ajan” (M24).

Aineistossa esiintyy monenlaisia kertomuksia siitä, miten nuori oli kokenut työntekijän näkevän ja kohtaavan hänet. Aineisto ei kerro, miten työntekijät määrittelisivät asiakkaansa yleisellä tai henkilökohtaisella tasolla. Tulkitsin, että nuoret kertoivat niistä tilan-

teista, jotka heille olivat merkityksellisiä. Identiteettiin liittyy kyky tarkastella itseään toisten silmin. Haastattelujen perusteella nuorella oli oletus siitä, mitä työntekijä hänestä ajattelee. Toisten suhtautuminen itseen on olennaista marginaaliin joutumisessa tai siltä välttymisessä sekä toiseuden tai leimatun identiteetin kokemuksissa. Koska aineiston perusteella työntekijöiden kohtaamisella ja sanoilla oli merkitystä nuorille, tulkitsemisen, että tällä oli seurauksia myös heidän identiteetin rakentamiselle. Muilta ihmisiltä saadun palautteen ja näkemykset itsestään, voi palautteensaaja vuorovaikutuksessa ja oman identiteettinsä rakentamisessa joko hyväksyä tai hylätä.

Kuntouttavan työtoiminnan tai palvelujärjestelmän työntekijän tärkeimpänä tukemisen muotona nähtiin nuoren itsensä ja hänen elämäntilanteensa ymmärtäminen. Työtoimintaan osallistumisen merkittävänä antina nuoret olivat kokeneet myös keskustelut työntekijöiden kanssa, minkä tulkitsemisen liittyvän identiteetin rakentamiseen. Nuori koki asiakassuhteessa saamansa henkisen tuen sekä itseään ja elämäänsä kohtaan kokemansa aidon kiinnostuksen ja empatian tärkeänä. Aineiston pohjalta tulkitsemisen vuorovaikutuksen työntekijöiden kanssa merkityksellisenä nuoren identiteetin kannalta.

”Se [työpajan ohjaaja] vaan jotenkin siis kuuntelee mitä puhutaan ja yrittää niinku vaikuttaa asioihin. Eikä oo sitte sillee niinku et kuuntelee sujuvasti mut ei tee mitään. Oikeesti niinku et kiinnostaa, uskoisin näin” (N23).

”Se oli aidosti kiinnostunut” (M23b).

”Varmaan ehkä ymmärrystä eniten. Et koittaa sitä ymmärtää ja auttaa sitä mahdollisimman paljon” (M19a).

”Ne keskustelut siellä sitten. Ei välttämättä se, miten sä pajalla oot tehny duunii vaan se millanen sä ite oot, miten ne näkee sut ja miten sitä vois sitten kehittää ja miten sitä kannattaa kehittää sun tulevaisuuteen nähden” (M23b).

Nuorilla oli kokemuksia sekä työntekijöiden myönteisestä että kielteisestä suhtautumisesta itseen, minkä kerrottiin välittyneen olemuksesta ja sanoista. Saadun palautteen nuoret kokivat enimmäkseen positiivisena ja kannustavana, realistisena ja omaan toimintaan liittyvänä. Nuoren onnistumisen kokemukset ja työntekijän antama positiivinen palaute sekä kannustava ote vahvistavat nuoren itsetuntoa, uskoa omaan toimintaansa sekä myönteistä kokemusta itsestä.

”Varmaan [työntekijän nimi] ihan reippaana mua pitää näin mä ainaki oon ymmärtäny. --- Must tuntuu, että se [työntekijän nimi] ei oikeen tykkää musta et se ei oikeen pidä mua minään. Se ei oikein tykkää... --- Sen olemuksesta jotenkin... Tuntuu et kattois mua vähä kieroon. En tiä, en oikeen itekään sit tykkää siit tyyppistä et voi olla et tunteet on sit vähä molemminpuolisia” (M19a).

”Mä osaan kyllä lukee ihmisten naamaa sen verran et mä tiän mitä mieltä ne sit on. Kyl ne niinku aika ilosii yleensä sit on kun sä yrität tehdä jotain. --- Ne suhtautuu sit tosi varauksella kaikkiin ilmeisesti. Semmosen kuvan mä oon saanu” (M23b).

"Kyl mä nyt ainakin sain sen maineen et ilmestyin paikalle ja tein kumminki hommat mitä piti tehdä et en niinku laiskotellu enkä mitään. --- Et mä teen niinku hommat ensin ja sen jälkeen pidän tupakkatauon et mä en niinku siel tupakal ravaa jatkuval syötöllä ja miten sen nyt sanois tartun ripeesti hommiin kumminki" (M23a).

"Huonoa nyt oli se, että vähän mä olin kova myöhästelemään, aamulla vähän nukuin pommiin ja heikko pinna mul niin pari kertaa otin siellä yhteen muutaman kaverin kanssa. --- Mut hyvää palautetta sit ku onnistu niinku aikataulut vähän paremmin ja teki niit hommii vähä paremmin ni sit siit sai myös kehuja" (M19a).

"Ne on noi ku kehuu...kyl niist aina hyvä mieli tulee. --- No se et mä oon pysynyt suunnitelmassa ja tottakai ne sit kehuu" (M25).

Nuoret peilasivat käsitystä itsestään työntekijöiden kommentteihin sekä heitä koskeviin asiakirjoihin. Organisaatioiden kirjallisia dokumentteja ei tässä työssä ollut aineistona. Asiakirjojen sisältämään informaatioon suhtauduttiin varauksella, kun asiaa tarkastellaan identiteetin, oman itsen määrittelyn näkökulmasta. Pohdinnan sisällön negatiivisuudesta tulkitseen liittyvän identiteetin leimaamiseen. Eräs nuori oletti, että häneen suhtaudutaan työhalukkaana ja aktiivisena työnhakijana siksi, koska hänelle oli tehty aktivointisuunnitelma, mikä on jopa ironista aktivointiretoriikkaan peilaten. Asiakkaana oloon liittyi yhdellä nuorella kokemus, että asiat sujuvat hyvin, kun tekee, kuten työntekijät parhaaksi näkevät. Seuraava aineistolainaus osoittaa nuoren käsityksiä itsestään asiakkaana. Tulkitseen nuoren asettuneen asiakkaan rooliin, jossa lähtökohtaisesti työntekijä tietää häntä paremmin. Nuori pohtii, että työntekijä tuntee hänet asiakirjojen perusteella ja hän itse tietää elämäntilanteensa paremmin. Hän esitti toiveita myönteisestä tunnistamisesta työntekijän taholta ja siten kirjallisten dokumenttien sisällöstä.

Nuori (M19a): Se [sosiaalityöntekijän nimi] jeesaa mua, kertoo eri vaihtoehtoja, mitä hän tietää, mitä mä en tiä. Kaikist mahdollisist tietää enemmän ku minä. Haastattelija: Mistä ne tietää enemmän?

N: No kaikist näist palveluista mitä tääl on tarjolla... no ylipäättään kaikesta. --- Neki voi sit vähä tuuppii eteenpäin. Vähä auttaa siinä ja ehottaa mikä mulle olis parasta jos mä en ite sitä tiä.

H: No mitä asioita sä tiedät työntekijää paremmin?

N: No, oman elämäntilanteeni varmaan. Koska niillähän ne kaikki lukee paperilla, mitä sä oot tehnyt ja mitä et oot tehny. Ne vaan lukee ne paperit oikeestaan eikä ne sit... niitten papereitten perusteella... tai siit ihmisest saa sen kuvan niitten lappujen perusteella.

H: mm. Mikä käsitys sulla on, mitä siellä susta lukee?

N: No, varmaan että... heikkohermoinen, mutta myös ihan positiivinen...ihan ahkera...yrittää tehdä, tehdä elämälleen jotain. Lukee nää mun työllistymissuunnitelmat siellä ja nää kaikki.

H: Mitä sä toivoisit, että susta siellä lukis?

N: No, kaikkee positiivista mä vaan toivon. Emmä tiä (naurahtaa). Just et mä oon reipas ja yritän edistää mun elämää johonkin suuntaan.

6.2.3 Asiakasprosesseista nuoren elämän prosesseihin

Ei-institutionaaliset sosiaaliset suhteet, kuten lapsuuden perhe, parisuhde, oma perhe, lähisukulaiset ja ystävät, nousivat aineistosta työttömälle nuorelle merkittävinä, tuen ja motivaation lähteinä sekä voimavaroina. Asiakkaana esille tuleva identiteetti, ei ole ainoa, joka työttömällä nuorella on. Vaikka nuoret elivät työn ja opiskelun suhteen marginaalissa, jokaisella oli oma sosiaalinen verkostonsa, johon he kuuluivat. Lapsuuden perheeseen mahdollisesti liittyvistä haasteista huolimatta perhe on se, johon kuulutaan. Kaveripiiri puolestaan on jossain määrin itse valittu kuulumisen paikka. Nuorten puheesta välittyy eronteko itsen ja toisten välille myös tässä suhteessa. Nuoret näkivät yksinäisyyden vaikeana tilana kestää ja ihmissuhteista syrjäytyminen pahemmaksi kuin työstä tai koulutuksesta syrjässä olemisen. Oma sosiaalinen verkosto nähtiin merkityksellisenä myös muutosmotivaation sekä työllistymisen kannalta.

”Pitää olla kaverit ja tämmöset lähellä ja tietää et pystyy puhuu ihmisille ja et pääsee sielt kämpästä pois ettei lukkiudu sinne” (M23a).

”No varmaan tyttöystävä, kaverit... ja perhe tietysti sitte. Mutta se että on niitä läheisii ympärillä ni se on mun mielestä se yks tärkeimmistä. Et se jos sä oot yksin niin ei sulla mitään kyllä syytäkään sitte jatkaa oo yleensä. Se on varmaan vaikee jollekin joka yksinäinen on ni. Siinä ei oo sitä porkkanaa muutenka lähtee työelämään silloin siinä minkä vuoks taistelee. Motivaatio on tärkeä sana nykyään yhteiskunnassa” (M23b).

Haastattelija: Kun on työttömänä nuorena, mitä sulle on tärkeimpiä asioita siinä elämäntilanteessa?

Nuori (M19a): Varmaan perhe ja kaverit nyt pääosin. Työttömänä tulee oltu paljon tekemisissä kavereitten ja perheen kaa. Tarvii varmasti tukea vähän muualtakin. Jos olis vaan yksin eikä kävis töissä, ni eihän sitä kukaan kestäis. Perhe ja kaverit jeesaa.

H: Jos olis ihminen, joka olis yksin, eikä kävis töissä ja sillä ei olis kavereita tai perhettä, niin mitä aattelet, mikä on tärkeintä tukee, mitä voi työntekijältä saada?

N: Varmaan ehkä ymmärrystä eniten. Et koittaa sitä ymmärtää ja auttaa sitä mahdollisimman paljon. Jos on niin älyttömän vaikee tilanne, ni se tarvii enemmän sitä apuu ku muut. Vähän niinku suhteuttaa sitä avun tarvettaki sit. Jotkut tarvii sitä enemmän ku jotkut.

6.3 Tulevaisuuteen kerrottuja tarinoita

Tulevaisuuden toiveeksi nuoret nimesivät palkkatyön, jota voidaan edelleen pitää kulttuuristen normien mukaisena ihanteena ja tavoitteena. Työttömyys näyttäytyi pakon sanelemana tilana, josta pyrittiin pois, tai josta yhden nuoren kertomuksessa oli lakattu pyrkimästä pois. Työpaikan saamista pidettiin vaikeana ja selitettiin sen olevan kiinni onnesta tai suhteista. Nuori, jolla oli jo ammatillinen tutkinto, piti hyvänä, ettei ole pakko lähteä opiskelemaan, viitaten ammattikouluttamattomia nuoria koskevaan työvoimahal-

linnon asettamaan hakuvelvollisuuteen. Yksi nuori sanoi harkinneensa eläkkeelle jäämistä huonon terveydentilan vuoksi. Kouluttamattomat nuoret näkivät ammatillisen koulutuksen hankkimisen ensisijaisena ja töihin pääsemisen edellytyksenä. Osa nuorista odotti tietoa kevään yhteishaussa hakemastaan opiskelupaikasta ja suunnitteli lähitulevaisuuttaan toivoen, että opiskelisi syksyllä. Nuoria mietityttivät erityisesti; pääsenkö opiskelemaan, pärjäänkö opiskelussa, mille alalle voin työllistyä ja saanko töitä. Opiskeluhalukkuus vaihteli. Nuoret liittivät opiskeluun kielteisiä kokemuksia koulunkäynnistä, itsestä oppijana ja/tai omia oppimisvaikeuksia. Nuoret pohtivat opiskelun aikaista heikkoa taloudellista tilannetta, verrattuna tämänhetkiseen tukirahaan ja tulevaisuudessa työstä saatavaan palkkaan. Oppisopimusta pidettiin itselle hyvänä vaihtoehtona.

"Et niinku ei tunnu töitä löytyvän niinku yhtään mistään. Tosi tosi hankalaa et se on niinku ihan tuurista kiinni et jos sattuu saamaan työpaikan" (M23a).

"Suhteitten kautta saa töitä...kyl se nykypäivänä menee sillee. Pitää olla suhteita" --- "Mä oon suunnitellu välillä eläkkeelle jääntii ja mitä milloinkin" (M24).

"Pääsis kouluun ja tulis sillee tasapainone elämä" ---

"Toivottavasti olis vuoden päästä eka lukuvuosi käyty koulua" (M19a).

"Nyt ei tarvii lähtee pakosta opiskelemaan" (M25).

"Sitä oppisopimusasiaa mä oon miettiny. Ku ei toi koulus istumine oikee oo ollu mun juttu" (M19b).

"No ammatti varmaan ensimmäisenä. Ellei sitten löytäis jostain tyylii oppisopimuspaikkaa tai vastaavaa. --- palkkatuella tai jollain vastaavalla et joku sattuis ottaa töihin" --- "Syksyllä olis tarkoitus aloittaa koulu --- jos se toteutuu se koulu --- innolla odotan" (M23a).

Nuoret pitivät tärkeänä oman tulevan ammattialan selvittämistä, missä kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen, toisten kokemukset ja vertaistuki olivat olleet apuna. Asiakkuuksiin ja viranomaisiin liittyi myös turhautumista, mikä oli yksi syy muutostoiveeseen omassa elämäntilanteessa. Oma nykyinen tai suunniteltu ammatti vahvistivat myös identiteettiä ja itsestä saatettiin puhua tietyn ammattialan edustajana.

"Et sai ton niin sanotun oman alan selville mikä kiinnostaa. Siel sitä tuli käyty läpi aika paljon" (M19a).

"Ku kuuli mitä muut ihmiset siellä ketä oli ni jos siellä oli jotain jolla oli ammatti ku kuuli että mitä ne on ennen tehny kyl se vähä niinku motivoi ja vähä anto sit suuntaviivoja" (M23a).

"Sai vähän selkoo niihin et haluan [tiettyyn ammattiin]. Emmä oikeen tiä mistä sekään tuli siis tai kyl mä oon sen tienny koko ajan mutta jotenkin se varmistu vaan. Ehkä se johtu siitäki, ettei jaksaa työkärin kaa pelleillä" (N23).

Tulevaisuus, toiveet ja tavoitteet opiskelusta ja etenkin palkkatyöstä herättivät myös ristiriitaisia ajatuksia esimerkiksi ulosotossa olevien, palkasta perittävien, velkojen vuoksi. Ulkoisen ja sisäisen maailman ristiriitaisuudet liitän yhteiskunnallisten reunaehdojen ja omien tavoitteiden väliseen kuiluun. Aineistosta tulkitsin myös identiteetin kuntouttamisen, oman itsen ja elämän merkityksen löytämisen tarvetta.

"Heti ku mä löydän pimeet duunii. (naurahtaa) Emmä halua mennä. --- Kyl sitä taas toisaalta välillä toivoo, et olis jotain duunii et olis päivisin tekemistä. Välil ku kaikki on duunissa ni mul ei oo mitää tekemistä. Sit mä istuskelen --- ja ihmettelen. --- Toivoisin et oisin koulussa. Sit taas ens viikolla voi olla semmone et en vittu varmaan mee mihinkään. Ei kiinnosta mikään. --- Sit ku tulee ykskin takapakki niin mul kaatuu kaikki. Saattaa olla et sit ei kiinnosta taas mikään. Ihan sama mitä seurauksii tulee. En paljo sillon välitä" (M24).

Huolimatta myönteisistä kokemuksista ja avun saannista sosiaali- ja työllisyyspalveluiden asiakkuudessa, nuoret halusivat pärjätä itse, ainakin taloudellisesti. Nuoret toivoivat tulevaisuudelta työllistymisen johdosta nykyistä parempaa taloudellista tilannetta ja riippumattomuutta yhteiskunnan tuesta. *"Kyl se palkka on viel isompi ku noi tukihommat"* (M25). Muita suunnitelmia tai toiveita olivat ajokortti, auto, isompi asunto, erilainen koti, muutto toiselle paikkakunnalle, hyvien ihmissuhteiden säilyminen, parisuhde, perhe, matkustaminen Suomessa tai ulkomailla ja luottotietojen kuntoon saaminen. Nuoret näkivät palkan mahdollistavan asioita, joihin ei nyt ole taloudellisesti varaa. Palkkatyötä ei nuorten puheissa liitetty itsensä toteuttamiseen tai yhteiskuntaan kiinnittymiseen. Nuorten omiin tavoitteisiin ja toiveisiin liittyivät myös hyvä terveys, oman jaksamisen ja psyykkisen hyvinvoinnin paraneminen ja omien elämäntapojen säilyttäminen esimerkiksi niin, ettei sorru huumeidenkäyttöön. Päivätekeminen koettiin jaksamista tukevana. Nämä ajatukset tulevaisuudesta näen elämäkokemuksen kautta tulleiksi sekä omaan arvomaailmaan ja identiteetin vahvistamiseen liittyviksi. Omaa tulevaisuutta kuntouttavan työtoiminnan nähtiin tukeneen oman itsen löytämisen ja identiteetin kannalta.

"Se että nyt jaksais paremmin. --- Se että on just jotain tekemistä että ei vaan jää sinne himaan" (M19b).

"Just tos käytiin se mun loppukeskusteluhomma niin on ollut ihanteellinen kuu-lemma se [kuntouttavan työtoiminnan jakso]. Mä meen sinne sille vähän sillai et en tiiä mistään mitään ja sit lähen sieltä sillai et mulla on tulevaisuudensuunnitelma ja sitte se mitä mä haluan tehdä" (M23b).

Suunnitelmat ja mahdollisuudet auttoivat näkemään tulevaisuuden positiivisessa valossa. Oman tulevaisuuden pohtimista lähivuosina nuori kuvasi helppona, koska elämänpolun suunta ja oma ammattiala oli löytynyt. Tiedossa olevista muutoksista huolimatta saatettiin nähdä, ettei oma elämä lähitulevaisuudessa suuresti muutu. Tulkitsen tämän kertovan nuoren identiteettikokemuksesta ja identiteetin selkeytymisestä, itsensä löytämisestä. Oma tulevaisuus näytti "ihana hyvältä" (M19b), koska täysi-ikäisenä ja itsenäisesti asuvana on mahdollisuus ottaa vastuu omaa elämää koskevista päätöksistä.

"Tää just ku voi nyt suunnitella elämää. Jonkunnäköistä." (M19b)

"Uudet ovet aukee, pääsee toivottavasti kouluun" (M19a).

"Mä nään mun elämän oikeestaan aika samanlaisena emmä kahessa kolmessa vuodessa niin mitään radikaalii" (M23b).

Osalle nuorista elämänsä miettiminen eteenpäin tuntui kaukaiselta tai hankalalta, kun konkreettisia suunnitelmia ei vielä ollut. Elämää kerrottiin eletävän päivä kerrallaan. Tuleva ammatti tai työpaikka saattoi olla vielä epäselvä tai omaa alaa oli vaikeaa päättää. Vaikka työttömyyden toimeettomuus oli koettu turhauttavana, tulevaisuuden epävarmuus vaikutti pahimmillaan ahdistavalta, jopa lamaannuttavalta. Epäselviä suunnitelmia ja selkiytymätöntä identiteettiä voi osin selittää myös nuoruusikä.

"Emmä osaa sanoo" (M19b).

"Se on ihan päivä kerrallaan." (M25)

"Mä elän päivä kerrallaan. --- Emmä oo ajateltu koko asiaa. Mä oon aatellu vaan et kyl se [työpaikka] sielt jossain vaiheessa tulee. Usko on kova siihen" (M25).

"Mä en osaa päättää" (M24).

Nuorten työttömyys tekee elämäntilanteesta samankaltaista vähintään huonon taloudellisen tilanteen vuoksi, mikä heijastuu muun muassa kulutus- ja vapaa-ajan mahdollisuuksiin. Tällöin helposti korostuu työttömyyden kokeminen puutteina, ilman ja vailla olemisina. Kun puuttuu työpaikka ja mahdollisesti myös ammatti, on oma identiteetti rakennettava jonkin muun kuin puutteiden varaan. Aineiston perusteella koulutuksen tai työn suhteen vajavaista identiteettiä täydennettiin kiinnittymällä tulevaisuuden suunnitelmiin. Nykyhetkeen tarrautuvalta nuorelta nämä rakennusaineokset puuttuvat, ja hän voi kokea olevansa hukassa itseltään. *"Emmä tiä mitä mä oon"* (M24).

Nuorten tulevaisuuspuheessa kuului toiveikkuutta mutta myös epävarmuutta, pelkoa ja epätietoisuutta. Nuoret pohtivat, miten elämä etenee ja tehdyt suunnitelmat toteutuvat ja onko oma elämäntilanne vuoden päästä samanlainen kuin nyt. Tulevaisuuteensa pessimistisemmin suhtautuvat nuoret epäilivät, etteivät työntekijät usko heidän tilanteensa muuttuvan ja heidän puheestaan kuului näköalattomuus. Työttömyystilanteen pitkittyminen voi lannistaa ja johtaa kielteisempään käsitykseen omasta itsestä ja tulevaisuudesta. Nuorten kertomana työntekijöiden usko nuoren suunnitelmiin ja myönteiseen tulevaisuuteen oli merkittävää.

"Mä uskon, et ne aattelee et mä ryhdistäydyn ja meen kouluun" (M19a).

"Epäonnistumisen pelko --- Mä oon tosi pessimisti yleensä mut mä yleensä yritän toivoo kuitenkin." (M23b).

"Toivotaan et vähän paremmas... emmä tiä... Varmaan samanlaises tilantees" ---

"Kyl ne aina paasaa mulle et ku sä oot nuori et blaablaablaa otat ittees niskasta kiinni ja rupeat hoitaa hommat. --- Näkee varmaan, et mä oon samas tilantees ku nytkin. --- "Ei nekään oikeestaan odota multa juuri mitään. Tietää, et mä oon mikä oon" (M24).

"Kyl neki [TYP työntekijät] on aika paljo niit elämäntilanteen vaihteluja kattonu vierestä. Hyvin ne on kyl jaksanu. --- On niillä kyllä pitkä pinna ollu! Kyl on ihan hyvä et ne on uskonu tähän hommaan. --- Ne uskoo et mä pystyn käymään tän koulun ihan kunnialla läpi. Ja mä itekin uskon siihen suunnitelmaan" (M23a).

7 Johtopäätökset

7.1 Vastakohtapareja ja työttömien marginaalin marginaali

Haastattelemani nuoret kertoivat itsestään tavallisina nuorina tai nuorina aikuisina, työttömyydestä huolimatta. Työttömällä nuorella voi olla tarve korostaa ”olen kuin kuka tahansa nuori”, vaikka nyt olen ilman työ- tai opiskelupaikkaa (Juhila 2004: 20–32; Kulmala 2006: 21–22). *Työtön ja työssäkäyvä* on vastakohtapari, joka määrittyy keskinäisten eroavaisuuksien kautta. Koska ihmiset määrittelevät erot vallitsevien luokittelujen ja kategorioiden ehdoilla, eron tekeminen on vallankäyttöä. Jos työttömäksi luokiteltu ihminen ja hänen ominaisuutensa määritellään työssäkäyvään peilaten, työtön näyttäytyy poikkeavana, puutteellisena, toiminnaltaan vajavaisena suhteessa työlliseen. (Hall 1999: 152–160.) Kokemuksellista työttömyyttä ei olisi, ellei olisi halua ja painetta palkkatyöhön pääsemiseen ja tarvetta työn puuttumisesta käsin tulkita itseään ja tilannettaan.

Nuoret eivät kuvanneet työttömyyttään omana tai tietoisena valintanaan (vrt. Suutari 2001: 158). Aineistossa nuoren ulkopuolisuus, syrjässä oleminen tai marginaaliasema suhteessa työhön ja koulutukseen ei näyttäytynyt osana boheemia elämäntapaa tai myönteisesti koettua identiteettiä, mahdollisuutena itsensä toteuttamiseen, matkusteluun tms. (vrt. esim. Korkiamäki 2013: 146; Lähteenmaa 2010: 52; Notkola ym. 2013: 62). Yhden nuoren kuvaus työn välttelmisestä liittyi muuhun kuin työstä kieltäytymiseen työn merkityksen tai järjestelmän kyseenalaistamiseksi (vrt. Juhila 2004: 30–31). Vapaaehtoisessa marginaaliin asettumisessa tehtäisiin eroa valtavirran elämäntapaan, palkkatyöhön ja sen arvostukseen (Julkunen 2008: 296–302). Palkkatyöhön pääsemistä, valtavirran elämäntapaa, pidettiin tavoitteena ja tavoittelemisen arvoisena. Vaikutti siltä, että haastattelemani nuoret olivat sisäistäneet työmarkkinakansalaisuuden.

Työttömyyden syyt liittyivät sekä yksilöön että yhteiskuntaan. Esteenä työllistymiselle koettiin ammatillisen koulutuksen puuttuminen, hankala työllisyystilanne ja muun muassa oma laiskuus. Huolimatta postmodernin riskiyhteiskunnan refleksiivisyyden vaatimuksesta, elämänkulun pirstoutumisesta ja epälineaarisuudesta, Aholan ja Gallin (2010: 133) mukaan työttömyyden taustalla ovat yhteiskunnan rakenteelliseen eriarvoisuuteen ja työmarkkinoiden toimintaan ankkuroituneet tekijät. Nuorten käsitys siitä, että töitä saa, kun itse yrittää ja on ”hyvä työtön”, edustaa yksilöllisen vastuun diskurssia ja työttömiä nuoria moralisoivaa puhetta (mm. Lämsä 2009: 212; Suutari 2002: 30–31; Wrede-Jäntti 2010: 15–32), eikä vastaa tämänhetkistä yhteiskunnallista todellisuutta.

Nuorten syrjään jääminen nähdään usein turhan yksioikoisesti normatiivisen elämäntien tai hyvinvointijärjestelmän poikkeavuutena. Nuorten elämäntulussa koulutusputkesta irtautuminen ja sitä seuraava työttömyys tai jopa tilastojen ulkopuolelle jääminen ei väistämättä tarkoita hänelle syrjäytymistä vaan voi olla osa nuoren oman paikan ja identiteetin etsimisprosessia. Työmarkkinoiden ja koulutuksen ulkopuolista elämäntietä kulkeva halutaan kiinnittää mahdollisimman nopeasti takaisin valtavirtaan, vaikka nuorella itsellään ei olisi sinne kiire ja vaikka ”välitila” olisi hänelle merkittävä paikka. Yksilöllisyyttä korostavassa ajassa ja yhteiskunnassa näyttäisi saavan olla yksilöllinen tiettyjen rajojen sisällä. Onko nuorten ammatillinen koulutus välttämätön edellytys kansalaisuudelle ja yhteiskunnalliselle normaliteetille? Miten muuten osallisuus ja yhteiskuntaan kiinnittyminen voivat tapahtua kuin työmarkkinakansalaisuuden kautta? (Perttunen 2013: 53; Suurpää 2009: 8; Suutari 2002: 27–35.)

Työttömyys elämäntilanteena tai yhteiskunnallinen marginaali ei aineiston perusteella näyttäytynyt määräävänä tekijänä nuoren identiteetille. Työtön nuori ei välttämättä määritellyt itseään työttömyyden tai asiakkuuden kautta tai pitänyt itseään syrjäytyneenä, vaikka oli tietoinen tästä luokittelusta ja syrjäytymiskeskustelusta. Merkittäväksi identiteetin muokkaajaksi nousivat nuoren antamat tulkinnat oman elämänsä osa-alueista nykyisyydestä mutta myös menneisyydestä ja tulevaisuudesta. Identiteetit rakennetaan eron sisällä ja niihin liittyy valta sekä kiinnittyä että sulkea itsen ulkopuolelle (Hall 1999: 251). Oma identiteetti voidaan kokea ja tulkita eri aikoina ja tilanteissa eri tavoin.

Aineiston perusteella tulkitsemme nuoren työttömyyskokemusta identiteetin kannalta kahdenlaisesti. Yhtäältä aineistosta välittyy nuori, joka näkee itsensä työnhakijana tai ammattityöntekijänä ilman työtä ja oman työttömyytensä elämässään välivaiheena, joka ei määritä hänen identiteettiään. Hänellä voisi kuvata olevan *työllisen identiteetti*. Nuori esittää itsensä hyvänä ja aktiivisena työnhakijana, reippaana ja työhalukkaana. Tämän tulkitsemme osin liittyvän itsensä vapauttamiseen työttömyyden johdosta häpeästä ja leimautumisesta. Liitämme siihen myös pyrkimyksen yhteiskunnalliseen hyväksyntään ihmisenä, marginaaliasemasta ja normeja mukailemattomasta elämästä huolimatta.

Toisaalta aineistosta on löydettävissä *työttömän identiteetti*, jossa nuori näkee itsensä työttömyytensä vuoksi epäonnistuneena ja vaillinaisena ja työttömyys värittää koko elämäntodellisuuden ja josta on tullut osa hänen identiteettiään. Häntä kuvaavat sanat passiivinen, laiska ja työhaluton. Eräs nuori kuvasi itseään työttömänä juopona, pummina ja ilman tulevaisuuden suunnitelmia olevana. Työttömyyden kokeminen oma-

na vikana ja itsestigmatisointi voi aiheuttaa häpeän tunnetta siitä, että ei ole täyttänyt normeja ja odotuksia. Välimaan (2008: 250–251; vrt. Karjalainen – Karjalainen 2010: 65) mukaan työttömien itsestigmatisointi saattaa vahvistaa työttömyyteen liitettyä kielteistä leimaa. Kun työttömyys on tullut yhteiskunnan muuttuessa tavanomaisemmaksi, sitä ei ehkä enää koeta yksilön häpeänä (Viljanen 2011: 65–66), eikä niin leimaavana.

Työllisen identiteetin ja työttömän identiteetin väliin tulkitsin sijoittuvan *epäselvän identiteetin*, jossa nuoren käsitys itsestä suhteessa palkkatyöhön on muovautumassa. Haastattelukertomuksessa nuori esimerkiksi kuvasi, että hänen ei ole vielä ajankohtaista siirtyä kuntouttavan työtoiminnan jakson jälkeen opiskelemaan tai työhön. Tahtoa työhön voi olla ilman, että nuorella on vielä esimerkiksi riittävää työ- ja toimintakykyä, jota kuntoutuksen ajatellaan lisäävän ja parantavan. Vaikka nuori ei vielä olisi selvillä, kuka hän on, identiteetin rajojen määrittelyssä on olennaista löytää sekin, mitä ei ole.

Nuoren elämäntilanne muistuttaa odotushuonetta silloin, jos nuoren nähdään odottavan aikuisuutta, koulutukseen pääsemistä tai valmistumista ja työhön pääsyä. Nuoruus on mahdollista nähdä toisin, kuin vain odotustilana tai valmistautumisena aikuisuuteen. Nuoruus on itsessään merkittävä väli-ikä. Työtön nuori on muutakin, kuin tuen tarpeessa oleva aikuisten, usein ammattiauttajien, toiminnan kohde (vrt. Korkiamäki 2013: 33).

Yhteiskunnan tarve luokitella työtön ihminen reunalle, marginaaliin, voi aiheuttaa yksilölle tarvetta luokitella ihmisiä työttömien kategorian sisällä. *Työttömien marginaaliin* aineistossa sijoitettiin ongelmallisesti päiheitä käyttävät nuoret. Mahdollisesti edelleen löytyy tarve luoda joku marginaali lisää, jotta voi itse kokea kuuluvansa siihen ns. parempaan joukkoon. Kun yksilö tulee kategorisoiduksi kielteistä leimaa kantavaksi, itsen erottaminen toisista ja oman yksilöllisyyden korostaminen muiden samaan joukkoon kuuluvien keskuudesta tulee merkittäväksi (Helne 2002: 113–134; Kulmala 2006: 65). Aineiston perusteella voi sanoa tämän koskevan myös työttömiä nuoria. Itsen määrittely työttömien kategorian sisällä, esimerkiksi erotuksena työttömistä, jotka ovat motivoitumattomia työhön tai joilla on päihdeongelma, luo marginaalin marginaalia.

Koska identiteetti muotoutuu vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, siihen vaikuttavat merkittävästi yksilön paikka yhteiskunnassa sekä normit, odotukset ja roolit. Työttömiin kohdistetut ennakkoluulot ja stereotypiat edellyttävät työttömältä nuorelta vahvaa identiteettiä, itsetuntoa, kykyä kyseenalaistamiseen ja vastapuheeseen. Tulokset viittaavat siihen, että syrjäytyneeksi kategorisoitu työtön nuori voi omaksua syrjäytyneen identi-

teetin, jos hän mieltää ympäröivät käsitykset osaksi itseään. Tapana purkaa työttömyyteen liitettyä kielteistä leimaa, aineistossa esiintyi vastapuhetta (Hall 1999: 214; Juhila 2004: 20–32; Kulmala 2006: 99; vrt. Hänninen 2000: 74). Koska vastapuhe antaa mahdollisuuden määritellä identiteetti toisenlaiseksi kuin tarjotuissa tai vallitsevissa kategorioissa, vastapuheen voi nähdä myös nuoren identiteettityön keinona. Tässä neuvottelussa työntekijä voi tukea nuorta. Samoin toisten tarinoiden kuuleminen (Hänninen 2000: 151), vertaistuki voi antaa tukea, turvallisuutta ja lujittaa omaa identiteettiä.

Haastattelemieni nuorten kertomukset viittaavat siihen, että työttömän kategoriaan kuuluvan nuoren on hankalaa rakentaa ja ylläpitää myönteistä identiteettiä. Työttömyydestä voi tulla kokonaisvaltaisesti ihmistä määrittelevä leima. Johtopäätöksenä näen, että työttömiä nuoria tulisi kannustaa omaa itseä koskevien myönteisten tulkintojen vahvistamiseen sekä vastapuheeseen, ympäristöstä tai sisältään tulevien itseään koskevien kielteisten viestien vastustamiseen. Työn ja koulutuksen ulkopuolella olemisen tai syrjäytymisen, ei tarvitse merkitä nuorelle kielteistä toiseutta tai itsestä syrjäytymistä. Eriyisesti nuorten kohdalla, joiden käsitys itsestään rakentuu puutteille, tulisi luoda mahdollisuuksia identiteettinsä myönteiseen rakentamiseen. Tämä voi toteutua asiakastyössä, jossa voimavarakeskeisesti vahvistetaan nuoren omaa tulevaisuuden näkyä.

7.2 Passiivinen pakkoautettava vai aktiivinen palveluiden käyttäjä?

Nuori rakentaa identiteettiään myös suhteessa kokemuksiinsa määrityksiin ja luokitteluihin itsestään, kuten työttömän kategoriaan kuuluvana. Nuoret vaikuttivat tietoisilta heitä työttöminä koskevista reunaehdoista mutta tuottivat puhetta, jolla vastustivat heihin liitettyjä ennakkokäsityksiä, kuten syrjäytynyttä itseään kuvaavana leimana. Syrjäytymis- ja aktivointidiskurssin ja yhteiskunnallisen aseman lisäksi sosiaali- ja työllisyyspalveluiden asiakkuuden voi nähdä tarjoavan työttömille nuorille tietynlaisia identiteettejä. Asiakkuusmääritykset instituutioissa, niin sosiaalihuollossa kuin työ- ja elinkeinopalveluissa, perustuvat yleensä asiakkaaksi kutsutun ihmisen luokitteluun.

Nuorella asiakkaalla on oma käsityksensä myös siitä, miten työntekijä hänet mahdollisesti näkee. Kulmalan (2006: 235) mukaan nuorten auttamistyön ammattilaisten käsitykset ja käyttämä kieli heijastelevat yleisemmin kulttuurisia ja yhteiskunnallisia määrittäjiä. Nuorten kertomusten voi nähdä välittävän työntekijöiden asenteiden lisäksi auttamistyön organisaation arvoja, sekä julkituotuja ja piilotavoitteita. Mahdollisia negatiivisia käsityksiä, ongelmalähtöisiä määrittelyjä, leimoja ja jopa ennakkoluuloja on tärkeää

tehdä näkyviksi. Tärkeää on korostaa myönteisiä määrittelyjä, joita aineistossa esiintyi työntekijöiltä saadussa positiivisessa palautteessa.

Haastattelemieni nuorten elämään kuului joutumista ja pääsemistä sekä kuntouttavaan työtoimintaan että työ- ja opiskelupaikkaan liittyen. Työttömien nuorten kokemuksiin sosiaali- ja työllisyyspalveluiden asiakkaana olemisesta liittyi sekä välittämistä ja avunsaantia että välinpitämättömyyttä ja apua vaille jäämistä. TE-palveluilta odotetaan – tai oli lakattu odottamasta (vrt. Suutari 2001: 175) – palkkatyöpaikan saamista. Huolimatta vastentahtoiseksi tai epämukavaksi koetusta asiakkuudesta ja pakkoaktivoinnista, nuoret näkivät sekä asiakkuuksilleen että kuntouttavaan työtoimintaan osallistumiselleen tarpeita, perusteita ja niistä itselleen saatavia hyötyjä ja etuja. Lämsän (2009: 149) mukaan kun asiakkaan ja sosiaalityöntekijän intentiot ovat samansuuntaisia, saattaa asiakas kokea myös itseensä kohdistuvan kontrollin tukena. Nuorten riippumattomuutta ja luottamusta sekä institutionaalisissa suhteissa hyvinvointivaltioon että ei-institutionaalisissa suhteissa perheeseen ja ystäviin haastavat Pohjolan (2001: 1999) ja Suutarin (2001: 174, 184) mukaan velvollisuudet, pakot, riippuvuudet ja rajoitteet. Osalle nuorista sosiaalitoimen taloudellinen tuki mahdollistaa jokapäiväisen elämän.

Lämsän (2009: 143) mukaan nuoren ammattikouluttamattomuus lisää työttömyysriskiä ja samalla jatkuvamman toimeentulotuen tarpeen riskiä. Nuorilla voi työn ja koulutuksen puutteen vuoksi olla toimeentulovaikeuksia (vrt. Pohjola 2001: 197). Aineiston perusteella nuoria asiakkaina yhdisti työttömyyden ja osalla myös tulottomuuden vuoksi pakkoasiakkuus sosiaali- ja työllisyyspalveluissa. Haastattelemanuoret kuvasivat huonoa taloudellista tilannettaan, joka vaikuttaa arkeen ja kulutusmahdollisuuksiin sekä luo riippuvuuden yhteiskunnallisesta tuesta, joka puolestaan luo velvollisuuksia, kuten kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen.

Sosiaalipalveluiden asiakkuuden nähtiin olevan ihmisille tavallista mutta toimeentulotuen hakemista pidettiin vastentahtoisena. Lämsän (2009: 164–166) kuvaamia toimeentulotukiasiakkaana olevia nuoria leimasivat huonomuus, kelpaamattomuus, avuttomuus ja toivottomuus sekä heidän identiteettiään häpeä. Aineistossa toimeentulotuen hakemiseen liittyi kielteisiä asenteita, hankaluutta ja vaikeutta, joiden lisäksi viitattiin myös kohtuuttomana pidettyihin käsittelyaikoihin. (vrt. Muuri 2008: 51, 56–57, 66.)

Tutkimusten mukaan sosiaalipalveluiden tai etuuksien käyttöä leimaa enemmän alkikäyttö kuin väärinkäyttö (esim. Muuri 2008: 65). Aktiivisuutta korostamalla työttömät

tuottavat passiivista sosiaalietuuksien hyväksikäyttäjän leimaa vastustavaa kuvaa itsestään (esim. Välimaa 2008: 256–258) ja osoittavat samalla omaa työmarkkinakelpoisuuttaan. Haastattelemani nuoret erottivat ”vain työttömät” ja kuntouttavassa työtoiminnassa olevat. Ihmiselle on kovin eri asia, kun hän voi sanoa olevansa mukana jossakin toiminnassa kuin vain työtön (Hänninen 2014: 127–128; Kotiranta 2008: 126).

Sosiaalipummius on yksi kulttuurinen työttömyyden mallitarina (Päivärinta 1997: 13), jota yhä aineistoni perusteella kerrotaan. Nuoret puhuivat ”sossupummeista”, laiskoista ja työtä välttelevistä lusmuista, ja kokivat tarvetta määritellä itsensä tämän kautta. Toimeentulotuen hakijana ja saajana nuoret erottivat itsensä sosiaalipummeista ja oma toimeentulotukiasiakkuus nähtiin oikeutettuna ja perusteltuna (vrt. Suutari 2001: 169–170, 183). Suhteessa pummeihin eroa itseen tehtiin viittaamalla puheessa ”heihin”. Yhtäläisyyksiä oli Päivärinnan (1997: 26–27) esittämään sosiaalipummi-identiteettiin, jolloin nuori liitti itsensä ”me” muodossa tähän kategoriaan ja kuvasi itseään pummina.

Ihmisellä on kyky ottaa vastaan ja hyväksyä tai hylätä omia tai toisten tuottamia vaikutelmia, jotka kertovat siitä, millainen hän itse on. Kun ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa tarjotaan tiettyyn kategoriaan kuulumista, ihminen voi päättää, ottaako sen hän vastaan vai vastustaako sitä omalla kohdallaan. Lisäksi tarjotusta kategoriasta tai siihen liitetystä määritelmästä voidaan käydä neuvottelua. (Juhila 2004: 30–31; Rautio 2006: 12; Välimaa 2011: 27.) Työtön tai toimeentulotukea saava nuori voi sisäistää tai vastustaa kielteisiä mielikuvia ja stereotyyppioita, joita hän kohtaa. Asiakkuusmäärittelyt rakentuvat ja niitä voidaan myös muuttaa ja purkaa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, asiakkuudesta käytävässä neuvottelussa (Lämsä 2009: 50).

Koska asiakaskategorioihin, joihin tämän työn kohdejoukon edustajat kuuluvat, liittyy yleistäviä ja usein myös negatiivisia määrittelyjä, näen tämän synnyttävän yksilölle tarvetta itsemäärittelylle ja toisenlaisenkin kuvan luomiselle itsestään. Kulmalan (2006: 6) mukaan sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden ongelmakeskeisillä määrittelyillä ja negatiivisilla luokitteluilla on yhteys ihmisten kielteiseen identiteettiin, toiseuden kokemukseen ja itse itsensä leimaamiseen. Asiakkuudesta seuranneet määrittelyt eivät välttämättä vastaa yksilön omaa käsitystä hänestä itsestään tai paikastaan yhteiskunnassa (vrt. Kulmala 2006: 54; Erilaiset Toiset ja Samanlaiset Toiset). Nuori asiakas saattaa itse kokea itsensä toisenlaiseksi kuin hänelle tarjottu kategoria tai työntekijä esittää.

Nuoret asiakkaina olivat jaettavissa heihin, jotka kokivat asiakkuuden hetkellisenä välttämättömyytenä ja hyödynsivät sitä aktiivisesti oman hyvinvointinsa lisäämiseen sekä heihin, jotka vaikuttivat passiivisilta pakkoautettavilta. Jälkimmäiset nuoret vaikuttivat pidempään asiakkuuteen jääviltä ja heidän tuen tarpeensa oli suurempi. Pohjolan (2001: 200) mukaan työtön nuori saattaa asettua pakosta esimerkiksi toimeentulotukea hakevan asiakkaan asemaan ja omaksua ajattelutavan, jonka mukaan työntekijä tietää, mikä hänelle on parhaaksi, mikä tuli esiin myös haastattelemieni nuorten kuvauksissa.

Nuorille sosiaali-, terveys- ja työllisyyspalveluiden asiakkaina on merkityksellistä, kenet työntekijä näkee kohtaavansa ja millainen yhteys sillä on asiakkaan omaan käsitykseen itsestään. Asiakkaalla on tarve hyväksyntään, kunnioitukseen ja halu merkityksellistää itse omaa kokemustaan (Metteri 2012: 50). Nuoret asiakkaina olivat kiinnostuneita saamansa palvelun sisällön lisäksi asiakasprosessista, eli hyvästä kohtelusta, heidän tilanteensa ymmärtämisestä ja asiakkaan näkemysten huomioimisesta omaa elämäänsä koskevilla ratkaisuilla (vrt. Muuri 2008: 56–57). Nuoren identiteetille merkityksellisempänä kuin itse jonkun palvelujärjestelmän asiakkuus, näyttäytyi nuoren antama merkitys asiakkuudelle. Pirstoutunut palvelujärjestelmä luo ihmiselle monia asiakkuuksia ja työntekijäkohtaamisia, jotka luovat haasteita nuoren identiteettityölle. Työtön nuori saattaa päätyä viranomaisten asiakaslokeroihin, joita kutakin tarkastellaan erillisenä. Moniasiakkuus ei useinkaan toimi nuorta, eikä aikuista, eheyttävänä vaan hajauttavana. Työssäni palveluohjaajana tämä voi tarkoittaa kokonaisvaltaisuutta paitsi palvelujen käytössä, myös nuorten identiteettien ja identiteettityön kokonaisuuden tukemista.

Opiskelun ja työn ulkopuolella oleva nuori tulee palveluissa usein määritellyksi sen kautta mitä häneltä puuttuu (vrt. Hall 1999: 252). Kun työtön nuori kuvaa, että aktivointisuunnitelma pyörii paikallaan, eikä hän edisty elämässään mihinkään, huonommuuden tunteesta voi tulla itseä määrittävää ja osa hänen identiteettiään. Työtön nuori saattaa istua yhteiskunnan ”odotushuoneessa” ja odottaa, että ”ne” tekisivät jotain. Ilman työpaikkaa oleva nuori saattaa tähyillä ”parvekkeelta” elämänmenoa, palveluita ja mahdollisuuksia sekä tarjolla olevaa tulevaisuutta. Marginaali – odotushuone tai parveke – voi Pohjolan (2001: 198) mukaan tuottaa arjen sosiaalista pääomaa, jokapäiväisen elämisen näyttämönä. Nuori on omassa elämässään toimija, subjekti, jäsen omassa sosiaalisissa verkostoissaan, ei vain asiakas. Ihmisen elämä kulkee osittain ammatillaisten auttamistyön tavoittamattomissa (Kulmala 2006: 141), eikä asiakkuusprosessi välttämättä mukaile nuoren elämän prosesseja. Nuoret toivat esiin omien sosiaalisten suhteidensa, perheen ja lähiyhteisön, ystävien merkittävyyttä.

7.3 Nykyhetkeen kiinnittymistä ja tulevaisuuteen suuntaamista

Aineistostani välittyi menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden yhtäaikainen läsnäolo haasteltavien elämässä. Huolimatta siitä, että nuoret eivät olleet voineet toteuttaa normatiiviseksi luokiteltua elämäntulkua, heidän tulevaisuuden tavoitteensa ja suunnitelmansa koskivat normien mukaista, tavanomaisena pidettyä elämää, johon kuuluivat opiskelu, työ, koti ja läheiset ihmiset. Traditionaalinen arvomaailma myöhäismodernisessa yhteiskunnassa ja nykyisessä työmarkkinatilanteessa on haasteellista ja edellyttää vahvaa elämänhallintaa (vrt. Pohjola 2001: 192, 200). Aineistoni työttömällä nuorilla oli tahtoa ja tavoite päästä tulevaisuudessa palkkatyöhön, minkä edellytyksenä he näkevät kouluttautumisen ja itselle sopivan ammatin hankkimisen (myös Ahola – Galli 2010: 140). Haastattelemillani nuorilla oli realistisena pitämäni käsitys siitä, että ammattikaan ei takaa työpaikkaa. Ammatillinen koulutus lisää nuorten mahdollisuuksia työmarkkinoilla (Lämsä 2009: 109). Identiteetin näkökulmasta katsottuna koulutuksella voi kuitenkin rakentaa yhteiskunnallista ja työmarkkinakelvollisen kansalaisen identiteettiä.

Nuoret toivoivat tulevaisuudelta parempaa taloudellista tilannetta, joka mahdollistaisi myös uudenlaisia vapaa-ajanviettopaikoja sekä kulutustavaroiden hankkimista. Työttömänä aikaa on runsaasti mutta rahaa ja kulutusmahdollisuuksia niukasti. Vähävaraisena identiteetin muotoileminen kuluttamalla ei ole mahdollista (vrt. Saastamoinen 2006b: 173; Ziehe 1991: 34–36). Parempaan taloudelliseen tilanteeseen myötä nähtiin, että tarve asiakkuuteen työllisyys- ja sosiaalipalveluissa, erityisesti toimeentulotessa, poistuu.

Lähitulevaisuuteen liittyi myös näköalattomuutta, päämäärättömyyttä ja pelkoa siitä, jos omaa elämäntilannetta leimaava työttömyys ei muutukaan. Tavoitteiden ja tulevaisuuden epävarmuus määrittävät Notkolan ym. (2013: 62) mukaan syrjäytymisen ongelmaa mutta ovat myös nuoruuden kehitykseen sekä tämänhetkiseen yhteiskuntaamme liittyviä piirteitä. Väite siitä, että koulutusmotivaation puute merkitsee myös työmotivaation ja aktiivisuuden puutetta (Komonen 2001: 80–83), saa vain vähän tukea tästä aineistosta. Nuoret kertoivat syitä rajoituksiinsa edetä työ- tai koulutuspolulla, kuten fyysinen tai psyykinen terveydentila, tai heikentyneeseen motivaatioon, kuten ulosotossa olevat velat. Työttömyydestä ei välttämättä seuraa vajaakuntoisuutta, minkä määrittäminen liittyy osin työmarkkinoiden toimintaan ja ongelmien medikalisointiin. Asianmukaisesti todetun sairauden, vian tai vamman kautta voi välttää työn tai koulutuksen ulkopuolisuuteen liittyvän moraalisen painolastin (Kotiranta 2008: 23; Notkola ym. 2013: 61).

Nuorilla, joilla oli konkreettinen ja realistinen suunnitelma kuntouttavan työtoiminnan jakson jälkeen, oli vahvimmin uskoa ja myönteinen näky tulevaisuuteensa. Ilman jatko-suunnitelmaa olevat nuoret kokivat selvimmin epävarmuutta tulevasta. Ne nuoret, joilla ei vielä ollut nykyistä tai tulevaa ammattia identiteettinsä osana, näyttäytyivät selkeimmin olevan työntekijän vahvan ohjauksen, itselle realististen vaihtoehtojen läpikäymisen ja tulevaisuuden suunnittelun tukemisen tarpeessa. Kuntouttavassa työtoiminnassa oli saatu apua oman alan selvittämisessä.

Nuoret vaikuttivat tietoisilta vaihtoehdoista, kuten oppisopimuskoulutuksesta ja palkkatuetusta työstä mutta miten realistisia mahdollisuuksia ne ovat yhteiskunnassamme, jossa määrärahoja jatkuvasti supistetaan? Kun työkykyinen tai aktiivitoimin kuntoutunut ja motivoitunut nuori asiakas haluaa palkkatyöhön, menettää aktivointipolitiikka uskottavuutensa, ellei töitä ole tarjolla. Jos työmarkkinat ja kannustinkäytännöt eivät toimi, aktiivisen sosiaalipolitiikan piiriin ajautuu ihmisiä, joiden omat pulmat eivät ehkä ole suurin syy työelämäyhteyden puuttumiseen vaan yksilöt ovat yhteiskunnan rakenteellisen murroksen puristuksessa. (Karjalainen - Saikku 2008: 74–75.) Karjalaisen ja Karjalaisen (2010: 66, 69–71) mukaan nuorille tulisi järjestää työtä ja koulutusta ja esimerkiksi työtoimintajakson jälkeen varma palkka(tuki)työ tai opiskelupaikka. Nykyään työllistymistä saattavat määrätä enemmän työmarkkinoiden rakenteelliset tekijät kuin asiakkaiden omat pyrkimykset. Identiteetin näkökulmasta nuoren mahdollisuus tehdä itselle sopivia valintoja ja kasvaa omaksi itsekseen on keskeistä. Merkittävien koulutusvalintojen tekemiseen liittyvät monet pakot sekä kulttuurisen ja sosiaalisen kontekstin arvot ja normit, joihin yhteiskunnallisesti liittyy myös esimerkiksi opintotukijärjestelmä.

Konkreettiset tulevaisuudensuunnitelmat, riittävät kyvyt ja tuki vaikuttivat auttavan nuoria näkemään tulevaisuuden myönteisenä ja etenemään sitä kohti. Kun työtön nuori ei tiedä elämänsä seuraavaa kiinnekohtaa, voi passiivisuus olla toistuvan epävarmuuden tuotosta ja jopa lamaannuttavaa. Jos työttömät nuoret kadottavat myönteiset tulevaisuuden näkymät ja uskon tulevaisuuteen, on sillä vaikutuksia heille ja heidän läheisilleen sekä pitemmällä aikavälillä koko yhteiskunnalle. Helven (2002: 152) mukaan siihen, miten nuoret suhtautuvat tulevaisuuteensa ja arvioivat mahdollisuuksiaan menestyä elämässään, vaikuttavat yhteiskunnan poliittiset ja taloudelliset tekijät.

Huolimatta myös mahdollisista konkreettisista lähitulevaisuuden suunnitelmista, nuoret näkivät elävänsä elämäänsä päivä kerrallaan. Haastattelemieni nuorten tulevaisuus näyttäytyi epävarmana, mikä sai heille aikaan nykyhetken merkityksen lisääntymistä ja

siihen kiinnittymistä. Työn ja koulutuksen marginaalissa olevan nuoren aikuisen on haastavaa säilyttää myönteinen kokemus elämästä ja itsestään sekä suunnata tulevaisuuteen (vrt. Cacciatore 2009: 116), mistä käytetään käsitettä laajentunut nykyisyys. Nuori ylläpitää toimintakykyään keskittymällä paremmin hallittavissa olevaan nykyhetkeen, mikä voi toimia positiivisena elämönhallintakeinona. Jos nuorella ei ole tavoitteita ja haaveita tulevaisuuteen, hänen voi olla vaikeaa motivoitua elämäntilanteensa parantamiseksi. (Kojo 2010: 23–35.) Nuoret tarvitsevat kuntouttavaan työtoimintaan konkreettisia jatkopolkuja koulutukseen ja avoimille työmarkkinoille (Notkola ym. 2013: 247). Nuorten kanssa työtä tekevien tulisi huomioida aikuisuuteen johtavien polkujen yksilöllistyminen ja katkoksellisuus. Nuorten toimijuutta tulisi tukea sekä turvata elämänsä jatkuvuus tulevaisuuden suunnittelun avulla. (Kojo 2012: 94–110.)

Tulevaisuuden toivon ylläpitäminen on olennaista ja merkittävä voimavara etenkin marginaalissa oleville nuorille (Tikkanen 2012: 38–39; Väisänen 2011: 172). Hänninen (2014: 130) pitää työpajanuorten kohdalla tulevaisuususkoa, tahdonvoimaa ja uskoa omien tavoitteiden saavuttamiseen, merkittävänä. Tässä opinnäytetyössä tehdyt havainnot olivat samansuuntaisia. Nuorten tulevaisuus- ja työllistymisuskon vahvistaminen ja ylläpitäminen on yksilön ja yhteiskunnan tulevaisuuden kannalta tärkeää. Tulevaisuuden epävarmuudesta huolimatta, sitä voidaan ennakoida käytettävissä olevan tiedon avulla. Nuorikin voi luoda visioita toivotusta tulevaisuudestaan sekä siihen johtavista poluista. (Giddens 1991: 111; Hänninen 2000: 59; Saastamoinen 2006a: 146–147; Ziehe 1991: 27–30.)

Nuori, joka kokee, ettei ulosotossa olevien velkojen vuoksi kannata tavoitella palkkatyötä tai että häntä ei kiinnosta edes oma itsensä, ansaitsee tulla kohdatuksi, kuulluksi ja kuulla myönteisiä mahdollisuuksia elämässään, joita häntä tuetaan tavoittelemaan. Työntekijä tasapainoilee ratkaisu- ja voimavarakeskeisen ja ongelmakeskeisen työkentelyotteen sekä tuen ja kontrollin välillä (Lämsä 2009: 153–154). Giddens (1991: 143) uskoo asiantuntijajärjestelmien toimivuuteen ja siihen, että ihmiset voivat käyttää ammattilaisia apuna omaa identiteettiään rakentaessaan ja tarvitessaan neuvoja erilaisissa elämänsä polun risteyskohdissa. Työntekijä voi pyrkiä vahvistamaan nuoren toivoa ja tulevaisuususkoa ja auttaa häntä tulevaisuuteen kerrotun tarinan tekemisessä.

8 Pohdinta

8.1 Eettisiä näkökulmia

Opinnäytetyön tekijänä olen tiedostanut ja noudattanut eettisiä periaatteita läpi prosessin, kuten aiheen valinnassa, suunnittelussa, aineiston keruussa sekä raportoinnissa. Prosessissa olen pyrkinyt läpinäkyvyyteen säilyttäen luottamuksellisuuden ja yksityisyyden. (Hirsjärvi – Hurme 2009: 20; Tuomi – Sarajärvi 2009: 125; Vilkka 2005: 37.) Tutkimusetiikan lisäksi olen huomionnut sosiaalialan ammattietiikan, kuten asiakkaan ihmisarvon, yksilöllisyyden, osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen (Talenta 2012: 6, 14). Aiheen valinnasta keskustelin moniammatillisessa tiimissä työpaikallani ja hain kirjallisen tutkimusluvan asianmukaisesti. Haastatteluun osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen ja täysi-ikäisinä nuoret kykenivät antamaan itsenäisesti suostumuksensa. Tiedotin kutakin nuorta etukäteen kirjallisesti ja suullisesti opinnäytetyön tarkoituksesta, tavoitteista, luottamuksellisuudesta ja tulosten raportoinnista. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 131; Vilkka 2005: 36–37.) Raportissa käytetyistä suorista lainauksista jätin pois kohdat, joista henkilöt voisi tunnistaa. Aineisto hävitetään työn valmistuttua, kuten työnantajan sekä haastateltavien kanssa oli etukäteen sovittu.

Ihmisten kohtaamista ja vuorovaikutusta edellyttävä tutkimus on eettisesti perusteltua (mm. Granfelt 1998: 40), koska itsestään ja omista kokemuksista voivat kertoa vain niitä kokeneet. Tiedon tuottamisen ohella opinnäytetyön haastatteluihin osallistumisen voi nähdä työttömien nuorten oikeutena päästä kertomaan oma tarinansa ja saada siten mahdollisuus identiteettinsä, kokemustensa ja elämänsä jäsentämiseen (Hirsjärvi – Hurme 2009: 20; Hänninen 2000: 56–57). Opinnäytetyön voi nähdä emansipatorisena, koska haastattelutilanne on mahdollistanut osallistujille lisääntyntä itseymmärrystä sekä kuulluksi ja ymmärretyksi tulemistä (Vilkka 2005: 103). Ihminen rakentaa identiteettiään myös tilanteissa, joissa hän kertoo itsestään. Kertomistilanne, paikka, tarkoitus ja aiemmat tapahtumat ja kokemukset vaikuttavat siihen, millaiseksi kertomus itseltä kulloinkin muodostuu. (Hall 1999: 224; Kulmala 2006: 23.)

Tarinallisen lähestymistavan eettinen arvo on muun muassa siinä, että se kunnioittaa ihmisen kokonaisvaltaisuutta, on kiinnostunut ihmisille merkityksellisistä asioista ja voi

siksi auttaa refleктоimaan elämää ja tehdä ihmisen kokemuksia ymmärrettäväksi hänelle itselle. Pysin haastattelutilanteessa osoittamaan nuorelle, että arvostan häntä oman elämänsä asiantuntijana, ja aineiston käsittelyssä tätä on tukenut aineistolähtöinen analyysi. Kun ihminen kertoo elämästään, hän voi rakentaa itselle useanlaisia identiteettejä. Aineistoa analysoidessaan tutkija tulkitsee ja osaltaan rakentaa tutkittavalleen uusia identiteettejä, mikä tekee tarinallisuudesta eettisesti haastavaa. Tulkinnassa ja esityksessä on viime kädessä esillä työn tekijän ääni. (Hänninen 1999: 34, 60–62.)

8.2 Luotettavuuden arviointia

Laadullisen tutkimuksen lähtökohtien mukaisesti työn tekijä on keskeinen tutkimusväline ja siten opinnäytetyön arvioinnissa on kysymys prosessin luotettavuudesta. Olen pyrkinyt noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä ollakseni uskottava ja luotettava. Tiedonhankinta on ollut eettisesti kestävä ja olen kunnioittanut muiden tutkijoiden työtä asianmukaisin lähdemerkinnöin. Raportoinnissa olen tavoitellut sisäistä johdonmukaisuutta ja huolellisuutta sekä prosessin selkeää kuvailemista. Uskottavuuden ja luotettavuuden lisäämiseksi olen kuvannut sekä mitä olen tehnyt että valintojeni perustelut ja arvioinut niitä. (Eskola – Suoranta 2008: 210–211; Ruusuvuori 2010: 428; Tuomi – Sarajärvi 2009: 132, 140; Vilka 2005: 158–159.)

Opinnäytetyössäni olen itse suorittanut kaikki prosessin vaiheet. Tämän voi nähdä työn luotettavuutta joko subjektiivisuuden vuoksi heikentävänä tai sitä lisäävänä, koska olen käyttänyt aikaa tutkittavan ilmiön parissa. Aineisto on kerätty tarkoituksenmukaisesti ja sen vahvuutena näen nuorten näkökulman ja heidän kokemustensa esillä pitämisen, mikä oli opinnäytetyön lähtökohtanakin. ”Onnellisuusmuurin” riski on haastattelutilanteessa kyselyä pienempi (Suurpää 2009: 9) ja aineiston huolellisella analyysillä kontekstiin peilaten on voitu saavuttaa oikeansuuntaisia päätelmiä. Olen pyrkinyt tavoittamaan, tulkitsemaan ja uudelleen sanoittamaan nuorten kokemukset ja käsitykset sellaisena, kuin he ovat ne esittäneet. Sisällyttämällä suoria aineistolainauksia raporttiin, olen pyrkinyt lisäämään läpinäkyvyyttä ja antamaan lukijalle mahdollisuuden tehdä omia tulkintojaan sekä arvioida tekemiäni tulkintoja. Tämä lisää työn teoreettista toistettavuutta sekä luotettavuutta. Työn julkistaminen turvaa jatkuvuutta ja mahdollistaa käytännön sovelluksia. (Eskola – Suoranta 2008: 175, 180; Hänninen 1999: 32; Vilka 2005: 159–160.)

Yhtenä haasteena opinnäytetyön raportoinnissa olen kokenut kielen; millaista tutkittavien todellisuutta heijastan sekä itse luon (Eskola – Suoranta 2008: 242, 251). Käyttämäni käsitteet ovat luonteeltaan monitieteisiä ja laajoja eivätkä olemuksellisesti ristiriidattomia. Koska jo tutkimustehtävä konstruoi tutkittaville identiteettejä (Granfelt 1998: 45), olen pitänyt sekä tutkimuskysymykset että identiteetin käsitteen riittävän väljinä. Pyrin välttämään liiallista luokittelua ja ilmiöiden yksinkertaistamista (Hänninen 2000: 138) sekä ihmisten objektointia käsittein (Granfelt 1998: 16). Syrjäytymiskurssin otin mukaan raporttiin, koska se nousi aineistossa esiin, eikä sen pois jättäminen olisi muuttanut sitä vallitsevaa sanoitettua todellisuutta, kontekstia, jossa työtön nuori elää. Olen tavoitellut sanavalinnoillani kohdejoukon leimaamattomuutta (vrt. Helne 2002: 117).

Uskottavuus työn luotettavuuden kriteerinä liittyy aineistosta tehtyjen tulkintojen vastuuteen tutkittavien kokemusten ja käsitysten kanssa (Vilka 2005: 110; vrt. Heikkinen 2010: 156). Pyrkimykseni on ollut sovittaa tutkimuskohde ja tulkittu aineisto yhteen niin, että se heijastaa tutkittavien todellisuutta. Lukija voi omasta positioistaan käsin arvioida työtä ja esimerkiksi toden tunnun välittymistä. Kun todellisuus nähdään konstruktivistisesti rakentuvaksi, on opinnäytetyön raportti oman ymmärrykseni varassa luotu konstruointi prosessista, jossa oma tarinani on ohjannut valintojani ja tulkintojani. Tavoitteenani on ollut työttömän nuoren identiteetin kuvaaminen ja sen ymmärtäminen laajemmassa yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa (vrt. Hirsjärvi – Hurme 2009: 18). Opinnäytetyössä voi nähdä, kuinka yksilöllisistä kokemuksista ja tarinoista on jakamisen kautta tullut kollektiivisia. Näin muodostunutta sosiaalista tietoa pidän keskeisenä asiantuntijuudessa.

Opinnäytetyön luotettavuuteen liittyy myös ihmisen syvemmän subjektiivisen maailman ymmärtäminen; kuinka hän ajattelee omista kokemuksistaan, tilanteestaan ja ongelmistaan. Merkittävää on myös uusien oivallusten tarjoaminen ja yhteyksien esille tuominen, mitä olen tavoitellut työttömien nuorten todellisuuden kuvaamisen ja kokemusten avaamisen lisäksi. (Lieblich ym. 1998: 171–174.) Vanhojen ajatusmallien kyseenalaistaminen antaa mahdollisuuden ajatella toisinkin (Vilka 2005: 15). Intuitio on vaikuttanut aiheen valinnan lisäksi myös johtopäätösten tekemisessä. Opinnäytetyön suunnitelman eläminen prosessin mukana voi kertoa tekijän oppineen uutta (Eskola – Suoranta 2008: 15–16; Hirsjärvi – Hurme 2009: 58; Hänninen 2000: 138). Aineisto tuotti uusia näkökulmia ja kysymyksiä sekä johti uusien ongelmien jäljille, mitä Eskolan ja Suorannan (2008: 215, 222; myös Ruusuvaori – Nikander – Hyvärinen 2010: 14) mukaan voi pitää osoituksena tehdyn analyysin onnistuneisuudesta.

8.3 Työttömien nuorten identiteettikysymysten huomioiminen

Kun identiteetti nähdään yksilön tarinan punaisena lankana, juonena, jota hän pyrkii elämässään toteuttamaan, on työttömän nuoren käsitys itsestään merkittävä hänen toimintansa ja tulevaisuutensa kannalta. Nuoren epäselvä identiteetti on kuin tarina vailla juonta. Nuoret ovat tulevaisuuden työntekijöitä mutta entä jos työtön nuori on vailla ammatillista identiteettiä tai jopa identiteettiä työssäkäyvänä henkilönä? Nuori, joka ei vielä tai ei enää omaa työllisen identiteettiä, ei välttämättä tavoittele työtä ja toteuta yhteiskunnan normia koulutus- ja työputkineen. Vastaavasti nuori, jolla on käsitys itsestä työtä tekevänä luultavasti palaa ns. normatiiviseen elämäntilanteeseen, kun löytää oman ja itselleen realistisen reittinsä sinne. Erilaisten identiteetin määrittelyjen vuoksi näen näiden nuorten kanssa työskentelyllä erilaiset lähtökohdat.

Nuoren elämäntilanteen ymmärtäminen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin arviointi edellyttää tietoa siitä, millainen käsitys nuorella on itsestään. Tähän liittyy diagnostinen erottelu psyykkisistä sairauksista sekä nuoren persoonallinen tapa ilmaista itseään. Palvelun ja resurssien oikeinkohdentamista voisi auttaa, jos työntekijä selvittää asiakaskohtaamisessa, miten nuori näkee itsensä esimerkiksi opiskelijana, työssäkäyvänä, nuorena, aikuisena, asujana. Auttamistyössä, jolla halutaan saavuttaa todellisia vaikutuksia, tulisi lähteä liikkeelle siitä todellisuudesta, jossa nuori on, ja kohdata hänen tarinansa. Työntekijän tulisi sopeuttaa palvelua asiakkaan kokemukselliseen tilanteeseen.

Identiteettityöhön haastavat sekä nuoruus elämänvaiheena että työttömyys elämäntilanteena. Nuoren omanlaisen todellisuuden sekä nuoruuden yleisten piirteiden tunteminen auttavat kohdentamaan annettavaa tukea ja ohjausta oikein. Onko kulttuurisamme ja ajassamme nuorilla aikuisilla vielä mahdollisuus olla ristiriitaisia ja kesken eräisiä? Perttula (2015: 63) näkee moralisoivan yksilöllistävän kansalaisuus käsityksen taustalla ajatuksen riskeillä miinoitetusta elämänkaaresta, josta puuttuvat kasvatuspsykologisten teorioiden oikeuttama epäröinti ja hapuilu varttumiseen ja aikuistumiseen kuuluvina ilmiöinä. Yhteiskunnan näkökulmasta täysi-ikäisen, yli 18-vuotiaan tulisi olla täysivaltainen, vastuullinen aikuinen vaikka kehityspsykologisesti kasvu on kesken.

Näennäisestä elämäntilanteiden samanlaisuudesta huolimatta työttömien nuorten lähtökohdat elämäntilanteeseen sekä sosiaalinen verkosto ovat erilaiset. Vailla työtä oleva on muutakin kuin työtön. Minkä muun kautta itsensä määrittämistä voisi tehdä ja vahvistaa kuin työn? Identiteettityön avulla löydetty vastaukset kysymyksiin kuka olen, mi-

hin kuulun ja millaiseksi haluan tulla, ovat hyvinvoinnin edellytyksenä. Psykiatriassa tunnustetaan identiteetin hajaannuksesta aiheutuvat ongelmat, joten sosiaali- ja terveysalan ennalta ehkäisevässä työssä on olennaista kyetä huomioimaan nuorten identiteettikysymykset osana asiakastyötä. Identiteettikysymysten huomioiminen ei luonnollisestikaan sivuuta esimerkiksi toimintakyvyn merkitystä yksilön elämäntilanteen parantamisessa, mutta voi antaa jotain olennaista kun ohjaustyössä etsitään nuorelle reittejä myönteiseen tulevaisuuteen. Nuorten palvelupisteen työtä ajatellen tämä koskettaa sekä yksilötyötä että ryhmätoimintaa, kuten sosiaalista kuntoutusta.

Vaikka nuoren identiteetti olisi opiskeleva ja työtätekevä, ei tämän subjektiivisuuden säilyttäminen tai koettu muutos muuta elämäntilannetta, jos opiskelu- tai työpaikkaa ei ole. Tällöin haasteeksi jää säilyttää oma myönteiseksi koettu identiteetti ja tulevaisuusnäky. Elämäntilanteen, tilanteen, muutos esimerkiksi työttömästä opiskelijaksi tai työssäkäyväksi muuttaa ihmisen identiteettiä. Aktivointi muuttaa tilannetta (Kotiranta 2008: 126). Esimerkiksi kuntouttavan työtoiminnan myötä tarjoutuu mahdollisuus myös identiteetin uudelleenmäärittelyyn ja tietoiseen identiteettityöhön. Nuoret kuvasivat, miten kuntouttavan työtoiminnan myötä päivärytmittömästä on tullut rytmillinen, toimettomasta toimintaan osallistuva, yksin kotona lojuvasta yhdessä tekevä ja toimiva. Aineistossa kuntouttava työtoiminta liitettiin myös syrjäytyneen identiteettiin, jota saatettiin omalla kohdalla kyseenalaistaa tai käydä neuvottelua siitä, kuuluuko itse tähän kategoriaan. Sosiaalinen kuntoutus tarkoittaa yksilöllisen ja toiminnallisen tuen yhdistävää palvelua sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014: 17§). Tunnistetaanko kuntoutuksen suunnittelussa ja toteutumisen arvioinnissa mahdollinen identiteetin muutostarve?

Niukkenevien resurssien aikana identiteettityö voisi olla vaikuttavaa ennalta ehkäisevää työtä tai tietoinen osa kuntoutusta työttömien nuorten parissa. Nuorten identiteettien huomioiminen voisi auttaa välttämään ohjaustyön ”huteja”, ohipuhumista ja ohiohjauksista. Identiteettikysymysten huomioon ottaminen voi tuoda jotain uutta myös vakavasti syrjäytyneiden, kuten pitkäaikaistyöttömien (Suurpää 2009: 58) ja toimeentulotuen tilapäis- ja pitkäaikaisasiakkaiden (Muuri 2008: 55) problematiikan ymmärtämiseen ja ihmisten tukemiseen. Sillä voidaan ennakoita olevan merkitystä paitsi luottamukselliselle asiakassuhteelle, henkilökohtaisen ohjauksen ja neuvonnan kohdentamiselle, myös asiakaskeskeisyyden (Kaseva 2011:5) ja asiakaslähtöisyyden asettamiseksi palveluiden lähtökohdaksi.

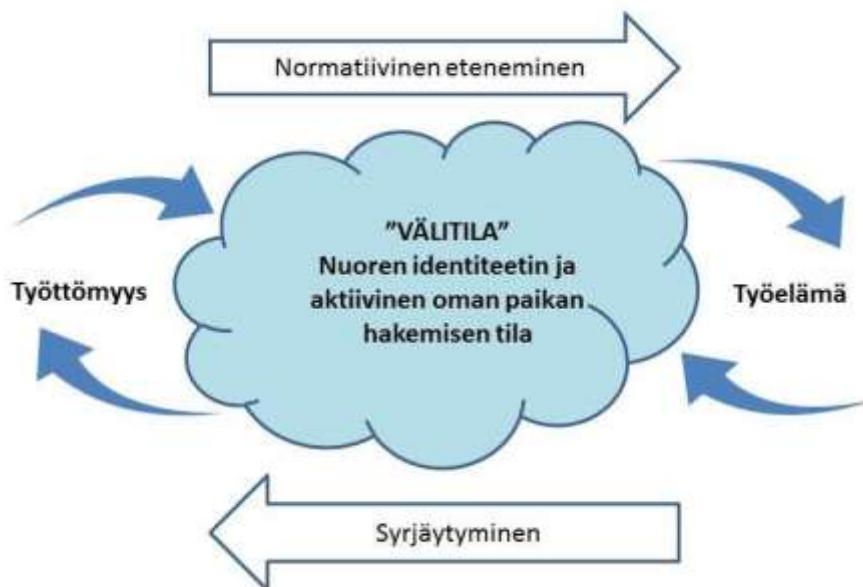
Jatkuvien muutosten, epävarmuuden ja pirstoutuneiden rakenteiden keskellä nuoren identiteettityön tekeminen on vaikeutunut. Työn ja opiskelun ulkopuolella oleva nuori voi tarvita oman sosiaalisen verkostonsa lisäksi sosiaalialan työntekijää oman identiteettityönsä ja myönteisen tulevaisuutensa rakentamisen tueksi (vrt. Giddens 1991: 143; Järvinen – Jahnukainen 2001: 136). Myös kansalaisjärjestöjen ja vapaaehtoistoiminnan mahdollisuudet tulisi muistaa. Työpaikkojen lisäksi harrastusmahdollisuudet ja muu mielekäs toiminta kohentaa nuoren itsetuntoa, edesauttaa identiteetin rakentumista ja ehkäisevät siten syrjäytymistä (Notkola ym. 2013: 194, 217). Kuntoutumisen perustavoite on asiakkaan fyysisen ja psyykkisen kuntoutumisen lisäksi yhteisöllinen ja sosiaalinen voimaantuminen, mikä vaatii pitkää ja luottamuksellista asiakastyösuhdetta (Karjalainen – Karjalainen 2010: 69–71). Heikkisen (2010: 151) mukaan nuoren oman elämäntarinan tuottaminen ja tarkastelu, jossa hajanaisuudesta muodostetaan eheämpi kokonaisuus, on identiteettityötä, joka voi lisätä tunnetta elämännhallinnasta.

Ihmisen identiteetti liittyy myös asiakkuuteen. Sen selvittäminen, kumpi oli ensin, käsitys itsestä työtä tekemättömänä vai työttömyys elämäntilanteena, vaatisi pitkittäistutkimusta. Identiteetin muuttumista voisi tarkastella pitkien asiakassuhteiden aikana. Kiintoisa selvityskohde olisi identiteetin ”kuntoutus”, eli miten nuoren käsitys itsestä on muuttunut kuntouttavan työtoiminnan jakson aikana. Kysymyksiä, joita työttömien nuorten kertomukset herättivät, olivat muun muassa pohdinnat siitä, ketä on pidettävä syrjäytyneenä, vaiko ei ketään. Mikä on yhteiskunnassamme työttömälle nuorelle ”oikein olemisen tapa”? Miten aktivoitua työhön, jota ei ole itselle tarjolla? Voiko olla aktiivinen työtön nuori, jos aktiivisuus ei suuntaudu yhteiskunnan odotusten suuntaisesti?

"Koska tota pajalla se on vaan ne duunit sattuu olee sitä mutta ne ohjaajat tietysti sitten kattoo miten sä kanssakäyt muiden ihmisten kanssa, mitkä on sun hyviä puolia ja mitkä on sun huonoja puolia. Ja jos sulla sit on joku suunnitelma mitä sä haluat tehdä niin sitte tuodaan sillai hellävaroen ilmi et mä huomasin et sul on tämmönen asia että mitä mieltä sä oot ja sit sanot mielipitees siihen... Just että itensä löytäminen on tosi vaikee nuorille. En mä menis sanomaan et mäkään niinku niin loppujen lopuks oon sillai täysikäsyteen tullessa ollu ihan satavarma yhtään mistään, että se on ollu sitte... se aikuistuminen pitää tulla sitte... se itensä löytäminen pitää tulla niinku omasta itestään se on sääli mutta pakko se on. Kukaan muu ei voi sulle sanoo millanen sun pitäis olla. Standardei on ja yhteiskuntaan pitäs kaikkien yrittää saada jotenkin niinku slaidattuu itensä mukaan. Mut tota... kaikki lähtee susta itestä loppujen lopuks. Se on tosi pelottava ajatus loppujen lopuks ja se on tosi möykkynen tie sitte." (M23b)

Aktivointipolitiikka ei ole vain nuorten työttömien elämäntilanteiden ja työllistymisen mahdollisuuksien politiikkaa vaan myös politiikkaa, jossa työstetään heidän identiteettiään työtä tekevinä – tai työelämän ulkopuolella olevina – kansalaisina (Kokkonen – Närhi – Matthies 2016: 42).

Tutkimuskysymyksiin vastaamisen lisäksi aineistosta nousi ”välitila” tärkeänä nuoren aktiivisen itsensä etsimisen ja identiteetin rakentamisen paikkana (kuvio 3). Koulutus- ja työputkessa normatiivisen etenemisen ja yhteiskunnan ulkopuolisuuden, syrjäytymisen välissä elävän nuoren voi nähdä aktiivisena omaa identiteettiään ja paikkaansa hakevana. Työtön nuori voi olla normatiivisen arvioinnin kohteena, kun ei ole täyttänyt yhteiskunnan instituutioiden ja kulttuurin arvoja ja normeja tai ihmisten odotuksia (Hall 1999: 266–267; Harrikari 2008: 211). Nuori rakentaa identiteettiään myös ihmisenä, ei vain työmarkkinakansalaisena. Tarinat voivat välittää normeja tai toimia niitä vastaan (Hänninen 2000: 50). Tässä opinnäytetyössä voi nähdä työttömien nuorten kertovan tarinaa, jossa työelämän ja työttömyyden välissä oleminen ei merkitse passiivista syrjäytymistä vaan aktiivista oman itsen, identiteetin ja yhteiskunnallisen paikan etsimistä. Voisiko ”välitila” olla työttömälle nuorelle oikeutettu, oikein olemisen paikka?

Kuvio 3. Välitila työttömän nuoren paikkana.

Sosiaalialan työntekijän näkökulmasta näen ns. välitilassa elävälle nuorelle oleellisena palveluprosessin merkityksen identiteetille. ”Välitila” on nuoren oman identiteettityön paikka ja työntekijän ammatillinen identiteettityö muun arviointi-, ohjaus-, hoito- tai neuvontatyön ohella, voi tukea tätä. Kun tietoinen identiteetin tarkastelu on osa ohjaustyötä nuoren kanssa, voi prosessi itsessään olla se, joka on nuoren identiteettiä vahvistava ja eheyttävä. Nuoren oman tarinan työstäminen ja ammatillinen identiteettityö voivat lisätä asiakkaan ymmärrystä itsestään, tilanteestaan ja toiminnastaan. Välitila on merkittävä työttömän nuoren tukemisen ja rinnalla kulkemisen paikka, jossa nuori tuottaa päähenkilönä tarinaansa tulevaisuuteen ja saa tukea oman reittinsä löytämiseen.

8.4 Leimaamaton asiakastyö ja itsemäärittelyoikeus

Syrjäytymisdiskurssi ja leimaavat identiteetit ovat sosiaalisen vallan muotoja, joiden voi nähdä vahvistavan omaa ”normaaliuden” identiteettiä. Instituutiot vaikuttavat ihmisten identiteetteihin ja niiden ylläpitämät diskurssit ja määritelmät tarjoavat osaltaan aineksia leimatun identiteetin rakentumiselle. Instituutiot kategorisoivat ihmisiä, kuten työttömiä nuoria, marginaaliin, mikä luo marginaalista identiteettiä. Tämä asettaa haasteen palveluiden leimaamattomuudelle ja puhetavalle, joka ei leimaa esimerkiksi työttömiä nuoria asiakkaina. Kun halutaan lisätä hyvinvointia ja välttää eriarvoisuutta, tulee huomiota kiinnittää kielteisten ja leimaavien kategorioiden purkamiseen. (Jokinen – Huttunen – Kulmala 2004: 10–13; Juhila 2004: 21–24; Kulmala 2006: 69–72; Perttula 2015: 83.)

Asiakastyössä pitäisi näkemykseni mukaan aktiivisesti poistaa esteitä, jotka saattavat estää, haitata tai hidastaa ihmisen voimaantumista, osallistumista tai aktivoitumista. Näitä esteitä voivat muodostaa asiakkaan kokemus identiteetin leimaamisesta (stigmatisoinnista), vääränlaisesta kategorisoinnista tai luokittelusta sekä tahaton passivointi. Käytetty ongelmakieli peilaa taustalla olevaa asennoitumista (Pohjola 2001: 200), joten onko nuoren ongelmana myös häntä kohdannut asenne? Sosiaalialan työn tulisi olla emansipaatiota tukevaa ja ammattilaisina meidän tulisi pohtia käyttämäämme kieltä, sen valtaa ja vaikutuksia.

Kenet kohtaan, kun kohtaan työttömän nuoren? Mikä ero on, kun kohdataan palvelujärjestelmän asiakas tai kun kohdataan nuori yksilönä? Onko työn ja opiskelun ulkopuolella oleva nuori hetkellisesti joutilas, nuoruuden tärkeää identiteetin rakennusvaihetta elävä, itsessään jo arvokas yksilö vai syrjäytyneet potentiaalinen sosiaalipummi, jonka olisi lunastettava arvonsa normeja ja järjestelmiä mukaillen? Onko nuori ensisijaisesti tuleva työntekijä, joka koulutetaan työmarkkinoiden ehdoilla ja jonka arvo määrittyy suhteessa aikuisten muodostamaan vallan keskukseen ja yhteiskunnalliseen hyötyyn nähden? Miten olla samaan aikaan sekä aktiivinen, työtön työnhakija ja ”hyvä” asiakas, suhteessa instituutioon, jolla on valtaa kategorisoida sekä sanktioin ja kannustimin ohjata toimintaa? Miten nuori tulee määritellyksi ongelmalähtöisessä (vrt. aktivointisanasto) tai voimavarakeskeisessä kategoriassa? Asiakkuuksien kannalta kiinnostava tutkimusaihe olisi, miten sosiaali- ja terveysalan työntekijät määrittelisivät oman asiakas-kuntansa; keitä tai millaisia asiakkaita sinulla on?

Asiakkaan näkökulmasta sosiaalityön vaikutus on konkreettisiin tarpeisiin vastaamista eli sosiaaliasioiden hoitamista, vuorovaikutuksen kautta saatuja kokemuksia eli sosiaalista kanssakäymistä sekä kohtaamisten seurauksena tapahtuvia asioita ja muutoksia (Kulmala 2006: 140; Juhila 2006: 11). Vaikka sosiaalialan työn tehtävänä on osaltaan edistää nuorten siirtymistä vastuulliseen aikuisuuteen ja työelämään, normatiivisten mallien suuntaan, on kehittyvälle nuorelle vaatimus tehokkaasta ja nopeasta etenemisestä kehittyvälle osin paradoksaalinen (Lämsä 2009: 157; Perttula 2015: 98). Asiakassuhteen vuorovaikutuksella on identiteetille merkitystä. Nuoren ja työntekijän kohtaamisessa on mahdollista konstruoida uudenlaisia identiteettejä.

Sosiaalialan etiikassa keskeisiä ovat asiakkaan kunnioittaminen ja itsemääräämisoikeuden toteutuminen ja vahvistaminen, joka voimaantumisen ohella on merkittävä asiakkaan aseman muutoksessa (Kaseva 2011: 41–45; Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992; Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000). Yhtenä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ylläpitämisenä ja vahvistamisena, joka sosiaalialan ammattilaisen tehtävänä on, näen oikeuden omaan identiteettiin, sen määrittelyyn ja toteuttamiseen. Itseä määrittellen myös, jotta vältettäisiin toiseutta. Myönteisenä itsemäärittelynä aineistossa näkyi oman tavallisuuden korostaminen, tavallistaminen sekä vastapuheena itsensä sanottaminen irti esimerkiksi syrjäytyneen ja sosiaalipummin kategorioista. Nuoren, joka ei tiedä, kuka hän on, voi nähdä itsestään syrjäytyneenä. Syrjäytettynä näen nuoren, jota työntekijä ei kohtaa omana itsenään. Kategorisoinnin sijaan ihmiselle on annettava itsemäärittelyoikeus, tila omille määritelmille itsestään (Jämsä 2008: 31). Koska ihmisen identiteettiä ei voi tietää toisen puolesta, ammatillisuuteen kuuluu yksilön itsemäärittelyn tai määrittelemättömyyden kunnioittaminen.

Nuorella on tarve kertoa tarinansa myös, jotta häntä ymmärrettäisiin ja osattaisiin kohdata ja tukea oikein. Vailla työtä olevan nuoren asiakkaan kohtaamisessa on merkittävää, ettei häntä objektoida työttömäksi tai passiiviseksi syrjäytyneeksi. Voiko palveluiden voimakas eriytyminen saada aikaan sen, ettei ihminen hakeudu palveluun? Jos palvelut olisivat kokonaisvaltaisia, ne eivät edellyttäisi asiakkaalta kapea-alaista itsemäärittelyä yksittäisellä elämän osa-alueella. Palveluissa tulisi huomioida yksilön mahdollisuudet tulla oman elämänsä subjektiksi, joka kykenee räätälöimään palveluitaan sen sijaan, että pyrkisi sopeuttamaan omat tarpeensa järjestelmän asettamiin kehyksiin (Kaseva 2011: 45). Asiakkaan oman asiantuntijuuden sekä itsemääräämisoikeuden ja autonomian kunnioittaminen kuuluvat sosiaalialan eettisesti kestävään työhön.

8.5 Kehittäminen ja kehittyminen työelämässä

Työttömän nuoren identiteetin nostaminen esille ja keskusteluun on jo itsessään ollut merkittävää työelämän kehittymisen ja asiakastyön tekemisen näkökulmasta. Moniammatillisessa tiimissä asiakastyötä saman kohderyhmän parissa tekeville sekä monialaisesti nuorten parissa toimiville nuorten identiteetikysymysten huomioiminen on antanut yhden näkökulman siihen, mikä työssä on yhteistä ja nuoren kannalta merkittävää. Koska identiteetin käsitettä käytetään sekä sosiaali- että terveysalalla, se on tarjonnut hyvän alustan diskursseja lähentävälle vuoropuhelulle, yhteisen kielen ja ymmärryksen kehittymiselle. Pärnän (2012: 40–47) mukaan rajatyö ja rajojen ylittäminen ovat moniammatillisen yhteistyön, postmodernin professionaalisuuden ilmentymän, ytimessä. Monialaisesta keskustelusta nousseita kysymyksiä on käsitelty ja prosessin myötä on keskusteluun noussut uusia oivalluksia ja kysymyksiä. Opinnäytetyön voi nähdä emansipatorisena, sillä se on tuottanut työelämään uusia ideoita, näkökulmia ja ajattelutapoja sekä auttanut luomaan eri ammattialojen kesken yhteistä näkemystä käsitteistä ja ilmiöistä (Vilkkä 2005: 14, 34, 37; vrt. Isoherranen 2012: 19).

Opinnäytetyö on ajankohtainen ja saatu tieto on sovellettavissa sekä moniammatillisen Nuorten palvelupiste Nupin että Hyvinkään-Riihimäen ammattikoulutussäätiön työssä. Tietoa voi hyödyntää muussakin nuorten auttamistyössä ja hyvinvoinnin edistämisessä, kuten moniammatillisena yhteistyönä toteuttavassa sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnassa. Matalan kynnyksen palveluiden asiakkaiden ja heidän elämäntilanteidensa kohtaamisessa korostuvat kokonaisvaltaisuus ja työntekijöiden kyky hahmottaa ammatillisuus laaja-alaisesti (Pärnä 2012: 19–20). Opinnäytetyö on lisännyt ymmärrystä leimaamattoman asiakastyön merkitykselle Nupissa ja vahvistanut ajatusta siitä, että aikuisuuden kynnyksellä olevat nuoret tarvitsevat matalakynnyksisiä palveluita.

Opinnäytetyö on vahvistanut Nuorten palvelupisteen kokonaisvaltaisen työtteen merkitystä ja kehittänyt identiteetikysymysten huomioon ottamista sen osana. Opinnäytetyön myötä on lisäksi asiakasymmärrys lisääntynyt. Opinnäytetyön työelämään soveltamisen kannalta on merkityksellistä, että työskentelen itse kohdejoukon nuorten parissa. Asiantuntijuus syntyy ammattilaisten keskinäisessä, moniammatillisessa kontekstissa sekä ammattilaisten ja asiakkaiden välisissä suhteissa (Pärnä 2012: 47, 217–218). Asiantuntijuus ei kuitenkaan liity vain tiedon lisäämiseen. Työntekijänkin on opittava elämään epätietoisuudessa, epävarmuudessa ja ”ei-tietämisessä” ilman valmiita vastauksia. Perttulan (2015: 91) mukaan epätieto, eli tieto siitä, ettei tiedä, voitaisiin

paradoksaalisesti nähdä yhtenä tietämisen muotona, joka perustuu arjen epävarmuuden tunnistamiseen ja sen merkityksen tunnustamiseen.

Itselleni tekijänä opinnäytetyöprosessi on ollut tilaisuus ammatillisen asiantuntijuuden syventämiseen. Saavutin tavoitteeni kehittyä laadukkaan ja kokonaisvaltaisen asiakastyön tekijänä. Tutkiva ja kehittävä ote ammatillisen työn osana seuraa mukana jatkossa. Työn tekeminen on ollut keino itsensä ja toisen ihmisen ymmärtämisen lisäämiseen sekä oman ymmärtämisensä rajojen tunnistamiseen ja tunnustamiseen (Granfelt 2004: 151). Jaettuihin kokemuksiin eläytymisen ja kosketetuksi tulemisen kautta olen syventänyt ammatillista empatiaani ihmisiä kohtaan (vrt. Granfelt 1998: 23–24), minkä näen voimavarana. Sisäisen ja ulkoisen maailman ristiriitaisuudet ja paradoksit ovat tulleet tutuiksi. Minulle marginaalissa elävät nuoret ovat tarjonneet paikan viereltään parvekkeella, josta käsin olen saanut tarkastella näkymiä ja keskusta myös kriittisesti.

Goffmanin (1963: 19–20) ”sympaattiset toiset” elivät lähellä stigmatisoituja ihmisiä, ”samanlaisia toisia”, vaikka lukeutuivat normaaleiksi kutsutuiksi. Sympaattisiksi toisiksi heidät teki pääsy leimattujen ihmisten elämään ja siten mahdollisuus osin yhteisten kokemusten jakamiseen. Toivoisin itse ammattilaisena, että nuori luokittelisi minut ”empaattinen toinen” kategoriaan, jossa olisi mahdollista kokea yhteistä ymmärrystä. Oman ammatillisen kasvun kautta työelämän kehittyminen on merkittävää. Viisautena näen voimavarojen keskittämisen siihen, mihin itse pystyn vaikuttamaan. Minulla on valta muuttaa omaa ajatteluani, asennettani, toimintaani ja tapojani kohdata asiakas.

Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevat työttömät nuoret voivat olla toivottomia tapauksia tai tulevaisuuden toivoja riippuen tarkastelunäkökulmasta. Ongelmakeskeisyydestä voimavarakeskeiseen ajattelu- ja puhetapaan siirtymistä sosiaali- ja terveysalan työssä on tarpeen edelleen korostaa. Hyvinvointi ei tarkoita vain pahoinvoinnin poistamista tai puutteen puuttumista (Uusitalo-Malmivaara 2014: 541–555). Onko kulttuurissamme, politiikassa, mediassa ja arkikielessämme tilaa myönteisille kuvauksille? Hallin (1999: 214–217) mukaan käytetyt kielteiset kuvaukset voidaan korvata myönteisillä kuvilla, mikä perustuu erilaisuuden hyväksyntään – tai itse asiassa sen ylistämiseen.

Lähteet

Aalberg, Veikko – Siimes, Martti A. 2007. Lapsesta aikuiseksi. Nuoren kypsyminen naiseksi tai mieheksi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo.

Aaltonen, Tarja – Leimumäki, Anna 2010. Kokemus ja kerronnallisuus. Kaksi luentaa. Teoksessa Ruusu vuori, Johanna – Nikander, Pirjo – Hyvärinen, Matti (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. 119–152.

Aapola, Sinikka 2005. Aikuistumisen oikopolkuja? Koulutusreitit ja aikuistumisen ulottuvuudet nuorten elämässä. Teoksessa Aapola, Sinikka – Ketokivi, Kaisa (toim.) Polkuja ja poikkeamia – aikuisuutta etsimässä. Julkaisuja 56. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. 254–283.

Aapola-Kari, Sinikka 2006. Nuoret sankarit ja sankarittaret? Menestyneet nuoret median valokiellassa. Teoksessa Wilska, Terhi-Anna – Lähteenmaa, Jaana (toim.) Kultainen nuoruus. Kurkistuksia nuorten hyvinvointiin ja sen tutkimiseen. Verkkojulkaisusarja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. 7–27.

Ahola, Sakari – Galli, Loretta 2010. Nuorten koulupudokkaiden ja heidän ohjaajiensa syrjäytymispuheen ulottuvuudet. Teoksessa Anttila, Anu-Hanna – Kuussaari, Kristiina – Puhakka, Tiina (toim.) Ohipuhuttu nuoruus. Nuorten elinolot -vuosikirja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Valtion Nuorisoasiain neuvottelukunta. 132–143.

Ala-Kauhaluoma, Mika 2005. Keppiä ja porkkanaa. Voidaanko aktivoinnilla vaikuttaa työttömien työllistymiseen ja hyvinvointiin? Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005):1, 42–53.

Ala-Kauhaluoma, Mika – Keskitalo Elsa – Lindqvist, Tuija – Parpo, Antti 2004. Työttömien aktivointi. Kuntouttava työtoiminta -lain sisältö ja vaikuttavuus. Lain arviointitutkimuksen loppuraportti. Tutkimuksia nro. 141. Helsinki: Stakes.

Almqvist, Fredrik 2004. Ihmisen elämänkaarit. Teoksessa Moilanen, Irma – Räsänen, Eila – Tamminen, Tuula – Almqvist, Fredrik – Piha, Jorma – Kumpulainen, Kirsti (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. 3.painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 117–126.

Arnett, Jeffrey Jensen 2004. Emerging adulthood: the winding road from the late teens through the twenties. Oxford: Oxford University Press.

Bauman, Zygmunt 1997. Sosiologinen ajattelu. (Thinking sociologically: An introduction for everyone, 1990.) suom. Vainonen, Jyrki. Tampere: Vastapaino.

Bauman, Zygmunt 2001. The Individualized Society. Cambridge: Polity Press.

Becker, Howard S. 1963. Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance. New York & London: The Free Press.

Björklund, Liisa – Hallamaa, Jaana 2013. Miten kannustaa ihmisiä työmarkkinoille eettisesti ja kestävästi? Teoksessa Karjalainen, Vappu – Keskitalo, Elsa (toim.) Kaikki

työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Teema 18. Tampere. 150–172.

Blos Peter 1962. On adolescence. New York: The Free Press.

Cacciatore, Raisa 2009. Kapinakirja. Aggressiokasvattajan käsikirja – koululaisesta aikuiseksi. Toim. Hurme, Vuokko – Lehtikangas, Maija. Helsinki: Väestöliitto.

Calderón, Fernando 2013. Inhimillisen kehityksen uudelleenarviointia. Castells, Manuel – Himanen, Pekka (toim.) Kestävän kasvun malli. Globaali näkökulma. Valtioneuvoston kanslian julkaisu 22/2013. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. 241-278.

Erikson, Erik H. 1982. Lapsuus ja yhteiskunta. Suom. Huttunen, Esko. Jyväskylä: Gummerus.

Erikson, Erik H. 1968. Identity: Youth and crisis. New York: W. W. Norton Company.

Eronen, Tuija 2009. Häpeän säätely ja suhteissa olo. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.): Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 193–210.

Eskola, Jari – Suoranta, Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos (1.p. 1998). Tampere: Vastapaino.

Fadjukoff Päivi 2007. Identity formation in adulthood. Studies in education, psychology and social research, 319. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Giddens, Anthony 1991. Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge: Polity Press.

Goffman, Erving 1963. Uud. p.1986. Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity. New York: Simon & Schuster Inc.

Goffman, Erving 1971. Arkielämän roolit. Oikeille jäljille rooliviidakossa. suom. Puranen, Erkki. Porvoo ja Helsinki: WS.

Granfelt, Riitta 1998. Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Granfelt, Riitta 2004. Hetkeksi jaetut maailmat? Kokemuksia vankilasta ja tuetun asumisen yhteisöstä. Janus 12 (2). 134–154.

Hacking, Ian 2009. Mitä sosiaalinen konstruktionismi on? suom. Koskinen, Inkeri. Tampere: Vastapaino.

Hall, Stuart 1999. Identiteetti. suom. ja toim. Lehtonen, Mikko – Herkman, Juha. Tampere: Vastapaino.

Harrikari, Timo. 2008. Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Julkaisuja 87. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Heikkinen, Hannu L. T. 2010. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, Juhani – Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 143–159.

HE111/2016. Hallituksen esitys eduskunnalle nuorisolaiksi 29.6.2016. Eduskunta. www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_111+2016.aspx . Luettu 8.9.2016.

Helne, Tuula 2000. Syrjäytymisen kohteeseen ei pidä sulkeutua: Serge Paugamin haastattelu. *Janus* 8 (2000): 3. 281–292.

Helne, Tuula 2002. Syrjäytymisen yhteiskunta. *Tutkimuksia* 123. Helsinki: Stakes.

Helne, Tuula – Hirvilampi, Tuuli – Laatu, Markku 2012: Sosiaalipolitiikka rajallisella maapallolla. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Helve, Helena 2002. Arvot, muutos ja nuoret. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 2009. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hoikkala, Tommi – Paju, Petri 2008. Entä nuoremmat sukupolvet? Sukupolvitutkimus ja nuorisopolitiikka. Teoksessa Purhonen, Semi – Hoikkala, Tommi – Roos, J. P. (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*. Helsinki: Gaudeamus. 270–294.

Hyväri, Susanna 2001. Vallattomuudesta vastuuseen: kokemuksen politiikan sankaritapauksia. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 3/2001. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Hyvärinen, Matti 2006. Kerronnallinen tutkimus. Julkaistu kotisivulla. www.hyvarinen.info

Hyvärinen, Matti 2010. Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna – Nikander, Pirjo – Hyvärinen, Matti (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino. 90–118.

Hänninen, Kaija 2014. Työpajanuorten kokemus ja unelma työelämästä. Teoksessa Gissler, Mika – Kekkonen, Marjatta – Känkänen, Päivi – Muranen, Päivi – Wrede-Jäntti, Matilda (toim.) *Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot -vuosikirja 2014*. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. 122–133.

Hänninen, Vilma 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. *Acta Universitatis Tamperensis* 696. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hänninen, Vilma 2000. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. *Acta Universitatis Tamperensis* 696. Tampere yliopisto. 5. painos. Saatavissa: <http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/pdf/suoj/HanninenSisainen.pdf>

Hänninen, Vilma 2003. Toimiva ihminen. Tekojen psykologian, eksistentiaalisen psykologian ja marxilaisen toiminnan teorian filosofisten lähtökohtien vertailua. 3 painos. *Tutkimuksia A:17*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hänninen, Sakari – Karjalainen, Vappu 2012. Työttömien ja vaikeassa asemassa olevien terveyden ja toimintakykyyn vaikuttaminen. Teoksessa Hänninen, Sakari – Junnila, Maijaliisa (toim.) *Vaikuttavatko politiikkatoimet? Sosiaali- ja terveydenhuolto vaikuttavuusarvioinnin kohteena*. Tampere: THL - Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. 77–84.

Isoherranen, Kaarina 2012. Uhka vai mahdollisuus – moniammatillista yhteistyötä kehittämässä. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Jokinen, Arja – Huttunen, Laura – Kulmala, Anna 2004. Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Jokinen, Arja – Huttunen, Laura – Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta - Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus. 9–19.

Juhila, Kirsi 2004. Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Jokinen, Arja – Huttunen, Laura – Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus. 20–32.

Juhila, Kirsi 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Juhila Kirsi 2008. Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino. 48–81.

Julkunen, Raija 2008. Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosesseista. Tampere: Vastapaino.

Juppi, Pirita 2011. Pahoinvoivia uhreja, turvallisuusuhkia ja taloudellisia taakkoja. Nuorten syrjäytymisen tulkintakehykset suomalaisessa uutismediassa. Janus vol. 19 (1) 2011. 200–220.

Jyrkämä, Jyrki 1986. Nuoret sivuraiteelle? Nuorisosta, syrjäytymisestä, yhteiskunnasta. Teoksessa Mikkola, Armi (toim.) Suomalaista nuorisotutkimusta. Tutkijoiden puheenvuoroja. Tutkimuksia ja selvityksiä 1/86. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen keskus. 37–58.

Jämsä, Juha 2008. Suomalaiset sateenkaariperheet. Teoksessa Juha Jämsä (toim.) Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. Juva: WS Bookwell Oy. 26–47.

Järvinen, Tero – Jahnukainen, Markku 2001. Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa Suutari, Minna (toim.) Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Julkaisuja 20. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. 125–151.

Kallio, Kirsi Pauliina – Stenvall, Elina – Bäcklund, Pia – Häkli, Jouni 2013. Arjen osallisuuden tukeminen syrjäytymisen ehkäisemisen välineenä. Teoksessa Reivinen, Jukka – Vähäkylä, Leena (toim.) Ketä kiinnostaa. Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus. 69–87.

Kaltiala-Heino, Riittakerttu – Poutainen, Outi – Välimäki, Maritta 2011. Sairauden häpeällinen leima. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 2011;117(6):563–570.

Kananoja, Jouko 2002. Sosiaalisten normien taloudellinen merkitys. Esimerkkeinä syrjäytyminen ja päivähoido. Teoksessa Ruuskanen, Petri (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. Jyväskylä: PS-kustannus. 181–199.

Kannasoja, Sirpa 2013. Nuorten sosiaalinen toimintakyky. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Karjalainen, Pekka 2010. Nuorisososiaalityö. Teoksessa Kananoja, Aulikki – Lähteinen, Martti – Marjamäki, Pirjo (toim.) Sosiaalityön käsikirja. 2. uudistettu painos. Helsinki: Tietosanoma. 192–196.

Karjalainen, Vappu 2008. Aktiivinen sosiaalipolitiikka ja työhön kuntoutuminen. Teoksessa Karjalainen, Vappu – Saikku, Peppi – Pasuri, Auvo – Seppälä, Anja (toim.) Mitä on aktiivinen sosiaalipolitiikka kunnassa? Näköalapaikkana työvoiman palvelukeskukset. Raportteja 20/2008. Helsinki: Stakes. 12–16.

Karjalainen, Pekka – Blomgren, Sanna 2004. Oikorata vai mutkatie? Sosiaalista kuntoutusta ja työelämäpolkuja nuorille. FinSoc Arviointiraportteja 2/2004. Helsinki: Stakes.

Karjalainen, Jarno – Karjalainen, Vappu 2010. Kuntouttava työtoiminta – aktiivista sosiaalipolitiikkaa vai työllisyyspolitiikkaa? Empiirinen tutkimus pääkaupunkiseudulta. Raportti 38/2010. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Karjalainen, Vappu – Saikku, Peppi 2008. Aktiivisen sosiaalipolitiikan näkymiä – Johtopäätöksiä. Teoksessa Karjalainen, Vappu – Saikku, Peppi – Pasuri, Auvo – Seppälä, Anja (toim.) Mitä on aktiivinen sosiaalipolitiikka kunnassa? Näköalapaikkana työvoiman palvelukeskukset. Raportteja 20/2008. Helsinki: Stakes. 73–75.

Karjalainen, Vappu 2013a. Työttömän palvelujärjestelmän aktivoituminen. Teoksessa Karjalainen, Vappu – Keskitalo, Elsa (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa. Teema 18. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 99–119.

Karjalainen, Vappu 2013b. Aktiivipolitiikan ajankohtaisuus. Teoksessa Karjalainen, Vappu – Keskitalo, Elsa (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa. Teema 18. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 207-224.

Kaseva, Kaisa 2011. Asiakkaan asema, itsemäärääminen ja vaikutusmahdollisuudet sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisessä – integroitu kirjallisuuskatsaus. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011:16. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Keskitalo, Elsa 2008. Balancing Social Citizenship and New Paternalism. Finnish activation policy and street-level practice in a comparative perspective. Research Report 177. Helsinki: Stakes.

Kiilakoski, Tomi 2007. Johdanto: Lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa Kiilakoski, Tomi – Gretscher, Anu (toim.) Lasten ja nuorten kunta. Julkaisuja 77. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. 8-19.

Kinnunen, Pirjo 2011. Nuoruudesta kohti aikuisuutta. Varhaisaikuisen mielenterveys ja siihen yhteydessä olevat ennakoivat tekijät. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kojo, Marjaana 2010. Laajentunut nykyisyys: nuorten työhön suuntautuminen työn marginaalissa. Nuorisotutkimus 28 (2). Helsinki: Nuorisotutkimusseura. 23–35.

Kojo, Marjaana 2012. Pause päällä. Työn ja koulutuksen ulkopuoliset jaksot nuorten elämänculussa. Janus vol. 20 (2) 2012. 94–110.

Kokkonen, Tuomo – Närhi, Kati – Matthies, Aila-Leena 2016. Miksi lahjani ei kelpaa? Näkökulmia työelämän ulkopuolella olevien nuorten miesten käsityksiin työelämään

osallistumisesta. Nuorisotutkimus 34 (2), 35–49. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto. 35–49.

Komonen, Katja 2001. Työn moraalista koulutuksen moraaliin. Teoksessa Kuure, Tapio (toim.) Aikuistumisen pullonkaulat. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto – Nuorisoasiain neuvottelukunta - Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. 70–85.

Korkeila, Jyrki 2011. Mitä häpeäleima on? Teoksessa Korkeila, Jyrki – Joutsenniemi, Kaisla – Sailas, Eila – Oksanen, Jorma (toim.) Irti häpeäleimasta. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 20–31.

Korkiamäki, Riikka 2013. Kaveria ei jätetä! Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuhteissa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 137. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kotiranta, Tuija 2008. Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kulmala, Anna 2004. Toiset identiteettiä rakentamassa. Yhteiskuntapolitiikka 69/2004, 231–241.

Kulmala, Anna 2006. Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. Acta universitatis Tamperensis 1148. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kuorikoski, Jaakko – Pöyhönen, Samuli 2009. Ihmistieteelliset luokitukset ja sosiaaliset takaisinkytkentämekanismit. Tiede & edistys 34 (2009): 4. 7-17.

Kuronen, Ilpo 2010. Peruskoulusta elämäkouluun. Ammatillisesta koulutuksesta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten aikuisten tarinoita peruskoulusuhteesta ja elämänkoulusta peruskoulun jälkeen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kuusela, Pekka 2002. Sosiaalipsykologian maailmahypoteesit. Tieteenalan historia ja sosiaalisen konstruktionismin muodot. Kuopio: UNIpress.

Kuusela, Pekka 2006. Realismi ja sosiaalisen identiteetin episteeminen status. Teoksessa Pertti Rautio, Pertti – Saastamoinen, Mikko (toim.) Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma. Tampere: Tampere University Press. 34–54.

Laki julkisesta työvoimapalvelusta 1295/2002. Annettu Helsingissä 30.12.2002.

Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 916/2012. Annettu Helsingissä 28.12.2012.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001. Annettu Helsingissä 2.3.2001.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain muuttamisesta 1372/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014.

Laki nuorisolain muuttamisesta 693/2010. Annettu Helsingissä 20.8.2010.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992. Annettu Helsingissä 17.8.1992.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000. Annettu Helsingissä 22.9.2000.

Laki toimeentulotuesta 1412/1997. Annettu Helsingissä 30.12.1997.

Lain työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta 1369/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014.

Lastensuojelulaki 417/2007/. Annettu Helsingissä 13.4.2007.

Lieblich, Amia – Tuval-Mashiach, Rivka – Zilber, Tamar 1998. Narrative research. Reading, analysis and interpretation. California: Sage.

Lindberg, Päivi – Valve, Tuomi – Suurpää, Leena 2014. Esipuhe. Teoksessa Gissler, Mika – Kekkonen, Marjatta – Känkänen, Päivi – Muranen, Päivi – Wrede-Jäntti, Matilda (toim.) Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot -vuosikirja 2014. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 3–6.

Lindqvist, Tuija – Oksala, Ilkka – Pihlman, Marja-Riitta (toim.) 2001. Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen oppaaita, 2001:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.

Lähteenmaa, Jaana 2010. Nuoret työttömät ja taistelu toimijuudesta. Työpoliittinen aikakauskirja 4/2010. 51–63. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Lämsä, Anna-Liisa 2009. Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Oulun yliopisto. Oulu: Oulu University Press.

Mahlakaarto, Salme 2010. Subjektiksi työssä. Identiteettiä rakentamassa voimaantumisen kehitysohjelmassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Maunu, Antti 2014. Yöllä yhdessä. Yökerhot, biletyt ja suomalainen sosiaalisuus. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Mead, George Herbert 1934. Mind, self and society. From a standpoint of a social behaviorist. Chicago: University of Chicago Press.

Metsämuuronen, Jari 2003. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 2. uudistettu painos. Helsinki: International Methelp Ky.

Metteri, Anna 2012. Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö. Acta Universitatis Tamperensis 1778. Tampere: Tampereen yliopisto.

Muuri, Anu 2008. Sosiaalipalveluja kaikille ja kaiken ikää? Tutkimus suomalaisten mielipiteistä ja kokemuksista sosiaalipalveluista sekä niiden suhteesta legitimitettiin. Tutkimuksia 178. Helsinki: Stakes.

Myrskylä, Pekka 2011. Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys. 12/2011. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Myrskylä, Pekka 2012. Hukassa. Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? EVA analyysi. No 19. Saatavissa: <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf>. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta.

Niemelä, Jorma 1999. Usko, hoito ja toipuminen. Tutkimus kääntymyksestä ja kristillisestä päihdehoidosta. Jyväskylä.

Niemelä, Jorma 2002a. Identiteettityö, sosiaalinen pääoma ja marginaalista murtautuminen. Teoksessa Ruuskanen, Petri (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. Jyväskylä: PS-kustannus. 76–93.

Niemelä, Jorma 2002b. Päihdeongelman, identiteetin vai syrjäytymisen hoitamista? Teoksessa Heinonen, Jarmo (toim.) Turmiolan Tommi. Mietteitä alkoholi- ja huumeutkimuksesta. Helsinki: Alkoholi- ja huumeutkijain seura. 63–73.

Notkola Veijo – Pitkänen Sari – Tuusa Matti 2013. Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia? Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2013. Tarkastusvaliokunta. Eduskunta.

Nuorisolaki 72/2006. Annettu Helsingissä 27.1.2006.

Nuorisotakuu n.d. Työ- ja elinkeinoministeriö. www.nuorisotakuu.fi. Luettu 17.1.2015.

Nuppi 2015. Riihimäen kaupunki. www.riihimaki.fi/nuppi. Luettu 18.1.2015.

Paju, Petri – Vehviläinen, Jukka 2001. Valtavirran tuolla puolen. Nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen kitkat 1990-luvulla. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Perttula, Rauno 2015. Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Pohjola, Anneli 2001. Nuorten myyttinen ongelmallisuus. Teoksessa Suutari, Minna (toim.) Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 20. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. 187–204.

Polkinghorne, Donald E. 1995. Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa Hatch J. Amos – Wisniewski, Richard (toim.) Life history and narrative. London: Falmer Press. 5-25.

Päivärinta, Tuija 1997. Minä, työtön nuori. Teoksessa Helve, Helena – Lähteenmaa, Jaana - Päivärinta, Tuija – Päällysaho, Katja – Saarikoski, Helena – Virtanen, Petri. Nuorten elämänpolkuja lama-Suomessa. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. 13–55.

Pärnä, Katariina 2012. Kehittävä moniammatillinen yhteistyö prosessina. Lapsiperheiden varhaisen tukemisen mahdollisuudet. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 341. Turku: Uniprint Oy.

Pöyhönen, Samuli 2013. Chasing Phenomena : Studies on classification and conceptual change in the social and behavioral sciences. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Pöysä, Jyrki 2010. Asemointinäkökulma haastattelujen kerronnallisuuden tarkastelussa. Teoksessa Ruusuvaara, Johanna – Nikander, Pirjo – Hyvärinen, Matti (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. 153–179.

Raatikainen, Eija 2011. Luottamus koulussa – Tutkimus yhdeksännen luokan oppilaiden luottamus- ja epäluottamuskertomuksista ja niiden merkityksestä oppilaiden kouluarjessa. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Raitakari, Suvi – Virokannas, Elina 2009. Yhteisiä teemoja etsimässä. Teoksessa Suvi Raitakari, Suvi – Virokannas, Elina 2009. Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Pu-

heenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Julkaisuja 96. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. 5–18.

Rantanen, Päivi 2004. Nuoruusikä. Teoksessa Irma Moilanen, Irma – Räsänen, Eila – Tamminen, Tuula – Almqvist, Fredrik – Piha, Jorma – Kumpulainen, Kirsti (toim.). Lasten- ja nuorisopsykiatria. 3.painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 46–49.

Raunio, Kyösti 2006. Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Raunio, Kyösti 2009. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Rautio, Pertti 2006. Historiallista johdattelua minä- ja identiteettitutkimukseen. Teoksessa Rautio, Pertti – Saastamoinen, Mikko (toim.) 2006. Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma. Tampere: Tampere University Press. 9–20.

Riitaoja, Anna-Leena 2013: Toiseuksien rakentuminen koulussa. Tutkimus opetus-suunnitelmista ja kahden helsinkiläisen alakoulun arjesta. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 346. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Ruusuvuori, Johanna 2010. Litteroijan muistilista. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna – Nikander, Pirjo – Hyvärinen, Matti (toim). Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. 424–431.

Ruusuvuori, Johanna – Nikander, Pirjo – Hyvärinen, Matti 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna – Nikander, Pirjo – Hyvärinen, Matti (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. 9-36.

Räikkä, Juha 2009. Alaston häpeä. Synsygus 4/2009:18–20.

Saarenmaa, Kaisa – Saari, Katja – Virtanen, Vesa 2010. Opiskelijatutkimus 2010. Korkeakouluopiskelijoiden toimeentulo ja opiskelu. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:18. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Saastamoinen, Mikko 2001. Elämänkaari, elämäkerta ja muistelemine. Teoksessa Kuusela, Pekka – Saastamoinen, Mikko (toim.) Ruumis, minä ja yhteisö. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulma. Kuopio: Kuopion yliopisto.135-162.

Saastamoinen, Mikko 2006a. Yksilö, riskitietoisuus ja psykokulttuuri. Teoksessa Rautio, Pertti – Saastamoinen, Mikko (toim.) Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma. Tampere: Tampere University Press. 136–167.

Saastamoinen, Mikko 2006b. Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteina. Teoksessa Pertti Rautio, Pertti – Saastamoinen, Mikko (toim.) Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma. Tampere: Tampere University Press. 170–180.

Salasuo, Mikko 2007. Atomisoitunut sukupolvi. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2007:7.

Siltala, Juha 2004. Työelämän huonontumisen lyhyt historia: muutokset hyvinvointivaltiodien ajasta globaaliin hyperkilpailuun. Helsinki: Otava.

Sipilä, Jorma 1985. Sosiaalipolitiikan tulevaisuus. Helsinki: Tammi.

Squire, Corinne 2008. Experience-centered and culturally oriented approaches to narrative. Teoksessa Andrews, Molly – Squire, Corinne – Tamboukou, Maria (ed.) *Doing Narrative Research*. London: Sage. 41–63.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014.

Suurpää, Leena (toim.) 2009. Nuoria koskeva syrjäytymistieto. Avauksia tietämisen politiikkaan. Verkkojulkaisuja 27. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Saatavissa: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/syrjaytymistieto.pdf>

Suutari, Minna 2001. Tasapainoilua sosiaalisissa verkostoissa työmarkkinoiden marginaalissa. Teoksessa Suutari, Minna (toim.) *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 20. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. 153–186.

Suutari, Minna 2002. Nuorten sosiaaliset verkostot palkkatyön marginaalissa. Julkaisuja 26. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.

Taira, Teemu 2006. Työkulttuurin arvomuutos työttömien kerronnassa. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1097*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Talentia 2012. *Arki, arvot, elämä, etiikka – Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet*. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta.

Terveystieteidenhuoltolaki 1326/2010. Annettu Helsingissä 30.12.2010.

Tikkanen, Kaija 2012. 15–20-vuotiaiden nuorten toivo, sen ylläpitäminen ja vahvistaminen. Tampereen yliopisto. Tampere: Tampere University Press.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uud. p. Helsinki: Tammi.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 10. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Uusitalo-Malmivaara, Lotta 2014. Happiness Decreases during Early Adolescence—A Study on 12- and 15-Year-Old Finnish Students. *Psychology*, 2014, 5. 541–555.

Valtioneuvoston kanslia 2015. *Ratkaisujen Suomi*. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015.

Viljanen, Valtteri 2011. Häpeän filosofiasta. Teoksessa Korkeila, Jyrki – Joutsenniemi, Kaisla – Sailas, Eila – Oksanen, Jorma (toim.) *Irti häpeäleistä*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 64–72.

Vilka, Hanna 2005. *Tutki ja kehitä*. Helsinki: Tammi.

Virtanen, Minna 2006. Tutkimus nuorten työttömien ajankäytöstä. *Kaukosäädin vai lenkkitosut?* *Janus*. Vol. 14 (2), 153–166.

Väisänen, Raija 2011. Toivon ja epätoivon rajapinnoilla. Näkökulmana ehkäisevä päihdesosiaalityö. Teoksessa Ruuskanen, Petri T. – Savolainen, Katri – Suonio, Mari

(toim.) Toivo sosiaalisessa: Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. Kuopio: Uni-press. 172–193.

Välimaa, Outi 2008. Oikeutetusti työtön? Teoksessa Roivainen, Irene – Nylund, Marianne – Korkiamäki, Riikka – Raitakari, Suvi (toim.) Yhteisöt ja sosiaalityö. Asiakkaan vai kansalaisen asialla? Jyväskylä: PS-kustannus. 245–260.

Välimaa, Outi 2011. Kategoriat ongelman selontekoina. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemisen ja sen rakentuminen haastattelupuheessa. Acta Universitatis Tampereensis 1589. Tampere: Tampere University Press.

Wrede-Jäntti, Matilda 2010. Pengarna eller livet? En kvalitativ och longitudinell studie om långtidsarbetslösa unga i ett aktörsperspektiv. Forskning 31/2010. Helsinki: Institutet för hälsa och välfärd.

Ziehe, Thomas 1991. Uusi nuorisio. Epätavanomaisen oppimisen puolustus. Tampere: Vastapaino.

Tutkimuslupa

6.3.2015

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Haen lupaa Riihimäen kaupungin Nuorten palvelupisteessä toteutettavaa opinnäytetyöhöni liittyvää tutkimusta varten. Opiskelen Metropolia Ammattikorkeakoulussa Helsingissä ylempää ammattikorkeakoulututkintoa, sosiaalialan koulutusohjelmassa, lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointi.

Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää, miten 18–25-vuotias kuntouttavassa työtoiminnassa oleva nuori määrittelee itsensä ja näkee tulevaisuutensa. Kiinnostuksen kohteena on myös, miten nuori kokee, että hänet määritellään palveluissa, joissa hän on asiakkaana. Olen kiinnostunut, millainen tarve identiteettityölle näyttäytyy kohderyhmän nuorten parissa. Tutkielma voi toimia selvityksenä Nuorten palvelupisteen moniammatillisen tiimin ja laajemmin nuorten monialaisen verkoston työn ja palveluiden kehittämisessä.

Tutkimusaineiston muodostaisivat nuorten yksilohaastattelut. Olen suunnitellut haastattelevani 6-8 nuorta. Esittelen sovitusti opinnäytetyöni suunnitelmaa, kysyn nuorilta suostumusta osallistua haastateltavaksi ja pyydän kirjallisen luvan. Tarkemmat käytännöt sovin kuntouttavan työtoiminnan ohjaajien kanssa. Mikäli opinnäytetyön pohjalta syntyy sen aikana jokin toiminnallinen ryhmä tai kokonaisuus, haen samalla lupaa sen toteuttamiseen.

Tutkimuseettisiä periaatteita noudatan läpi prosessin. Käsittelen haastatteluista saamani aineiston ehdottoman luottamuksellisesti ja tutkimusaineisto hävitetään, kun opinnäytetyö on hyväksytty. Haen samalla lupaa toteuttaa haastattelut ainakin osittain Nuorten palvelupisteen tiloissa. Muusta tilojen käytöstä sovitaan erikseen.

Kunnioittaen,
Lida Enqvist

Nuorten Palvelupiste
Uudenmaankatu 1
11100 Riihimäki
p. 0403304354

___ Myönnän tutkimusluvan hakemuksen mukaisesti

___ En myönnä tutkimuslupaa

Riihimäellä ___ / ___ 20___

Allekirjoitus _____

Kimmo Mäkelä, vs. päihdehuollon johtaja

Saatekirje ja suostumus opinnäytetyöhön osallistuville nuorille

Etsin nuoria haastateltavaksi opinnäytetyötäni varten.

Opiskelen Metropolia Ammattikorkeakoulussa sosiaalialan ylempää ammattikorkeakoulututkintoa. Olen työssä Riihimäen kaupungin Nuorten palvelupiste Nupissa palveluohjaajana. Teen opinnäytetyönäni tutkimusta liittyen kuntouttavassa työtoiminnassa olevien 18–25-vuotiaiden nuorten käsityksiin omasta elämäntilanteestaan, tulevaisuuden suunnitelmistaan ja kokemuksistaan asiakkaana palvelujärjestelmässä. Opinnäytetyön tavoitteena on osaltaan tuottaa tietoa nuorille suunnattujen palveluiden ja asiakastyön kehittämiseen.

Opinnäytetyössäni on tarkoitus haastatella noin 7 kuntouttavassa työtoiminnassa olevaa nuorta. Haastateltavaksi osallistuminen on vapaaehtoista. Haastattelupaikka ja -aikataulu voidaan sopia joustavasti. Toiveenani on tehdä haastattelut touko-kesäkuussa 2015. Äänitän kaikki haastattelut. Käsittelen haastatteluista saamani aineiston ehdottoman luottamuksellisesti ja tutkimusaineisto hävitetään, kun opinnäytetyö on hyväksytty. Olen kiinnostunut nuorten omakohtaisista kokemuksista, ja erityisesti siitä, miten nuoreen on suhtauduttu asiakkaana palvelujärjestelmässä. Jokaisen haastateltavan nuoren kertomat kokemukset ja kommentit ovat tärkeitä.

lida Enqvist, palveluohjaaja
Nuorten palvelupiste Nuppi
p. 040 330 4354

SUOSTUMUS OPINNÄYTETYÖHÖN OSALLISTUMISESTA

Opinnäytetyö: Kuntouttavassa työtoiminnassa olevien nuorten kokemuksia elämäntilanteestaan ja identiteetistään
lida Enqvist, sosiaalialan ylempi AMK-tutkinto, Metropolia Ammattikorkeakoulu.

Minulle on selvitetty yllä mainitun opinnäytetyön ja siihen liittyvien haastattelujen tarkoitus. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Olen tietoinen myös siitä, että tutkimukseen osallistuminen ei aiheuta minulle minkäänlaisia kustannuksia, aineistoa käsitellään luottamuksellisesti ja minua koskeva aineisto hävitetään opinnäytetyön valmistuttua.

Nimi: _____

Puhelinnumero: _____

Sähköposti: _____

___ suostun siihen, että minua haastatellaan ja antamani tietoja käytetään kyseisen opinnäytetyön tekemiseen

___ yhteystietoni saa luovuttaa lida Enqvistille saadakseni lisätietoja haastatteluun osallistumisesta

Päivämäärä: _____

Allekirjoitus: _____

Teemahaastattelurunko

1. MINÄ NYT

Kerro itsestäsi; Kuka sinä olet?
Miten kuvailisit itseäsi? Millainen olet?
Kerro elämästäsi (arki, asuminen, läheiset ym.)
Kerro elämäntilanteestasi.

2. TYÖTTÖMYYS

Miksi olet työttömänä?
Millaista on olla työtön?
Mitä työttömyys sinulle tarkoittaa?
Millainen työtön sinä olet?
Miten päättäisit työttömyytesi?

3. ASIAKKUUS

Missä olet asiakkaana tällä hetkellä? Miksi?
Kerro asiakkuudestasi.
Mitä tai millaista apua haet? Mitä asioita hoidat siellä?
Kenen kanssa asioit? Miten hän sinua auttaa?
Minkä nimisiä palveluita sinulle on tarjottu tai sieltä saa?
Miten määrittäisit, keitä tuon palvelun asiakkaat ovat?

4. KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA

Mitä teet tällä hetkellä päivisin?
Mitä kerrot tai vastaat muille siitä, mitä teet tällä hetkellä?
Millaisille nuorille tai kenelle kuntouttava työtoiminta on tarkoitettu?
Miten kuvailisit kuntouttavan työtoiminnan kohderyhmän?
Mitä kuntouttava työtoiminta sinun kohdallasi tarkoittaa?
Miten kuntouttava työtoiminta parantaa tilannettasi?

5. TULEVAISUUS

Miten sinä näet tulevaisuutesi?
Minkälaisessa elämäntilanteessa olet vuoden päästä?
Miten koet, että työntekijät näkevät tulevaisuutesi?
Onko sinulla ja työntekijöilläsi yhteinen näkemys tulevaisuudestasi?
Miten asiakkuus, työntekijä ja/tai työtoiminta tukee tulevaisuuden suunnitelmiasi?

Muuta haastattelun aikana mieleen tullutta?

TAUSTAKYSYMYKSET

ikä
sukupuoli
siviilisääty (kenen kanssa asut, keitä perheeseen kuuluu)
koulutus / ammatti (tai keskeytyneet opinnot)